

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ISSN 2616-650X
DOI: 10.31110/2616-650X

ОСВІТА ІННОВАТИКА ПРАКТИКА

Науковий журнал

Том 11 № 1

Суми – 2023

Рекомендовано до видання вченою радою
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(протокол № 7 від 30.01.2023 р.)

Редакційна рада:

Боряк Оксана Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Воскоглу Майкл,
доктор філософії, професор (Греція)
Петриченко Лариса Олексіївна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Пріма Раїса Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Рибалко Петро Федорович,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Сарфо Джейкоб Овусу,
доктор здоров'язбереження (Гана)
Семеніхіна Олена Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Харченко Інна Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Шукатка Оксана Василівна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Лазоренко Сергій Анатолійович,
доктор педагогічних наук, доцент (Україна)

Лукашова Тетяна Дмитрівна,
доктор фізико-математичних наук, доцент (Україна)
Акімова Олена Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Васько Ольга Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Дегтярьова Неля Валентинівна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Олійник Наталія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Руденко Юлія Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Удовиченко Ольга Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Шищенко Інна Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Юрченко Артем Олександрович,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)

045 Освіта. Інноватика. Практика : науковий журнал. Том 11, № 1 / Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, редкол.: О. В. Семеніхіна (гол. ред.) [та ін.]. Суми : [СумДПУ ім. А. С. Макаренка], 2023. 51 с.

Наказом МОН України №894 від 10.10.2022 р.
журнал «Освіта. Інноватика. Практика» затверджено як
ФАХОВЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ категорії «Б»
за спеціальностями 011 Освітні, педагогічні науки;
013 Початкова освіта; 014 Середня освіта; 015 Професійна
освіта; 016 Спеціальна освіта; 017 Фізична культура і спорт.

Автори статей несуть відповідальність за достовірність наведеної інформації (точність наведених у статті даних, цитат, статистичних матеріалів тощо) та за порушення прав інтелектуальної власності інших осіб.

Висловлені авторами думки можуть не співпадати з точкою зору редакції.

УДК 371

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Makarenko Sumy State Pedagogical University

ISSN 2616-650X
DOI: 10.31110/2616-650X

EDUCATION INNOVATION PRACTICE

Scientific Journal

Vol. 11, № 1

Sumy – 2023

Recommended for publication of the Academic Council
of Makarenko Sumy State Pedagogical University
(protocol № 7 from 30.01.2023)

Editorial Board:

Boriak Oksana,
Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Voskoglou Michael,
Ph.D., Professor (Greece)

Petrychenko Larysa,
Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Prima Raisa,
Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Rybalko Petro,
Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Sarfo Jacob,
Dr. of Health Promotion (Ghana)

Semenikhina Olena,
Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Kharchenko Inna,
Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Shukatka Oksana,
Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Lazorenko Serhii,
Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Associate Professor (Ukraine)

Lukashova Tetyana,
Dr. of Physical and Mathematical Sciences, PhD,
Associate Professor (Ukraine)

Akimova Olena,
PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Vasko Olha,
PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Dehtiarova Nelia,
PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Oliinyk Nataliia,
PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Rudenko Yuliya,
PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Udovychenko Olga,
PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Shishenko Inna,
PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Yurchenko Artem,
PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

E45 Education. Innovation. Practice : Scientific Journal. Vol. 11, № 1/ Makarenko Sumy State Pedagogical University, O. Semenikhina (chief editor). Sumy : [Makarenko Sumy State Pedagogical University], 2023. 51 p.

The Ministry of Education and Science of Ukraine has conferred a **category "B"** to the professional edition "Education. Innovation. Practice" in the **specialties** – 011 Educational, pedagogical sciences; 013 Primary education; 014 Secondary education; 015 Professional education; 016 Special education; 017 Physical culture and sports (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine №894, October 10, 2022).

The authors of the articles are responsible for the authenticity of the information (the accuracy of the presented information in the article, quotations, statistical materials, etc.) and for violation of intellectual property rights of others.
Opinions expressed by the authors may not reflect the views of the editors.

UDC 371

© Makarenko Sumy State Pedagogical University, 2023
Ukraine, Sumy, Romenska str., 87

ЗМІСТ

Лілія ВАСИЛЬЧЕНКО, Світлана ГРЕБІНЬ, Дмитро ФРОЛОВ	6
ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В ЗАКЛАДАХ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	6
LILIA VASYLCHENKO, SVITLANA HREBIN, DMYTRO FROLOV	6
SOME ASPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF AN INTEGRATIVE APPROACH TO EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL IN BASIC SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS	6
Дмитрій ВЕРБІВСЬКИЙ, Наталія БАСЮК, Марія БЕНЕДИСЮК	11
ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК КАТЕГОРІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ	11
DMYTRIY VERBIVSKYI, NATALIA BASYUK, Mariia BENEDYSIUK	11
DIGITAL COMPETENCE OF PRESCHOOL CHILDREN AS A CATEGORY OF PEDAGOGICAL SCIENCE	11
Іван-Станіслав МАЗУР, Юрій ФРАНКО	16
ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВИВЧЕННЯ РОБОТОТЕХНІКИ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ	16
IVAN-STANISLAV MAZUR, YURIY FRANKO	16
ABOUT THE NEED TO STUDY ROBOTICS AS A MEANS OF FORMING THE PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE ENGINEER EDUCATORS	16
Юлія НЕНЬКО, Оксана ІВАЩЕНКО	22
ДИСТАНЦІЙНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	22
YULIYA NENKO, OKSANA IVASHCHENKO	22
DISTANCE ASSESSMENT OF HIGHER EDUCATION STUDENTS UNDER THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC	22
Лариса ПЕТРИЧЕНКО	28
ЧИННИКИ ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ	28
LARYSA PETRYCHENKO	28
FACTORS DETERMINING THE COMPETITIVENESS OF AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION IN THE GLOBALIZATION OF THE EDUCATIONAL SERVICES MARKET	28
Володимир ПРИХОДЬКО	35
ТЕЗИ ПРО МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ БУДІВНИЦТВА ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я	35
VOLODYMYR PRYKHODKO	35
THESES ON THE METHODOLOGICAL BASIS OF THE THEORY AND PRACTICE OF BUILDING YOUR OWN HEALTH	35
Тетяна СОБЧЕНКО, Олена КІН	45
АНАЛІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ	45
TATYANA SOBCHENKO, OLENA KIN	45
ANALYSIS OF THE WORK EXPERIENCE OF USING THE POTENTIAL OF SOCIAL NETWORKS IN THE IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT OF NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION	45
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК	50

Васильченко Л., Гребін С., Фролов Д. Деякі аспекти реалізації інтегративного підходу до навчання в контексті нової української школи в закладах базової середньої освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 1. С. 6-10. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-001

Vasylychenko L., Hrebin S., Frolov D. Deiaki aspekty realizatsii intehratyvnoho pidkходу do navchannia v konteksti novoi ukrainskoi shkoly v zakladakh bazovoi serednoi osvity [Some aspects of the implementation of an integrative approach to education in the context of the new Ukrainian school in basic secondary education institutions]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2023. Vol. 11, No 1. S. 6-10. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-001

УДК 373.5.091.313:[37.016:5](477)
DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-001

Лілія ВАСИЛЬЧЕНКО¹, Світлана ГРЕБІНЬ², Дмитро ФРОЛОВ³

Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради, Україна

¹<https://orcid.org/0000-0002-5392-048X>
liliwasil@gmail.com

²<https://orcid.org/0000-0002-1121-9660>
innasg@ukr.net

³<https://orcid.org/0000-0002-4539-9903>
f0968279387@gmail.com

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В ЗАКЛАДАХ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. На думку сучасних науковців, один із напрямків досягнення мети трансформаційних змін в освіті та покращення її якості – це інтегративний підхід до навчання. Проблему інтеграції, інтегрованого навчання та різних їх аспектів досліджували багато науковців.

В нашій статті показано переосмислення деяких проблем запровадження інтегративного підходу до навчання природничих предметів у закладах базової середньої освіти в контексті Концепції «Нова українська школа». Один із таких аспектів – це розбіжності щодо вживання вчителями природничих предметів термінів «інтеграційний», «інтегративний», «інтегрований», «інтегровувальний». Дослідження фахівців доводять, що ці терміни мають різну лексичну сполучуваність у сучасній практиці, тобто вживаються в різних контекстах. Це уточнення потрібно враховувати у подальшій діяльності.

Другим аспектом, який висвітлено в статті, є виявлення думки вчителів щодо проблеми реалізації інтегративного підходу в шкільній освіті загалом і в природничій галузі зокрема. Від Запорізької області в експериментальному впровадженні інтегрованого курсу «Природничі науки» для профільної школи взяли участь більше 40 закладів освіти усіх типів. За підсумками чотирьох років упровадження інтегрованого курсу було проведено анкетування учасників експерименту. В опитуванні взяло участь близько 500 учителів природничих предметів шкільного курсу та керівників закладів освіти Запорізького регіону. Опитування показало позитивну думку педагогічної спільноти щодо зазначеної проблеми.

Дослідження, проведене нами, свідчить, що багато педагогів, методистів і вчителів усвідомлюють, що інтеграція надає процесу навчання нову якість. Передусім, це – ефективний засіб комплексного розв'язання освітніх завдань шляхом узагальнення та систематизації знань, цілеспрямоване формування ключових компетентностей і наскрізних умінь як інтеграційних якостей особистості.

Ключові слова: інтеграція; інтегративний підхід; інтегрований курс; інтегровувальні елементи; фахова компетентність.

Lilia VASYLCHENKO¹, Svitlana HREBIN², Dmytro FROLOV³

Municipal Institution «Zaporizhzhia Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education»
of Zaporizhzhia Regional Council, Ukraine

¹<https://orcid.org/0000-0002-5392-048X>
liliwasil@gmail.com

²<https://orcid.org/0000-0002-1121-9660>
innasg@ukr.net

³<https://orcid.org/0000-0002-4539-9903>
f0968279387@gmail.com

SOME ASPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF AN INTEGRATIVE APPROACH TO EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL IN BASIC SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract. According to modern scientists, one of the directions for achieving the goal of transformational changes in education and improving its quality is an integrative approach to education. The problem of integration, integrated learning and their various aspects have been studied by many scientists.

Our article shows the rethinking of some problems of introducing an integrative approach to teaching science subjects in basic secondary education institutions in the context of the "New Ukrainian School" Concept. One of aspects is the disagreement regarding the use by science teachers of the terms "integrated" or "integrative". Research by specialists proves that these terms have different lexical combinations in modern practice, that is, they are used in different contexts. This clarification should be taken into account in further activities.

The second aspect, which is highlighted in the article, is the identification of teachers' opinions regarding the problem of implementing an integrative approach in school education in general and in the natural sciences in particular. More than 40 educational institutions of all types participated in the experimental implementation of the "Natural Sciences" integrated course for specialized schools from the Zaporizhzhia region. Based on the results of the four years of implementation of the integrated course, a survey of the participants of the

experiment was conducted. About 500 school science teachers and heads of educational institutions of the Zaporizhzhia region took part in the survey. The survey showed a positive opinion of the pedagogical community regarding the specified problem.

Our research shows that many pedagogues, methodologists and teachers realize that integration gives the learning process a new quality. First of all, it is an effective means of complex solution of educational tasks by means of generalization and systematization of knowledge, purposeful formation of key competences and end-to-end skills as integrative qualities of a person.

Keywords: integration; integrative approach; integrated course; integrating elements; professional competence.

Постановка проблеми. Запити суспільства щодо отримання висококваліфікованих і конкурентоспроможних на вітчизняному та міжнародному ринках праці фахівців у різних галузях підвищують актуальність трансформаційних змін в освіті та покращення її якості. На думку сучасних науковців, один із напрямків досягнення цієї мети – це інтегративний підхід до навчання, що здійснює STEM-освіту (поєднання надбань науки, технологій, інженерії, математики) у процесі викладання предметів природничого циклу в закладах середньої базової освіти.

Аналіз наукових досліджень. Проблему інтеграції, інтегрованого навчання та різних їх аспектів досліджували багато науковців. У становлення та розвиток теорії інтеграції зробили вагомий внесок М. Арцишевська, Р. Арцишевський, І. Бех, Н. Бібік, С. Гончаренко, Л. Дольнікова, В. Загвязинський, В. Ільченко, Ю. Мальований, Л. Масол, С. Матісон, Я. Собко, С. Старченко, А. Усова, М. Фріман, А. Хрипкова, М. Чапаєв, О. Яворук, О. Ярошенко та інші. У розробці теорії формування змісту природничої освіти брали участь Г. Васьківська, О. Данилюк, І. Журавльов, В. Краєвський, І. Лернер, О. Ляшенко, О. Савченко, А. Хуторської тощо. Аспекти теоретичних і методичних засад навчання природничих предметів, окреслення понятійно-категоріального апарату, методології досліджень сучасного стану та попередніх здобутків цієї галузі освіти досліджували Т. Байбара, О. Бугайов, Н. Буринська, Л. Величко, М. Головка, М. Гриньова, К. Гуз, В. Ільченко, Є. Коршак, О. Ляшенко, Т. Назаренко, Т. Попова, С. Рудишин, М. Скаткін, А. Степанюк, О. Топузов, О. Ярошенко та інші. Інтеграційні процеси під час викладання природознавства досліджували Л. Булава К. Гуз, В. Ільченко, Т. Пушкарьова, які пропонували вивчати природознавство як інтегрований курс природничих предметів. Пошуками шляхів підвищення якості природничої освіти, теоретичними та практичними питаннями інтеграції в шкільній природничій освіті успішно займається українська дослідниця Т. Засекина, праці якої заслуговують особливої уваги.

Метою нашої статті є переосмислення деяких аспектів запровадження інтегративного підходу до навчання природничих предметів у закладах базової середньої освіти в контексті Концепції «Нова українська школа».

Виклад основного матеріалу. По-перше, слід зазначити, що у процесі дослідження проблематики запровадження інтегративного підходу в шкільну практику, нами виявлено деякі розбіжності щодо вживання вчителями природничих предметів термінів «інтеграційний», «інтегративний», «інтегрований», «інтегрувальний». Вважаємо важливим вивчення даного аспекту детальніше та звертаємось до досліджень фахівців з Інституту української мови НАН України та Інституту педагогіки НАПН України.

Т. Коць, яка займається дослідженнями в галузі лексичних норм сучасної української мови, вказує на те, що за свідченнями лексикографічних видань слова «інтегративний» та «інтеграційний» не завжди диференціювались (наприклад, інтегративний процес та інтеграційний процес). У сучасній мовній практиці спостерігається розрізнення цих слів та вироблення різної лексичної сполучуваності. Термін «інтеграційний» зберігає семантику «об'єднання частин у ціле» і вживається в словосполученнях: «інтеграційна роль», «інтеграційне угруповання», «інтеграційний процес». Слово «інтегративний» фіксується в словниках приблизно з 90-х років ХХ століття, використовується дедалі частіше, позначає «суцільний, цілісний предмет або явище». Його вживають у словосполученнях: «інтегративна інформація», «інтегративно-синтетичні тенденції», «інтегративна функція», «інтегративна свідомість» [5]. Таку ж думку висловлює Т. Засекина у своїй роботі «Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика» [3, с. 29].

Дослідники акцентують увагу на тому, що віддієслівний прикметник «інтегрований» – це «той, що ґрунтується на об'єднанні; комплексний», тобто той, який зазнав дії інтегрування, якого інтегрували, наприклад: інтегроване навчання, інтегрований курс, інтегрований метод, інтегрований підсумок, інтегроване управління, інтегрована система управління. Такі сполучення поширені в діловодстві, ЗМІ, художній та науково-популярній літературі. Притаманний для мови ЗМІ також прикметник «інтегрувальний», що позначає частіше ті явища, які діють як об'єднувальні чинники та самі інтегрують. Цей варіант слова є новим, не має кодифікації в лексикографічних виданнях і традицій вживання в літературній мові, але відповідає правилам словотворення в українській мові, має право на існування та виявляє дещо відмінне лексичне значення від інших варіантів [5]. Отже, вчені зазначають, що відіменникові прикметники «інтеграційний» та «інтегративний» і віддієслівні – «інтегрований», «інтегрувальний», – мають різну лексичну сполучуваність та значення [5].

Проаналізувала ряд термінів зі спільним коренем -інтегр- в своїх роботах і В. Собко, яка визначила лексичну ознаку, характерні та відмінні риси понять: «інтегратор», «інтегральний»,

«інтеграційний», «інтегративний», «інтегрований» [10] тощо. Авторка зазначає, що поняття «інтегративний» позначає процес, у якому реалізуються внутрішня та зовнішня змістова і процесуальна сторони інтеграції; цілісний предмет або явище. Поняття «інтеграційний» – це процес, який реалізується за допомогою засобів інтеграції, об'єднувальний; той, що стосується інтеграції. А слово «інтегрований» за лексичним значенням – комплексний; той, що зазнав дії інтегрування; якого інтегрували; що ґрунтується на об'єднанні; цілісний, без внутрішніх суперечностей стан, що задається ззовні. [10]. З цим трактуванням понять згодна і Т. Засекіна [3, с. 29 – 30], яка дійшла висновку, що вказані терміни є різними за лексичним значенням і сполучуваністю, вживаються в різних смислових контекстах, тому необхідно їх застосовувати в певних випадках, наприклад [3, с. 30]:

1. Інтегративний (більш сучасний термін) – «суцільний, цілісний предмет або явище» (або інтеграційний – «об'єднання частин у ціле») – той, що стосується інтеграції, об'єднувальний процес, який реалізується за допомогою засобів інтеграції, процес, у якому реалізується внутрішня та зовнішня змістова і процесуальна сторони інтеграції. У цьому значенні слід розглядати поняття «інтегративний підхід» як засіб інтеграції знань, організаційних форм, діяльності, змісту навчання, а також «інтегративні технології навчання» [3, с. 30].

2. Інтегрований – тобто, той, який зазнав дії інтегрування, якого інтегрували, цілісний, без внутрішніх суперечностей стан, що задається ззовні. У цьому значенні потрібно розглядати терміни «інтегрований урок», «інтегроване завдання», «інтегрований курс» (його навчально-методичне забезпечення: підручник, посібники, навчальну програму), «інтегрований зміст» «інтегроване знання» [3, с. 30].

3. Інтегрувальний (інтегруючий) – той, що використовується з метою інтегрування, позначає частіше ті явища, які діють як об'єднувальні чинники та «самі інтегрують». У цьому значенні необхідно розглядати поняття «інтегрувальні елементи», «інтегрувальні чинники» (ті, що підлягають інтегруванню) [3, с. 30].

Отже, дослідження фахівців з Інституту української мови НАН України та Інституту педагогіки НАПН України доводять, що терміни «інтеграційний», «інтегративний», «інтегрований», «інтегрувальний» мають різну лексичну сполучуваність у сучасній практиці, тобто вживаються в різних контекстах. Ми повністю згодні з дослідниками Т. Коць, Т. Засекою, В. Собко та враховуємо вказаний аспект у своїй діяльності.

Оскільки Україна має за мету інтеграцію до європейського освітнього простору та зміну підходів до розробки освітніх стандартів, то інтегративний підхід до навчання закладено в Концепцію НУШ та Закон України «Про освіту» [2; 4]. У 2018 році розпочато експеримент всеукраїнського рівня «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення інтегрованого курсу «Природничі науки» для 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти» на серпень 2018 – жовтень 2022 роки [7; 8; 9].

Від Запорізької області в експериментальному впровадженні інтегрованого курсу «Природничі науки» для профільної школи взяли участь більше 40 закладів освіти усіх типів. За підсумками чотирьох років упровадження інтегрованого курсу нами було проведено анкетування учасників експерименту. В опитуванні взяло участь близько 500 вчителів природничих предметів шкільного курсу та керівників закладів освіти Запорізького регіону [1; 6]. Хід експерименту в закладах освіти Запорізької області висвітлено на сайті кафедри дидактики та методик навчання природничо-математичних дисциплін КЗ «ЗОІППО» ЗОР за покликанням: <https://ele.zp.ua/sites/nature/>.

Щоб з'ясувати ставлення до педагогічної інтеграції нами було проведено опитування учителів на курсах підвищення кваліфікації та тренінгах, метою якого було виявлення й аналіз проблеми реалізації інтегративного підходу в шкільній освіті загалом і в природничій зокрема [1]. На прохання дати відповідь на запитання щодо сутності поняття «інтеграція», 68 % опитуваних учителів зазначили, що інтеграція означає «об'єднання шкільних предметів в інтегрований курс». На запитання «Чи вважаєте Ви свій предмет монодисципліною?», більшість учителів природничих предметів визнають, що їх предмети є поліпредметними й об'єднують зміст із кількох наукових дисциплін та сфер знань. Аналіз відповідей на запитання анкети, які стосуються множинного вибору, коли учителям пропонувалось обрати кілька можливих варіантів відповідей щодо прояву педагогічної інтеграції в освітньому процесі, засвідчує наступне: більшість учителів обирали поєднання варіантів відповідей, у яких роль й прояви інтеграції в освіті пов'язані з інтеграцією змісту, що передбачає об'єднання предметів в один; з інтеграцією знань, що тотожне систематизації (синтезу, цілісності) знань; з інтеграцією форм освітнього процесу (інтегровані уроки, міжпредметні проєкти тощо). До цих варіантів відповідей кілька респондентів додали тезу, що «інтеграція й диференціація нероздільні процеси». Незважаючи на можливість обирати кілька варіантів відповідей, 13 % учасників опитування обрали лише один: «це інтеграція змісту, що передбачає об'єднання предметів в один». Таке розуміння учителями педагогічної інтеграції сформоване на основі того, що, як правило, в шкільній практиці інтегровані курси вводилися на заміну традиційним предметам, у процесі цього підкреслювалась назва

«інтегрований курс», як протиставлення «навчальному предмету». Негативне ставлення до упровадження інтегрованих курсів, на думку опитуваних, передусім зумовлене протиставленням предметного й інтегрованого навчання. Предметне навчання дуже поширене і має давні традиції. Уведення інтегрованих курсів, на думку вчителів, призведе до зменшення навчального навантаження. Як правило, кількість годин, відведених на інтегрований природничий курс, завжди менша, ніж кількість годин, відведених на окремі предмети, бо його має викладати хтось один із учителів-предметників, інший під час цього залишається без навчального навантаження.

Друга причина – фахова компетентність. Дотепер у системі педагогічної освіти України спостерігається розмежування між предметами галузі у підготовці фахівців: окремо – фізико-математичні предмети, окремо – природничі. На прохання оцінити (за 12-бальною шкалою) свої знання із природничих предметів, учителі визнали, що знання деяких предметів у них на рівні того, що вони можуть пригадати із шкільних років. У практичній діяльності учителі не цікавляться змістом і методиками природничих предметів, які не викладають. Навіть у випадку здійснення заміни, учитель використовує цей час або на самостійну роботу учнів, або опрацьовує матеріал із «свого» предмета. До цього часу майбутні вчителі фізики не вивчають, як обов'язкові, дисципліни: біологію, хімію, географію, – і тому, вони слабко обізнані щодо питань застосування законів фізики до живої природи та узгодження проблем фізики з іншими природничими предметами. Знижується і відсоток навчального часу щодо вивчення фізики та підготовки фахівців природничих спеціальностей (біології, географії, хімії). На нашу думку, реалізовувати інтегративний підхід потрібно, насамперед, у системі підготовки й підвищення кваліфікації вчителів. Можливо, надалі ситуація зміниться на краще. Новий перелік предметних спеціальностей 014 «Середня освіта», затверджений у 2016 р., за яким здійснюється підготовка спеціалістів на певних рівнях вищої освіти: першому (бакалаврському), другому (магістерському), третьому (освітньо-науковому / освітньо-творчому) та у сфері післядипломної освіти, – містить нову спеціалізацію – 014.15 Середня освіта (Природничі науки).

Третя причина – якість інтеграції. Небезпекою є так звана псевдоінтеграція, тобто підміна інтегративних процесів формальними процедурами об'єднання усього з усім. У деяких випадках така псевдоінтеграція може завдати серйозної шкоди, бо порушує усталену систему навчання, адже не пропонує кращого варіанта.

Четверта – необізнаність педагогічних працівників з усіма аспектами педагогічної інтеграції, відсутність достатньої кількості методичної літератури з цієї проблематики, цілісного аналізу переваг і недоліків педагогічної інтеграції. Здебільшого, ініціатори упровадження інтегрованого навчання дотримуються оптимістичної позиції з цього питання, не вказуючи на можливі недоліки.

Висновок: багато педагогів, методистів і вчителів усвідомлюють, що інтеграція надає процесу навчання нову якість. Передусім, це – ефективний засіб комплексного розв'язання освітніх завдань шляхом узагальнення й систематизації знань, цілеспрямоване формування ключових компетентностей та наскрізних умінь як інтеграційних якостей особистості.

Наступні етапи дослідження розробки навчально-методичного забезпечення запровадження інтегрованого курсу «Природничі науки» для профільної школи дадуть змогу більш детально відповісти на питання щодо доцільності запровадження інтегративного підходу у викладанні в закладах освіти.

Список використаних джерел

1. Васильченко Л. В. Підсумки формувального етапу (вересень 2018 – травень 2021 р.) Всеукраїнського експерименту за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення інтегрованого курсу «Природничі науки» для 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти. *Електронний збірник наукових праць ЗОІППО*. 2021. № 5(47). URL: <https://drive.google.com/file/d/1GFwbICSXnO2UuudOJ3WKJNE22dkKQ0EE/view>
2. Про освіту : Закон України від 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Засека Т. М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2020. 400 с.
4. Концепція НУШ. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Коць Т. Інтегративний – інтеграційний – інтегрований – інтегровувальний. *Культура мови на щодень : інформ.-довід. система*. Ін-т укр. мови НАН України. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine70-15.pdf>
6. Про участь закладів освіти Запорізької області у всеукраїнському експерименті за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення інтегрованого курсу «Природничі науки» для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти на 2018 – 2022 роки» : Лист ДОН ЗОДА від 05.03.2018 № 895/03-214 станом на 02.04.2018. URL: <http://osvita.zoda.gov.ua/nakazi-departamentu/>
7. Навчальні програми інтегрованого курсу «Природничі науки». 2018. URL: <https://imzo.gov.ua/osvitni-proekti/intehrovanyj-kurs-pryroodnychi-nauku/prohramy-posylannya/>
8. Про проведення експерименту всеукраїнського рівня «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення інтегрованого курсу «Природничі науки» для 10 – 11 класів закладів освіти загальної середньої

- освіти» на серпень 2018 – жовтень 2022 роки» : Наказ МОН від 03.08.2018 № 863. URL: <https://imzo.gov.ua/2018/08/06/nakaz-mon-vid-03-08-2018-863-pro-provedennya-eksperymentu-vseukrajinskoho-rivnya-rozroblennya-i-vprovadzhennya-navchalno-metodychnoho-zabezpechennya-intehrovanoho-kursu-pryrodnychi-nauky-dlya/>
9. Про надання грифа МОН навчальним програмам для учнів 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407. URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/58794/
10. Собко Я. М. Теоретико-методичні основи впровадження інтегративних курсів у професійно-технічній освіті : навч.-метод. посіб. Львів : Норма, 2014. 136 с.

References

1. Vasylenko L. V. Pidsumky formuvalnogo etapu (veresen 2018 – traven 2021 r.) Vseukrainskoho eksperymentu za temoiu «Rozroblennia i vprovadzhennia navchalno-metodychnoho zabezpechennia intehrovanoho kursu «Pryrodnychi nauky» dlia 10 – 11 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity. *Elektronnyi zbirnyk naukovykh prats ZOIPPO*. 2021. № 5(47). URL: <https://drive.google.com/file/d/1GFwbICSXn02UuudOJ3WKJNE22dkKQ0EE/view>
2. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 2017 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Zasiakina T. M. Intehratsiia v shkolii pryrodnychi osviti: teoriia i praktyka : monohrafiia. Kyiv : Pedagogichna dumka, 2020. 400 s.
4. Kontseptsiiia NUSh. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Kots T. Intehratyvnyi – intehratsiinyi – intehrovanyi – intehruvalnyi. *Kultura movy na shchoden : inform.-dovid. systema*. In-t ukr. movy NAN Ukrainy. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine70-15.pdf>
6. Pro uchast zakladiv osvity Zaporizkoi oblasti u vseukrainskomu eksperymentu za temoiu «Rozroblennia i vprovadzhennia navchalno-metodychnoho zabezpechennia intehrovanoho kursu «Pryrodnychi nauky» dlia 10-11 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity na 2018 – 2022 roky» : Lyst DON ZODA vid 05.03.2018 № 895/03-214 stanom na 02.04.2018. URL: <http://osvita.zoda.gov.ua/nakazi-departamentu/>
7. Navchalni prohramy intehrovanoho kursu «Pryrodnychi nauky». 2018. URL: <https://imzo.gov.ua/osvitni-proekti/intehrovanyj-kurs-pryrodnychi-nauky/prohramy-posylannya/>
8. Pro provedennia eksperymentu vseukrainskoho rivnia «Rozroblennia i vprovadzhennia navchalno-metodychnoho zabezpechennia intehrovanoho kursu «Pryrodnychi nauky» dlia 10 – 11 klasiv zakladiv osvity zahalnoi serednoi osvity» na serpen 2018 – zhovten 2022 roky» : Nakaz MON vid 03.08.2018 № 863. URL: <https://imzo.gov.ua/2018/08/06/nakaz-mon-vid-03-08-2018-863-pro-provedennya-eksperymentu-vseukrajinskoho-rivnya-rozroblennya-i-vprovadzhennya-navchalno-metodychnoho-zabezpechennya-intehrovanoho-kursu-pryrodnychi-nauky-dlya/>
9. Pro nadannia hryfa MON navchalnym prohramam dlia uchniv 10 – 11 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity : Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 23.10.2017 № 1407. URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/58794/
10. Sobko Ya. M. Teoretyko-metodychni osnovy vprovadzhennia intehratyvnykh kursiv u profesiino-tekhnichnii osviti : navch.-metod. posib. Lviv : Norma, 2014. 136 s.

Вербівський Д., Басюк Н., Бенедисюк М. Цифрова компетентність дітей дошкільного віку як категорія педагогічної науки. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 1. С. 11-15. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-002

Verbivskyi D., Basyuk N., Benedysuk M. Tsyfrova kompetentnist ditei doshkilnoho viku yak katehoriya pedahohichnoi nauky [Digital competence of preschool children as a category of pedagogical science]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2023. Vol. 11, No 1. S. 11-15. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-002

УДК 372.147:004.738.5

DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-002

Дмитрій ВЕРБІВСЬКИЙ

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-5238-1189>

d_verbovskiy@ukr.net

Наталія БАСЮК

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-5964-6098>

natabasyuk@ukr.net

Марія БЕНЕДИСЮК

Довбиський ліцей, смт. Довбиш, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-7232-0914>

c.mariam@ukr.net

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК КАТЕГОРІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Анотація. В даній статті розглянуто різні підходи зарубіжних і вітчизняних науковців до трактування поняття «цифрова компетентність»; проведено аналіз наукової літератури з проблеми формування цифрової компетентності, ефективного використання інформаційних та цифрових технологій у навчанні та вихованні, підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності засобами цифрових освітніх технологій; розглянуто тлумачення поняття «цифрова компетентність» в нормативних документах в галузі дошкільної освіти. Сформульовано визначення поняття «цифрова компетентність дошкільника», як системну та динамічну якість особистості, яка інтегрує володіння знаннями теоретичного та технологічного характеру про основні методи інформатики та цифрових технологій, уміння, навички та досвід їх використання при розв'язуванні навчальних та повсякденних задач засобами інформаційно-комунікаційних технологій, характеризується усвідомленням цифрової компетентності як однієї з провідних цінностей, виявляється у прагненні, здатності та готовності до ефективного застосування сучасних засобів цифрових технологій в повсякденному житті та навчанні. Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти одним із результатів освітньої роботи є цифрова компетентність та цифрова грамотність дитини дошкільного віку. Інформаційно-комунікаційну компетентність як одну з ключових визначено і у Державному стандарті початкової освіти. Відповідно до НУШ, серед ключових компетентностей виділяють інформаційно-цифрову компетентність. Аналіз робіт зарубіжних дослідників показав використання двох термінів – цифрова компетентність (digital competence) та цифрова грамотність (digital literacy). В обох випадках володіння цифровою грамотою або компетентністю передбачає впевнене та критичне використання доступних технологій інформаційного суспільства для повсякденного спілкування, роботи та відпочинку.

Ключові слова: цифрова компетентність; цифрова грамотність; дошкільник; освітній процес; цифрова грамотність дошкільника.

Dmytrii VERBIVSKYI

Zhytomyr Ivan Franko State University, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-5238-1189>

d_verbovskiy@ukr.net

Natalia BASYUK

Zhytomyr Ivan Franko State University, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-5964-6098>

natabasyuk@ukr.net

Mariia BENEDYSIUK

Dovbysky Lyceum, village of Dovbysh, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-7232-0914>

c.mariam@ukr.net

DIGITAL COMPETENCE OF PRESCHOOL CHILDREN AS A CATEGORY OF PEDAGOGICAL SCIENCE

Abstract. This article examines different approaches of foreign and domestic scientists to the interpretation of the concept of "digital competence"; an analysis of scientific literature on the problem of forming digital competence, effective use of information and digital technologies in education and training, training of future specialists for professional activity by means of digital educational technologies was carried out; the interpretation of the concept of "digital competence" in normative documents in the field of preschool education is considered. The definition of the concept of "digital competence of a preschooler" is formulated as a systemic and dynamic personality quality that integrates theoretical and technological knowledge about the main methods of informatics and digital technologies, skills, abilities and experience in their use in solving educational and everyday tasks by means of information- of communication technologies, characterized by

the awareness of digital competence as one of the leading values, manifested in the desire, ability and readiness to effectively use modern means of digital technologies in everyday life and education. According to the Basic component of preschool education, one of the results of educational work is the digital competence and digital literacy of a preschool child. Information and communication competence is defined as one of the key ones in the State Standard of Primary Education. According to the NUS, among the key competencies, informational and digital competence is highlighted. Analysis of the works of foreign researchers showed the use of two terms - digital competence (digital competence) and digital literacy (digital literacy). In both cases, digital literacy or competence involves the confident and critical use of available information society technologies for everyday communication, work and leisure.

Key words: digital competence; digital literacy; preschooler; educational process; digital literacy of preschooler.

Постановка проблеми. Будь-яка сфера діяльності ставить ряд вимог перед сучасним фахівцем: уміння здобувати інформацію для розв'язання певної проблеми, аналізувати її, висувати гіпотези щодо вирішення проблеми, робити необхідні узагальнення, встановлювати статистичні закономірності, робити аргументовані висновки, застосовувати отримані результати для розв'язання нових проблем. Тому актуальною є проблема формування професійної компетентності фахівців взагалі, й компетентності у галузі інформатики та цифрових технологій зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми формування цифрової компетентності, ефективного використання інформаційних та цифрових технологій у навчанні та вихованні, підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності засобами цифрових освітніх технологій, займалося багато українських та зарубіжних науковців. Зокрема сутність і структуру цифрової компетентності й цифрової культури майбутніх учителів розкрито в дослідженнях таких вітчизняних вчених як Р. Гуревич, А. Гуржій, М. Жалдак, Н. Морзе, О. Спірін [5; 6]. Дослідження Р. Гуревича, Н. Морзе, О. Співаковського стосуються проблем формування професійних компетентностей майбутніх учителів з використанням цифрових освітніх технологій [9]. Питання використання цифрових освітніх технологій у вищій освіті відображені у працях В. Бикова, О. Глазунової, М. Шишкіної [3]. Проблемами ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітньому процесі в Україні займаються такі дослідники, як Ю. Жук, Н. Жалдак, М. Шут, С. Литвинова та ін. [5]. Досліджуючи та аналізуючи досвід країн Європейського Союзу з питань підготовки і підвищення кваліфікації вчителів у сфері цифрових технологій, такі науковці як О. Гриценчук, І. Іванюк, О. Кравчина, І. Малицька, О. Овчарук, Н. Сороко, охарактеризували стратегію європейської політики щодо використання цифрових технологій в освітньому процесі [11].

Не зважаючи на зацікавленість, яку виявляє наукова спільнота до цифрової складової як основного чинника підвищення ефективності та конкурентності сучасного фахівця, проблема формування цифрової компетентності дітей дошкільного віку не була предметом спеціального наукового дослідження і залишалася практично поза увагою дослідників.

Мета дослідження – проаналізувавши різні підходи до визначення цифрової компетентності в Україні та світі, врахувавши індивідуальні особливості дітей дошкільного віку та особливості організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, розкрити суть поняття «цифрова грамотність дошкільника».

Методи дослідження. В процесі науково-дослідницької роботи було використано наступні теоретичні методи дослідження: аналіз, порівняння, класифікація – з метою вивчення науково-педагогічної та спеціальної літератури для визначення понятійного апарату, виявлення структурних і функціональних компонентів цифрової компетентності особистості, обґрунтування основних положень досліджуваної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз робіт зарубіжних дослідників показав використання двох термінів – цифрова компетентність (digital competence) та цифрова грамотність (digital literacy). В обох випадках володіння цифровою грамотою або компетентністю передбачає «впевнене та критичне використання доступних технологій інформаційного суспільства для повсякденного спілкування, роботи та відпочинку» [2]. Поняття «цифрова грамотність» є більш раннім. Даний термін передбачає здатність людини ефективно виконувати завдання в цифровому середовищі. «Цифрова» означає інформацію, представлену в числовій формі і через ЕОМ, а поняття «грамотність» передбачає здатність читати й інтерпретувати мультимедіа, відтворювати дані і зображення за допомогою цифрових сервісів, а також оцінювати і застосовувати нові знання, отримані з цифрового середовища.

Цифрові компетенції включають перелік здібностей людини, пов'язаних з використанням ІКТ в різних сферах життя (робота, дозвілля, навчання) з метою підвищення результативності діяльності [8]. Цифрова компетенція включає в себе: технічні навички використання цифрових технологій; уміння осмислено використовувати цифрові технології для роботи, навчання, в повсякденному житті та в різних видах діяльності в цілому; вміння критично оцінювати цифрові технології; залучення особистості до цифровій культурі.

О. Рейпольська наголошує, що цифрова компетентність є поєднанням сукупності знань, здібностей, особливостей характеру та поведінки, що є необхідними в процесі використання

інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій для задоволення індивідуальних потреб і розв'язання різного типу завдань, в тому числі і навчальних [13].

В роботах Ю. Запорожцевої зазначається, що використання інформаційно-комунікаційних технологій значно підвищує продуктивність навчання за рахунок врахування та чіткого дотримання наступних принципів: доцільного дозування; доступності нової інформації; зведення до мінімуму сторонніх шумів; оперативного взаємозв'язку між джерелами навчальної інформації та учасниками освітнього процесу; врахуванням вікових та індивідуальних особливостей сприйняття особистістю навчального матеріалу; урахування індивідуальних стилів навчання та можливостей кожного; ефективне поєднання різних форм роботи: індивідуальної, парної, групової [6].

Використанню ІКТ в освітній роботі з дітьми дошкільного віку присвячені роботи Т. Коваленко. Він відзначає, що використання засобів ІКТ в закладі дошкільної освіти сприяє формуванню у дітей здатності орієнтуватися в інформаційних потоках навколишнього світу; опановуванню практичними навичками роботи з інформацією відповідно до вікових можливостей; формуванню вміння обмінюватися інформацією за допомогою цифрових технологій, що, в свою чергу, сприяє ефективності особистості в різних видах діяльності в умовах сучасного інформаційного суспільства [7, с. 14].

Відповідно до теорії про покоління, розробленої Дж. Деверсоном, Д. Коуплендом, Ч. Хамблеттом, Н. Хоувом, В. Штраусом та ін., сучасний етап розвитку суспільства характеризується появою на ринку праці поколінь «Y», що були народжені в кінці 90-х років, та «Z» – початок 2000-х. Покоління Z є яскравими представниками часів великої глобалізації та постмодернізму – діти Інтернету та сучасних технологій. Характерним для даної категорії дітей є ефективне та швидке оволодіння сучасними цифровими технологіями ще з раннього дитинства. Відповідно до цієї теорії виділяють також покоління Альфа, що було народжене після 2010 року – Google babies [12].

Такі науковці, як А. Варга, А. Єрмоленко, А. Кулакова та Р. Сойчук відзначають, що, починаючи з 3-5 років, сучасна дитина переглядає мультфільми на YouTube, грає у віртуальні ігри, користується різними месенджерами, тобто є активним користувачем Інтернету. Учні початкової школи є не лише користувачами мережі Інтернет, а й творцями цифрового контенту. Звичайними явищами для них є селфі, меми, plunking, photo bombing, gangnam style, ice bucket challenge тощо. Їм природніше поставити питання Google ніж вчителю, це діти, яким притаманно сприймати інформацію одночасно з кількох екранів та починати заробляти в Інтернеті вже з юних років [14].

Немає одностайної думки щодо трактування термінів «цифрова компетентність» та «цифрова грамотність» і в нормативних документах. У редакції 2021 року Базового компоненту дошкільної освіти у варіативній частині освітнього напрямку «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота» цифрова компетентність визначається як здатність використовувати інформаційно-комунікаційні та цифрові технології для задоволення власних індивідуальних потреб і розв'язання освітніх, ігрових завдань на основі набутих елементарних знань, вмінь, позитивного ставлення до комп'ютерної та цифрової техніки [1, с. 26]. Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти одним із результатів освітньої роботи є цифрова компетентність та цифрова грамотність дитини дошкільного віку.

Інформаційно-комунікаційну компетентність як одну з ключових визначено і у Державному стандарті початкової освіти (редакція 2018 року). Вона передбачає оволодіння цифровою грамотністю для розвитку і спілкування та здатність безпечного та етичного використання засобів цифрових технологій в освітній діяльності та інших сферах життя [4].

Відповідно до НУШ, серед ключових компетентностей виділяють інформаційно-цифрову компетентність, яка передбачає впевнене та критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для пошуку та обробки інформації, її обміном в публічному просторі та приватному спілкуванні; інформаційну та медіаграмотність; оволодіння основами програмування; розвиток алгоритмічного мислення; вміння працювати з базами даних; навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці; розуміння етики роботи з інформацією (інтелектуальна власність, авторське право тощо) [10].

Аналіз наукової літератури з питання формування цифрової компетентності та нормативних документів в галузі дошкільної освіти засвідчив важливе місце у переліку компетентностей сучасної людини інформаційно-цифрової або цифрової компетентності. Тому формування даних компетентностей у дошкільників та навчання їх цифрової грамоти стає обов'язковим і відповідає вимогам сучасного суспільства.

Проведений аналіз дав можливість визначити *цифрову компетентність* як інтегративне утворення особистості, яке поєднує в собі *цифрові знання, навички* роботи з цифровими пристроями та інформаційно-комунікаційними технологіями, *здатності* представляти інформацію в зрозумілому для всіх форматі і *проявляється у прагненні та готовності* ефективно використовувати здобуті знання і уміння на практиці та застосовувати сучасні засоби інформаційних та цифрових технологій для навчання, *усвідомлюючи* при цьому значущість предмету і результату діяльності.

Цифровізація суспільства, зокрема і освіти, вимагає від успішного вихователя закладу дошкільної освіти не лише знань й умінь організації педагогічного процесу за допомогою гаджетів та цифрових технологій, але й передбачає певну обізнаність в сфері дидактики й теорії виховання. При цьому ці компетентності не вичерпуються вузькопрофесійними рамками. Актуальними та рівноправними в сучасному інформаційному суспільстві є такі компоненти професійної компетентності вихователя, як креативність мислення, здатність до аналізу та самоаналізу, потреба в самовдосконаленні. Тобто вони об'єднують в собі досвід, теоретичні знання, практичні уміння та значущі для вихователя ЗДО особистісні якості.

Під цифровою компетентністю дошкільника будемо розуміти системну та динамічну якість особистості, яка інтегрує володіння знаннями теоретичного та технологічного характеру про основні методи інформатики та цифрових технологій, уміння, навички та досвід їх використання при розв'язуванні навчальних та повсякденних задач засобами інформаційно-комунікаційних технологій, характеризується усвідомленням цифрової компетентності як однієї з провідних цінностей, виявляється у прагненні, здатності та готовності до ефективного застосування сучасних засобів цифрових технологій в повсякденному житті та навчанні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування цифрової компетентності та грамотності дітей є вимогою сучасного суспільства, що забезпечує цілісність і повноцінність освітнього процесу та ефективність використання цифрових технологій в його організації. Стрімкий розвиток суспільства визначив цифрову компетентність як одну з найважливіших складових сучасного освітнього процесу. В ході проведеного дослідження розкрито термінологічно-понятійний апарат дослідження; проаналізовано психолого-педагогічну та методичну літературу з проблем формування цифрової компетентності дошкільника; проаналізовано особливості формування цифрової компетентності у дітей дошкільного віку. Незважаючи на широкий спектр досліджень, питання формування цифрової компетентності та цифрової грамотності у дітей дошкільного віку виступає частиною загальної проблеми розвитку компетентностей та потребує детального аналізу. Перспективами подальшого дослідження є визначення ефективних умов формування цифрової компетентності у дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) : Нова редакція : затв. наказом МОН України від 21.01.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Биков В. Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*: електронне наукове фахове видання. 2010. № 1. URL: https://lib.iitta.gov.ua/1162/1/Сучасні_завдання_інформатизації_освіти.pdf
3. Биков В., Лещенко М. Цифрова гуманістична педагогіка відкритої освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2016. № 4. С. 115–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2016_4_13
4. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text>
5. Жалдак М.І., Рамський Ю.С., Рафальська М.В. Модель системи соціально-професійних компетентностей вчителя інформатики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2009. № 7. с. 3-10. URL: <https://sj.npu.edu.ua/index.php/kosn/article/view/409>
6. Запорожцева Ю. С. Інформативно-цифрова компетентність як складник сучасного навчально-виховного процесу. *Теорія і методика професійної освіти*. 2019. Вип. 12. Т. 1. URL : <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/12/part1/17.pdf>
7. Коваленко Т.М. Використання ІКТ у навчально-виховній роботі з дітьми дошкільного віку. *Впровадження та поширення інформаційно-комунікаційних технологій у робот дошкільного навчального закладу з дітьми, педагогами, батьками та громадськістю* : тематичний збірник праць / упоряд.: А.А. Волосюк; за заг. Ред. Л. А. Шишолік. Рівне : РОІППО, 2015. 85 с. URL : <https://roippo.org.ua/upload/iblock/fe1/posibnyk-zakhodu.pdf>
8. Ляхощька Л. Інформаційне освітнє інтернет середовище – крок до цифрового закладу освіти в умовах реформи «Нова українська школа». URL: <https://lib.iitta.gov.ua/715564/1/%D0%A6%D0%B8%>
9. Морзе Н.В., Кочарян А.Б. Модель стандарту ІКТ компетентності викладачів університету в контексті підвищення якості освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. № 43. Вип. 5. С. 27–39. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33688365.pdf>
10. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. *МОН* 27/10/2016. 40 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
11. Овчарук О.В., Гриценчук О.О., Іванюк І.В., Кравчина О.Є., Малицька І.Д., Сороко Н.В. Європейський досвід розвитку цифрової компетентності вчителя в контексті сучасних освітніх реформ. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. 3 (65). С. 316–336. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/94>
12. Покоління Х,Y,Z – життєві цінності та кар'єрні пріоритети. URL : <https://mik.dcz.gov.ua/publikaciya/pokolinnya-hyz-zhytlyevi-cinnosti-ta-karyerni-priorytety>
13. Рейпольська О. Комп'ютерна грамота для старших дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2021. № 9.

14. Соломаха А. В. Підготовка майбутніх педагогів до діджиталізації в ранньому навчанні іноземних мов. URL : <https://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/357/375>

References

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity) : Nova redaktsiia : zatv. nakazom MON Ukrainy vid 21.01.2021 № 33. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Bykov V. Yu. Suchasni zavdannia informatyzatsii osvity. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*: elektronne naukove fakhove vydannia. 2010. № 1. URL: https://lib.iitta.gov.ua/1162/1/Suchasni_zavdannia_informatyzatsii_osvity.pdf
3. Bykov V., Leshchenko M. Tsyfrova humanistychna pedahohika vidkrytoi osvity. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy*. 2016. № 4. S. 115–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2016_4_13
4. Derzhavnyi standart pochatkovoi osvity. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-p#Text>
5. Zhaldak M.I., Ramskyi Yu.S., Rafalska M.V. Model systemy sotsialno-profesiinykh kompetentnostei vchytelia informatyky. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 2. Kompiuterno-orientovani systemy navchannia*. 2009. № 7. s. 3-10. URL: <https://sj.npu.edu.ua/index.php/kosn/article/view/409>
6. Zaporozhtseva Yu. S. Informatyvno–tsyfrova kompetentnist yak skladnyk suchasnoho navchalno-vykhovnoho protsesu. *Teoriia i metodyka profesiinoi osvity*. 2019. Vyp. 12. T. 1. URL : <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/12/part1/17.pdf>
7. Kovalenko T.M. Vykorystannia IKT u navchalno-vykhovnii roboti z ditmy doshkilnoho viku. *Vprovadzhennia ta poshyrennia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnologii u robot doshkilnoho navchalnoho zakladu z ditmy, pedahohamy, batkamy ta hromadskistiu* : tematychnyi zbirnyk prats / uporiad.: A.A. Volosiuk; za zah. Red. L. A. Shysholik. Rivne : ROIPPO, 2015. 85 s. URL : <https://roippo.org.ua/upload/iblock/fe1/posibnyk-zakhodu.pdf>
8. Liakhotska L. Informatsiine osvितnie internet seredovyshe – krok do tsyrovoho zakladu osvity v umovakh reformy «Nova ukrainska shkola». URL: <https://lib.iitta.gov.ua/715564/1/%D0%A6%D0%B8%>
9. Morze N.V., Kocharian A.B. Model standartu IKT kompetentnosti vykladachiv universytetu v konteksti pidvyshchennia yakosti osvity. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*. 2014. № 43. Vyp. 5. S. 27–39. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33688365.pdf>
10. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly. *MON* 27/10/2016. 40 s. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
11. Ovcharuk O.V., Hrytsenchuk O.O., Ivaniuk I.V., Kravchyna O.Ie., Malytska I.D., Soroko N.V. Yevropeiskyi dosvid rozvytku tsyvrovoi kompetentnosti vchytelia v konteksti suchasnykh osvitnikh reform. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*. 2018. 3 (65). S. 316–336. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/94>
12. Pokolinnia X,Y,Z – zhyttievi tsinnosti ta karierni priorytety. URL : <https://mik.dcz.gov.ua/publikaciya/pokolinnya-xyz-zhyttievi-cinnosti-ta-karyerni-priorytety>
13. Reipolska O. Kompiuterna hramota dla starshykh doshkilnykiv. *Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu*. 2021. № 9.
14. Solomakha A. V. Pidhotovka maibutnykh pedahohiv do didzhytalizatsii v rannomu navchanni inozemnykh mov. URL : <https://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/357/375>

Мазур І.-С., Франко Ю. Про необхідність вивчення робототехніки як засобу формування професійних компетентностей майбутніх інженерів-педагогів. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 1. С. 16-21. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-003

Mazur I.-S., Franko Yu. Pro neobkhdnist vyvchennia robototekhniki yak zasobu formuvannia profesiinykh kompetentnostei maibutnikh inzheneriv-pedahohiv [About the need to study robotics as a means of forming the professional competences of future engineer educators]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2023. Vol. 11, No 1. S. 16-21. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-003

УДК 378.147.091.33-027.22+004.41

DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-003

Іван-Станіслав МАЗУР

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-4552-1067>

s.mazur@tnpu.edu.ua

Юрій ФРАНКО

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-1464-1162>

franko@tnpu.edu.ua

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВИВЧЕННЯ РОБОТОТЕХНІКИ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

Анотація. У статті розглянуто актуальність та перспективи вивчення робототехніки майбутніми інженерами-педагогами. Розглянуто теоретичні основи робототехніки, значення, характеристики та галузі застосування, сформульовано визначення понять: робототехніка та роботизована система.

На основі аналізу останніх досліджень у робототехніці виокремлені основні напрямки дослідження, завдання та шляхи підготовки у закладах вищої освіти для майбутніх інженерно-педагогічних працівників. До основних завдань впровадження робототехніки у навчальний процес віднесено формування навичок роботи з технічними пристроями; процес проектування робототехнічних систем та комплексів; розвиток аналітичного та креативного мислення у студентів. Аналіз теоретичної і практичної складової робототехніки вказує на необхідність її вивчення, зокрема і фахівцями інженерно-педагогічного напрямку як невід'ємної складової у формуванні професійної компетентності, яка розвиватиме аналітичні, проектувальні та практичні здібності у робототехніці.

У статті запропоновано ввести у навчальну дисципліну «Основи робототехніки» цикл лабораторних робіт з проектування роботизованих схем на платформі «Tinkercad Circuits», для інженерів-педагогів спеціальності 015.39 «Професійна освіта (Цифрові технології)». Наводиться приклад проектування електронної схеми з підключення датчика сили до плати Arduino UNO. Пропонується наступна послідовність виконання лабораторної роботи: ознайомлення з програмними компонентами платформи «Tinkercad Circuits»; створення електронної схеми; розробка програмного коду; перевірка правильності проектування роботизованої системи.

Перспективи подальшого дослідження полягають у розробці методичних рекомендацій для викладачів і студентів щодо використання програмних засобів для розробки роботизованих систем у підготовці майбутніх фахівців комп'ютерного профілю.

Ключові слова: робототехніка; роботизована система; інженер-педагог; інтелектуальні системи; проектування; аналітика; інженерно-педагогічна освіта; професійні компетентності.

Ivan-Stanislaw MAZUR

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-4552-1067>

s.mazur@tnpu.edu.ua

Yuriy FRANKO

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-1464-1162>

franko@tnpu.edu.ua

ABOUT THE NEED TO STUDY ROBOTICS AS A MEANS OF FORMING THE PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE ENGINEER EDUCATORS

Abstract. The article examines the relevance and prospects of studying robotics by future engineer educators. The theoretical foundations of robotics, their meaning, characteristics and fields of application are considered, the definition of concepts: robotics and a robotic system is formulated.

Based on the analysis of the latest research in robotics, the main directions of research, tasks and ways of training in institutions of higher education for future engineering and teaching staff are highlighted. The main tasks of introducing robotics into the educational process include the formation of skills for working with technical devices; the process of designing robotic systems and complexes; development of analytical and creative thinking in students. The analysis of the theoretical and practical component of robotics indicates the need to study it,

in particular, by specialists in the engineering and pedagogical field as an integral component in the formation of professional competence, which develops analytical, design and practical capabilities in robotics.

The article proposes to introduce a cycle of laboratory work on the design of robotic circuits on the "Tinkercad Circuits" platform into the "Fundamentals of Robotics" educational discipline for engineer educators in the specialty 015.39 "Professional Education (Digital Technologies)". An example of designing an electronic circuit for connecting a force sensor to an Arduino UNO board is given. The following sequence of laboratory work is proposed: familiarization with the software components of the "Tinkercad Circuits" platform; creating an electronic circuit; software code development; verification of the correctness of the design of the robotic system.

Prospects for further research consist in the development of methodological recommendations for teachers and students regarding the use of software tools for the development of robotic systems in the training of future computer professionals.

Keywords: robotics; robotic system; engineer educators; intelligent systems; design; analytics; engineering-pedagogical education; professional competencies.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти однією з особливостей підготовки майбутніх інженерно-педагогічних фахівців є вивчення дисциплін інженерно-технічного спрямування. Інженерно-педагогічна освіта може в собі поєднувати декілька компонентів: педагогічний, інженерний та виробничий або ж технічний та розвиватись у межах інженерної та педагогічної освіти.

Специфіка інженерно-педагогічної освіти, полягає у тісному взаємозв'язку із системою професійно-технічної освіти. З одного боку, система інженерно-педагогічної освіти (ІПО) впливає (через своїх випускників) на якість підготовки робітничих кадрів у системі професійно-технічної освіти та ефективне функціонування цієї системи, з іншого – вона залежить від вимог навчального процесу в системі професійно-технічної освіти і повинна постійно коригувати підготовку випускників відповідно до її запитів [3].

Вивчення робототехніки майбутніми фахівцями інженерно-педагогічного напрямку, потребує формування необхідних практичних навичок та компетенцій для проектування, аналітики та розробки робототехнічних систем. Чітка сформованість практичних компетентностей, передбачає, що фахівець-випускник вищого навчального закладу, вміє проектувати та розробляти базові робототехнічні моделі, інтелектуальні системи.

Фрагментарно Д. Соменко, описує стан інженерної освіти де зазначає, що популярність інженерних професій практично знівельована, незважаючи на те, що в сучасне виробництво приходять все більше складних автоматизованих і роботизованих робочих ліній, управляти якими може тільки добре освічений фахівець. Необхідно створювати нову базу, використовувати для навчання сучасні програмні засоби. Робототехніка дозволяє комплексно об'єднати в собі інноваційні підходи, що безперечно сприяє вирішенню зазначених проблем [7].

Можемо сказати, що робототехніка є однією ключових сфер розвитку сучасного суспільства. Багато напрямів у робототехніці формувалися під впливом потреб у автоматизації: виробництва, агрономії, медицини, військової справи, в загальному для зменшення впливу людської діяльності у різних галузях економіки. Тому дуже важливим при вивченні робототехніки майбутніми фахівцями інженерно-педагогічного спрямування є використання сучасних засобів для проектування та розробки робототехнічних систем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням робототехніки в освітньому процесі була досліджена в працях, як вітчизняних так і зарубіжних науковців: О. Мартинюка, Ю. Матвієнка, М. Бойка, Н. Бужинської, Ю. Ковальова, А. Бреденфелда, Г. Штайнбауера, А. Ортіза та багатьох інших, тому вивчення основ робототехніки, визначили необхідність набуття певних практичних навичок для майбутніх фахівців ІТ галузі. Проте проведені дослідження не вичерпують усіх аспектів з оптимізації змісту дисциплін з робототехніки інженерно-педагогічного напрямку.

Одними з завдань впровадження робототехніки у навчальний процес Н. Морзе, О. Струтинська, М. Умрик відносять:

- формування навичок роботи з технічними пристроями та умінь практичного вирішення актуальних інженерно-технічних проблем;
- формування якостей особистості, яка здатна самостійно ставити цілі, проектувати шляхи їх реалізації, контролювати й оцінювати свої досягнення;
- інтелектуальний розвиток особистості, зокрема розвиток в учнів логічного, алгоритмічного та креативного мислення при розв'язуванні прикладних задач, інформаційної культури, пам'яті, уваги, наукової інтуїції [5, с. 179].

Розвиток робототехніки відбується завдяки численним працям вчених в галузі кібернетики, автоматизованих систем, механіки, штучного інтелекту. За словами дослідника в галузі штучного інтелекту та роботизованих систем Р. Брукса щоб перевести робототехніку на новий рівень, необхідно щоб роботи, як мінімум, набули відмінних навичок з розпізнавання жестів, мови людини, аналізу зовнішнього середовища та соціального спілкування. Основні принципи кібернетики сформовані Н. Вінером (1948), лягли в основу практичної робототехніки.

За даними Вікіпедії, значний внесок у розвиток робототехніки зробив В. Глушаков, що займався побудовою перших робототехнічних систем ідентифікації образів, розпізнавання тексту. В. Глушаков

був одним із засновників школи з розпізнавання образів у м. Київ у 1962 році що збирала спеціалістів з усієї країни [2].

Окремо слід визначити, що у праці Н. Морзе визначено, що підготовка майбутніх фахівців у галузі робототехніки потребує оновлення змісту шкільної та університетської освіти відповідно до вимог сьогодення[5, с.181], проте фундаментальні дослідження удосконалення змісту дисципліни робототехніка та поглибленому вивченні майбутніми фахівцями інженерно-педагогічної освіти, до цього часу не проводилося.

Метою статті є обґрунтування необхідності вивчення робототехніки як засобу формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів комп'ютерного спрямування.

Основні завдання: розкрити зміст використання програмних засобів з робототехніки в процесі виконання лабораторних занять з дисципліни «Основи робототехніки»; визначити необхідні компетентності для розробки роботизованих систем майбутніми інженерами-педагогами.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань дослідження було використано такі методи як:

- структурного аналізу наукових джерел стосовно необхідності вивчення робототехніки майбутніми фахівцями комп'ютерного профілю;
- узагальнення інформації та встановлення відповідності для визначення перспектив вивчення робототехніки для майбутніх інженерів-педагогів.

Необхідність вивчення робототехніки в освітньому процесі мотивується стрімким розвитком даної галузі у світі. Вітчизняні заклади вищої освіти, спеціальні наукові установи, науково-дослідні лабораторії поступово формують належний науковий потенціал для розвитку робототехніки.

Свідченнями того є міжнародне дослідження, згідно якого були оприлюднені результати про стан інтелектуальної власності у світі (2015 рік), де Україна зайняла 12 місце (рис. 1), за кількістю патентів у сфері інноваційних технологій з робототехніки [1]

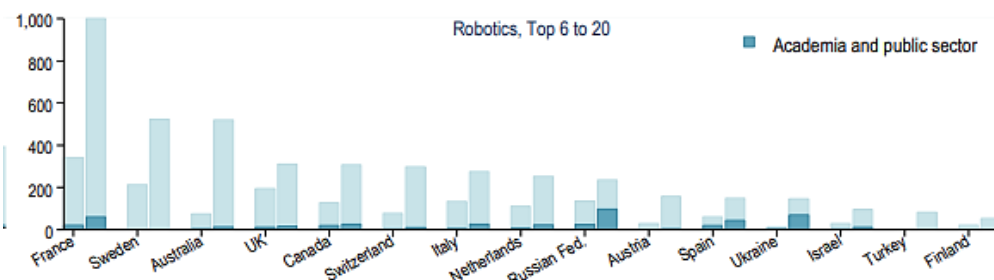

Рис. 1. Схема міжнародного рейтингу патентів у сфері інноваційних технологій з робототехніки

Дослідження у напрямку робототехніки продовжуються, а найбільш перспективні активно впроваджуються у різні галузі людської діяльності.

Виклад основного матеріалу. За даними Вікіпедії робототехніка — це прикладна наука, що опікується проектуванням, розробкою, будівництвом, експлуатацією та використанням роботів, а також комп'ютерних систем для їх контролю, сенсорного (на основі вихідних сигналів датчиків) зворотного зв'язку і обробки інформації автоматизованих технічних систем (роботів) [6].

Чіткого розуміння у визначенні «роботизована система» не існує, але у нашому розумінні роботизована система – це поєднання приладів робототехніки, високоточних операцій та функцій для вирішення конкретних завдань.

Останнім часом у робототехніці, розробники все більше звертаються до 3D-друкованого протезування та допоміжних технологій, робіт для мінімально інвазивної хірургії та діагностики, автоматизації сільського господарства та видобутку корисних копалин, а також інспектування забрудненості у повітрі та під водою. Велика частка уваги приділяється новим проектам у малих та середніх підприємствах (SME), які створюють нові ринки у галузі робототехніки, але найголовніше, це вплив робототехніки на економіку та робочі місця [8]. Розвиток технологій робототехніки відіграє важливу роль в області інтернету речей, проектах розумних міст, де відповідні системи активно інтегруються у суспільство.

В інженерно-педагогічній освіті, вивчення робототехніки сприятиме кращому засвоєнню студентами, окремих тем з інших навчальних дисциплін, таких як: програмування, кібернетика, програмна аналітика, технології проектування інформаційних систем, що відповідно у майбутньому краще інтегруватиме фахівців у трудову діяльність.

Робототехніка є однією з небагатьох дисциплін, яка розвиває у студентів творчий потенціал, креативність у вирішенні різного роду технічних завдань. У навчальному процесі слід більше уваги

приділяти формуванню у студентів необхідних практичних компетентностей з вивчення робототехніки.

На основі аналізу останніх досліджень, можемо визначити, що одними з ключових компетентностей для майбутніх інженерів-педагогів комп'ютерного спрямування з дисципліни «Основи робототехніки» є:

- Аналітична компетентність в робототехніці, що передбачає використання сучасних інформаційних технологій, виконання імітаційних моделювань інтелектуальних систем для вирішення аналітичних завдань;
- Проектувальна компетентність, яка включає методи проектування робототехнічних систем та комплексів, послідовність їх розробки за допомогою відповідних програмних засобів, здатність будувати математичні моделі маніпуляторів та систем переміщення роботів.

Для формування необхідних компетентностей та набуття майбутніми фахівцями спеціальності 015 «Професійна освіта (Цифрові технології)» необхідних практичних навичок з проектування, було запропоновано, ввести цикл лабораторних робіт для вивчення програмної платформи «Tinkercad Circuits». Дана платформа дозволяє ознайомити студентів із проектуванням та програмною розробкою роботизованих віртуальних систем.

У зміст дисципліни «Основи робототехніки» для ознайомлення вже додано лабораторну роботу «Підключення датчика сили на платформі Tinkercad Circuits».

Розглянемо послідовність виконання такої лабораторної роботи.

Перш за все, студентам пропонується ознайомитись з відповідними програмними компонентами платформи «Tinkercad Circuits» (рис. 2).

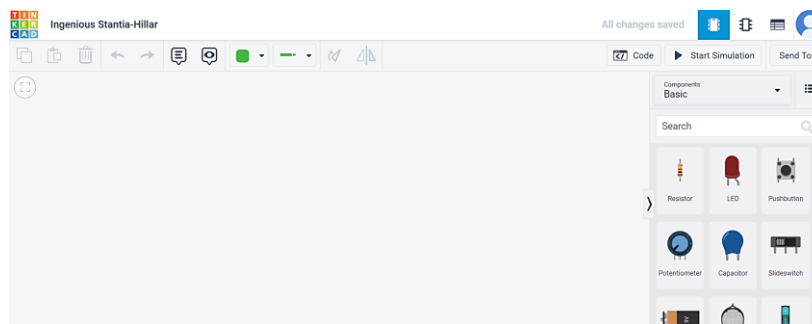

Рис. 2. Середовище платформи Tinkercad

Tinkercad Circuits– це безкоштовна онлайн-програма робототехнічного моделювання, яка працює у веб-браузері, відома своєю доступністю та простотою використання [4]. До основних переваг даної платформи можна віднести:

- Зручний графічний інтерфейс програми для візуальної побудови програмних схем з робототехніки;

- Симулятор у якому можна під'єднувати віртуальні датчики, джерела живлення, та відстежувати як на це реагує побудована електронна схема.

Використовуючи платформу майбутні фахівці з розробки роботизованих систем, зможуть спроектувати базові підключення різного роду електронних схем. Дана програмна платформа включає такі компоненти як: датчики, світлодіодні стрічки, резистори та сервомеханізми. Після ознайомлення студентів із структурною частиною програмної платформи, переходимо до безпосередньої побудови схеми. Панель інструментів програмної платформи використовується для додавання необхідних датчиків у робоче поле програми, які під'єднуються до плати Arduino, У нашому випадку необхідно додати датчик сили (рис. 3).

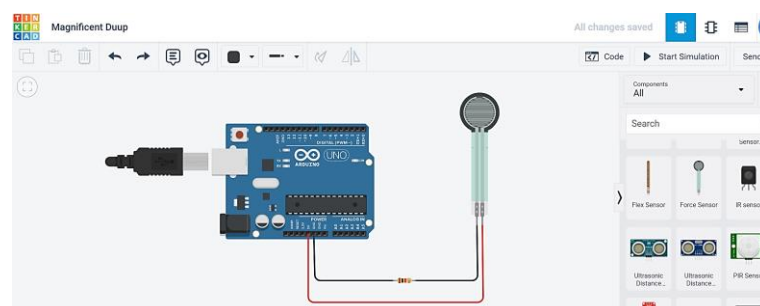
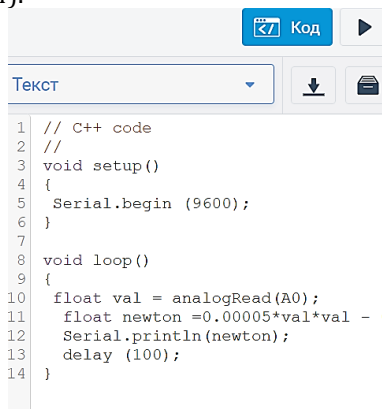

Рис. 3. Електронна схема підключення датчика сили до плати Arduino UNO

Наступним етапом виконання є побудова програмного коду для функціонування електронної схеми у розділ «Код», алгоритм побудови розробляється на мові C++, також можливий варіант розробки програмного коду «блочно», де є готові шаблони програмного коду, які можна використовувати за потреби (рис. 4).


```

1 // C++ code
2 //
3 void setup()
4 {
5   Serial.begin (9600);
6 }
7
8 void loop()
9 {
10  float val = analogRead(A0);
11  float newton =0.00005*val*val - 0
12  Serial.println(newton);
13  delay (100);
14 }

```

Рис. 4. Фрагмент програмного коду електронної схеми

На останньому етапі проєктування студентам пропонується виконати перевірку розробленої електронної схеми, де запропонована платформа Tinkercad Circuits дозволяє виконувати перевірку безпосередньо у власному віртуальному середовищі, не під'єднуючи фактичних приладів. За потреби змодельовану схему для робототехнічної моделі можна завантажити уже на створену модель у реальному часі. Під час запуску спроектованої робототехнічної моделі можна задавати силу навантаження на давач (рис. 5).

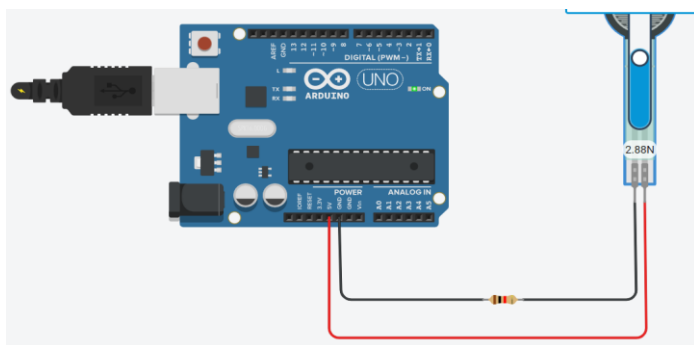

Рис. 5. Результат побудови робототехнічної моделі з використанням давача сили

У процесі роботи з платформою Tinkercad Circuits, слід відмітити, що вона є досить багатофункціональною для моделювання робототехнічних систем, простою у використанні та має зручний графічний інтерфейс. Тому цей засіб є доречний для використання особливо у форматі дистанційного та очного навчання.

Слід відзначити, що робототехніка є необхідною для вивчення фахівцями інженерно-педагогічного напрямку, адже формує необхідні проєктувальні та аналітичні компетентності, розвиває критичне, творче мислення, які так необхідні у майбутній професійній діяльності інженера-педагога.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сформовані професійні компетентності під час вивчення робототехніки безперечно сприятимуть розвитку проєктних, аналітичних, інтелектуальних здібностей у студентів комп'ютерного профілю. Опанування майбутніми інженерами-педагогами основ із розробки робототехнічних систем, дасть змогу не лише сформувати необхідні компетентності, але і підготувати фахівця, який здатен вирішувати нетипові завдання.

Перспективою наших подальших досліджень є розробка методичних рекомендацій для викладачів і студентів щодо використання програмних засобів для розробки роботизованих систем у підготовці майбутніх фахівців комп'ютерного профілю.

Список використаних джерел

1. World Intellectual Property Report 2015 – Breakthrough Innovation and Economic Growth. URL: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=3995>
2. Глушков Віктор Михайлович. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Інженерно-педагогічна освіта. URL: <https://esu.com.ua/article-12295>
4. Кафедра інформатики і КТ. *Енциклопедія*. URL: <http://wikifizmat.udpu.edu.ua/>

5. Морзе Н.В., Струтинська О.В., Умрик М.А. Освітня робототехніка як перспективний напрям розвитку STEM-освіти. *Відкрите освітнє есередовище сучасного університету*. 2018. № 5. С. 178-187. URL: <http://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/175/233#>
6. Робототехніка. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
7. Соменко Д. В. Освітня робототехніка, як ключовий напрямок у фаховій підготовці студентів спеціальності: 015.39 Професійна освіта (Цифрові технології). *Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті*. X Міжнародна науково-практична конференція до 125-річчя І. Є Тамма: тези доп., 25 трав. 2020р., Кропивницький / редкол.: Садовий М. І. та ін. Кропивницький, 2020. С. 100-102.
8. Спеціалізований портал про робототехніку. URL: https://robotics.ua/news/business/5147-creating_new_markets_for_smes/

References

1. World Intellectual Property Report 2015 – Breakthrough Innovation and Economic Growth. URL: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=3995>
2. Hlushkov Viktor Mykhailovych. *Vikipediia*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Inzhenerno-pedahohichna osvita. URL: <https://esu.com.ua/article-12295>
4. Kafedra informatyky i KT. *Entsyklopediia*. URL: <http://wikifizmat.udpu.edu.ua/>
5. Morze N.V., Strutynska O.V., Umryk M.A. Osvitnia robototekhnika yak perspektyvnyi napriam rozvytku STEM-osvity. *Vidkryte osvitnie eseredovyshche suchasnoho universytetu*. 2018. № 5. S. 178-187. URL: <http://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/175/233#>
6. Robototekhnika. *Vikipediia*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
7. Somenko D. V. Osvitnia robototekhnika, yak kliuchovyi napriamok u fakhovii pidhotovtsi studentiv spetsialnosti: 015.39 Profesiina osvita (Tsyfrovi tekhnolohii). *Problemy ta innovatsii v pryrodnycho-matematychnii, tekhnolohichnii i profesiinii osviti*. Kh Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia do 125-richchia I. Ye Tamma: tezy dop., 25 trav. 2020r., Kropyvnytskyi / redkol.: Sadovyi M. I. ta in. Kropyvnytskyi, 2020. S. 100-102.
8. Spetsializovanyi portal pro robototekhniku. URL: https://robotics.ua/news/business/5147-creating_new_markets_for_smes/

”

Ненько Ю., Івашченко О. Дистанційне оцінювання здобувачів вищої освіти в умовах пандемії COVID-19. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 1. С. 22-27. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-004

Nenko Yu., Ivashchenko O. Dystantsiine otsiniuvannia zdobuvachiv vyshchoi osvity v umovakh pandemii COVID-19 [Distance assessment of higher education students under the conditions of the COVID-19 pandemic]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2023. Vol. 11, No 1. S. 22-27. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-004

УДК 378.091.26/.27.018.43

DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-004

Юлія НЕНЬКО

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7868-0155>
nenko_yuliia@chipb.org.in

Оксана ІВАЩЕНКО

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0978-3075>
catfanya@gmail.com

ДИСТАНЦІЙНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Анотація. Через пандемію COVID-19 університети здійснили обов'язковий перехід на дистанційну освіту. Усі заклади вищої освіти України завершили весняний семестр 2019-2020 навчального року за допомогою онлайн-інструментів. Однак більшість із закладів освіти не були повністю готові до того, щоб повноцінно забезпечувати навчальні курси онлайн. Технічна невідповідність комп'ютерної техніки або її відсутність, слабе інтернет покриття або його відсутність у певній місцевості, незначна кількість сертифікованих онлайн-інструментів, комп'ютерна неграмотність викладачів і студентів, відсутність досвіду онлайн навчання й викладання стали основними проблемами, з якими довелося стикнутися закладам освіти. На додаток до всього виникло нове питання: які підходи будуть використані для оцінювання. Поточне дослідження розглядає різні технологічні інновації у викладанні, навчанні та оцінюванні, які були запроваджені або продовжені у закладах вищої освіти по всьому світу, і те, як вони могли допомогти зменшити ймовірність академічно недоброчесної поведінки здобувачів освіти під час екстреного дистанційного навчання під час пандемії. Проаналізовано корисні функції сучасних інструментів онлайн навчання, зокрема, можливість надання миттєвого відгуку, зручність редагування здобувачем письмової роботи на основі відгуку викладача, простота подання/відповіді, контроль і зберігання письмових робіт, надання статистичних даних, потенціал для удосконалення інструментів і продуктів оцінювання, забезпечення участі та мотивації студентів, повторне використання тощо. У ході дослідження з'ясовано, що розв'язання проблем онлайн-оцінювання, списування та інших видів академічного плагіату є необхідним на багатьох рівнях, включаючи підвищення рівня знань і етики студентів; технічного супроводу науково-педагогічних працівників і здобувачів освіти; подолання опору консервативної частини учасників освітнього процесу освітнім інноваціям через відносно низький рівень опанування ними сучасними освітніми технологіями; навчання освітян методам запобігання академічній недоброчесності; моніторинг і застосування суворих санкцій до тих, хто займається такою практикою.

Ключові слова: дистанційне оцінювання; дистанційна освіта; онлайн тестування; електронне оцінювання; пандемія.

Yuliia NENKO

Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes
of National University of Civil Defence of Ukraine, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-7868-0155>
nenko_yuliia@chipb.org.in

Oksana IVASHCHENKO

Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes
of National University of Civil Defence of Ukraine, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0978-3075>
catfanya@gmail.com

DISTANCE ASSESSMENT OF HIGHER EDUCATION STUDENTS UNDER THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC

Abstract. Due to the COVID-19 pandemic, universities made a mandatory transition to distance education. All higher education institutions in Ukraine completed the spring semester of the 2019–2020 academic year using online tools. However, most of these institutions were not fully prepared to provide online courses. The technical inconsistency of computer equipment or its absence, weak Internet coverage or its absence in a certain area, a small number of certified online tools, computer illiteracy of teachers and students, and a lack of experience in online learning and teaching became the main problems that institutions had to face in education. In addition to everything else, a new question arose: what approaches will be used for evaluation? The current study examines various technological innovations in teaching, learning, and assessment that have been implemented or continued in higher education institutions around the world and how they may have helped reduce the likelihood of academic misconduct by learners during emergency distance learning during the pandemic. The useful functions of modern online learning tools are analyzed, in particular, the ability to provide instant feedback, the convenience of editing written work by the applicant based on teacher feedback, the ease of submission and response, control and storage of written work, the provision of statistical data, the potential for improving assessment tools and products, ensuring participation and student motivations, reuse, etc. The study found that addressing the problems of online grading, writing off, and other types of academic plagiarism is necessary on many levels,

including improving student knowledge and ethics; providing technical support to scientific and pedagogical workers and students of education; overcoming the resistance of the conservative part of the participants in the educational process to educational innovations due to their relatively low level of mastery of modern educational technologies; training educators in methods of preventing academic dishonesty; and monitoring and applying strict sanctions to those who engage in such practices.

Keywords: distance assessment; distance education; online testing; electronic assessment; pandemic.

Постановка проблеми. Всупереч теоретичній підготовленості, зафіксованій у керівних принципах, довідниках, рекомендаціях та інших нормативних документах щодо катастроф (природних, антропогенних чи інших), криз, надзвичайних ситуацій чи інших значущих подій, масштаб і глибина глобальної кризи охорони здоров'я, спровокована пандемією COVID-19, застала систему освіти зненацька. 11 березня 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я публічно оголосила COVID-19 пандемією. Безпрецедентна криза призупинила традиційну освітню практику – відбувся екстрений перехід на дистанційне навчання, з різним ступенем успіху та задоволеності по всьому світу.

Для завершення освітнього циклу для здобувачів освіти гостро постало питання методів дистанційного екстреного оцінювання. Деякі дослідники та педагоги-практики з ентузіазмом підтримують технологічні інновації, завдяки яким освіта стає більш поширеною та доступною, а кількість закладів, що пропонують дистанційну освіту, зростає. Інші застерігають від підходу «одне мірило для всіх» і наполягають на збереженні традиційних моделей навчання й оцінювання, оскільки обов'язковий перехід на дистанційну освіту без належної підготовки може спричинити різноаспектні проблеми. У низькотехнологічному середовищі дистанційна освіта може обмежуватись низькотехнологічними рішеннями, відтак заклади вищої освіти повинні передбачити наявність технологічних можливостей у вигляді комп'ютерів, телефонів, цифрових пристроїв. Забезпечення необхідної технічної інфраструктури для дистанційної освіти, використання технологічних інструментів і наявність достатньої кількості досвідчених науково-педагогічних працівників є одними з основних вимог для провадження якісної дистанційної освіти [11]. Можна передбачити, що відсутність базових цифрових навичок, попереднього досвіду дистанційного оцінювання, якісного освітнього контенту, валідних способів перевірки знань і навичок здобувачів освіти та методичного підґрунтя негативно вплинуть на якість дистанційної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Електронне (онлайн) навчання – метод, відомий задовго до пандемії COVID-19 [9]. Термін «електронне навчання» з'явився внаслідок інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у галузь освіти, а розвиток комп'ютерних технологій зробив дистанційні засоби та методи навчання все більш популярними.

Попри те, що вітчизняні заклади освіти переважно використовують традиційні методи для надання знань студентам, пандемія COVID-19 спричинила вимушений перехід усіх закладів освіти на електронний (дистанційний) формат навчання. Проте, як справедливо зазначають вчені, екстрене дистанційне навчання може тимчасово використовуватися в «надзвичайному режимі», але якщо такий режим стане «ною реальністю», варто задуматися про перехід на онлайн-освіту з її законами, правилами, методологією, методиками та практиками. Це не простий і ресурсомісткий процес [4].

Дослідники [5] наголошують на суттєвій різниці між екстремим дистанційним навчанням, спричиненим пандемією, і онлайн-навчанням та справедливо наголошують на тому, що парадигма оцінювання навчальних здобутків повинна зазнати змін, оскільки докризові моделі навчання й оцінювання практично неможливо застосувати. Дослідження першої реакції на освіту під час кризи COVID-19 показали, що «оцінювання не було пріоритетним у початковому плануванні». Повсюдно точились дебати щодо перенесення або навіть скасування підсумкового оцінювання, і найбільшим побоюванням освітян було те, що суспільство може неохоче сприймати результати оцінювання (особливо для випускних іспитів), проведеного під час незнайомої глобальної кризи, спровокованої пандемією COVID-19 [8]. Відтак, доцільним є вивчення досвіду світової освітянської спільноти щодо дистанційного оцінювання навчальних здобутків студентів.

З позиції О. Ляска, Н. Чаграк та Т. Стриженко, використання інтерактивних технологій зумовлює ріст навантаження на викладача через те, що не відбулося повного відходу від традиційних засобів та способів організації освітнього процесу до нових засобів. Негативним фактором онлайн навчання, на думку дослідниць, став супротив викладачів використовувати сучасні технології викладання через відсутність прямого контакту зі студентами та нестачу досвіду використання інформаційно-комунікаційні технологій [1].

Окремі дослідники вказують на доцільність запровадження в систему оцінювання дистанційної освіти деяких видів контролю через незалежні центри, використовуючи разом з тестами інноваційні форми та методи (тренінгові технології, кейс-методи, есе, портфоліо) [2].

Мета дослідження. Метою цієї статті є вивчення базових проблем і світового досвіду оцінювання навчальних здобутків студентів в онлайн-середовищі під час COVID-19.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження автори здійснили аналіз наукових публікацій, пов'язаних із а) різними типами оцінювання, які підходять для онлайн-курсів,

б) стратегіями забезпечення академічної доброчесності та в) методами, інструментами та технологіями, доступними для запобігання академічно недоброчесній поведінці в онлайн середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінювання є ключовим елементом освітнього процесу, під час якого відбувається вимірювання і документування академічної готовності, прогресу у навчанні, набуття навичок або освітніх потреб студентів після послідовності викладання-навчання. Його часто розглядають як ключовий елемент для модернізації систем освіти, який впливає на процес викладання та навчання, а також як інструмент, що дозволяє потенційним роботодавцям зрозуміти академічні досягнення здобувача.

Правдиві та надійні результати оцінювання мають вирішальне значення в контексті розуміння успішності досягнення освітніх цілей. Оцінювання може проводитися під час навчання з метою виявлення та подальшого усунення недоліків у навчанні як поточне оцінювання. Викладач повинен пояснити результати оцінювання та дати відгук. У цьому відношенні методи оцінювання мають важливий вплив на досягнення освітніх цілей [7]. Підсумкове оцінювання має керівний вплив, формуючи основу для таких рішень, як успішне зарахування навчальної дисципліни, перехід до наступного етапу навчання, отримання диплома чи сертифіката [5]. З огляду на зазначене, як поточне, так і підсумкове оцінювання вважаються наріжними каменями навчання. Однак криза 2020–2021 рр. надала нового значення проблемам, пов'язаним з оцінюванням.

Освітнянці зіштовхнулись з необхідністю негайно переглянути програму навчального курсу та внести необхідні корективи до вимог курсу та політики, щоб подолати труднощі, з якими зіткнулися студенти через прямі та побічні ефекти пандемії. Коригування включали заміну іспитів проєктами, перенесення часу проміжних іспитів, методи складання іспитів і тестів, а також надання альтернатив ситуаціям, коли студенти не могли скласти онлайн-іспити через нестабільне підключення до Інтернету або інші технічні чи нетехнічні проблеми. Традиційний іспит із ручкою та олівцем було замінено новими інструментами, що зумовило пошуки надійних і прийнятних форм оцінювання. Дослідження [10] демонструють неоднозначну реакцію: для деяких педагогів-практиків COVID-19 був рушійною силою модернізації, яка прискорила впровадження технологічних інструментів і сприяла якісному стрибку вперед. Інші більше дивилися на «темний бік» технологічно опосередкованої оцінювальної діяльності, яка залишає широке поле для обману та академічної нечесності з боку студентів.

Через заходи соціальної ізоляції та дистанційне передавання освітнього контенту, оцінювальні заходи організовувалися у дистанційному режимі. Екстремне дистанційне оцінювання не могло б відбутися без посередництва технологій. Таким чином, залежно від предмета, що викладається, від технологічних можливостей, особистої здатності викладача до інновацій, згоди студентів на запропоновану діяльність, екстремне дистанційне оцінювання мало форму: самооцінювання, іспити вдома, портфоліо, онлайн тестування тощо. Пандемічна ситуація змусила змінити середовище проведення оцінювальної діяльності. Це була terra incognita для всіх учасників освітнього процесу, як для викладачів, так і для студентів.

Перехід від традиційної очної освіти до дистанційної освіти був значно швидшим у країнах із потужною цифровою інфраструктурою [3]. Однак країни з недостатньою інфраструктурою та низьким рівнем покриття інтернет мережею, неналежно розробленим освітнім контентом, стратегічним плануванням, недостатньою інституційною підтримкою та навчанням викладачів, не змогли повною мірою скористатися дистанційною освітою з появою COVID-19 пандемією.

Оскільки традиційне навчальне середовище в аудиторії відсутнє, студент потребує зворотного зв'язку, щоб побачити свої недоліки та помилки. Це вимагає ефективної взаємодії між студентом і викладачем. Викладачі повинні забезпечувати можливість організувати та корегувати своє навчання, надаючи зворотний зв'язок, за допомогою тестів та інших методів, заснованих на результативності [5]. Відтак, «моніторинг» і «зворотний зв'язок», які є частиною поточного оцінювання в дистанційній освіті, набувають все більшого значення.

Зворотний зв'язок можна розглядати як основний засіб спілкування та взаємодії між студентами та викладачами. Усі заклади вищої освіти України завершили весняний семестр 2019-2020 навчального року за допомогою онлайн-інструментів. Підсумкове оцінювання проводилося з використанням різних методів, таких як онлайн-тести, завдання та проєкти; очні іспити були переважно скасовані. У цей період постало нове питання щодо якості оцінювання, проведеного за допомогою онлайн-інструментів.

Результати онлайн оцінювання формують підсумкові бали студентів та є свідченням набуття необхідних компетентностей і програмних результатів навчання. Іншими словами, найважливіші рішення, які можуть вплинути на життя людей, приймалися на основі результатів оцінювання, яке вперше здійснювалося за допомогою дистанційних інструментів.

Багато опублікованих тематичних досліджень вказують на те, що найпоширенішим методом оцінювання був синхронний іспит, коли викладачі робили все можливе, щоб відтворити знайому атмосферу іспиту, водночас забезпечуючи те саме середовище зі студентами. Доступ до технологій,

досить хороше підключення до Інтернету та вміння забезпечити стабільне оцінювання є передумовами успіху.

У педагогічній літературі точаться широкі дискусії щодо способу організації оцінювання за допомогою технологій, зосереджуючись на технологічних можливостях та інструментах, але також з оглядкою на безпеку, справедливість і точність процесу. Щоб зменшити занепокоєння з приводу академічної етики, було запропоновано низку рішень, серед яких іспити з відкритою книгою здаються найцікавішими та мають найвищий ступінь наслідків. Іспити з відкритою книгою можуть змінити тип оцінювання, оскільки студентам більше не потрібно покладатися на пам'ять, а натомість зосередитися на демонстрації здатності творчо застосовувати знання. Вони мають підтвердити розуміння концепції та набуття навичок замість хорошої здатності до запам'ятовування, але викликів для цього типу іспиту є багато. Студенти можуть лише відтворювати те, що вони знаходять у ресурсах, не запам'ятовуючи навіть основну інформацію, обов'язкову як орієнтир для їхньої майбутньої професії.

Зіштовхнувшись з необхідністю забезпечити доступ до освіти та недискримінаційні умови для студентів з обмеженим доступом до технологій та/або Інтернету, багато викладачів більшою мірою прийняли асинхронний іспит або оцінювання на основі портфоліо. Це не просто термінологічний вибір, а й зміни в типі оцінювання. Асинхронні іспити зазвичай проводяться без нагляду та з відкритою книгою. Логістично їх легко організувати, викладач надсилає завдання студентам через будь-який месенджер (електронна пошта, Viber група, Telegram, WhatsApp тощо). Однак зміст оцінювання має бути значущим і відповідним. Серед основних ризиків, про які повідомляють студенти, – перевантаження завданнями (студенти скаржилися, що під час навчання під час пандемії воно зросло), тривалість іспиту та навіть складність завдання.

З позиції дослідника Бойєра, екстрене дистанційне оцінювання може найкраще спрацювати, якщо застосувати такі базові принципи:

- відкритість: викладачі повинні мати свободу вибирати ті форми оцінювання, які відповідають змісту курсу та педагогічному досвіду. У той час як заклади вищої освіти можуть рекомендувати стратегії оцінювання та повинні надавати нормативні рамки, особливо для кінцевих, вступних і випускних іспитів, деякі ступені свободи повинні залишатися за викладачами, які розробляють діяльність з оцінювання;
- справедливість: жоден студент не повинен бути дискримінованим через відсутність у нього/неї технологічних можливостей або навичок. Університетська підтримка повинна бути спрямована на те, щоб студенти мали інформацію, засоби та можливості для продовження свого навчання і щоб їхні досягнення були належним чином визнані;
- дисциплінованість: усі стейкхолдери беруть на себе відповідальність. Чіткі правила, адаптовані до ситуації та доведені до відома всіх учасників освітнього процесу, прийняті академічною спільнотою, поширюються також на оцінювальну діяльність [6].

Системи управління навчанням широко використовуються в дистанційній освіті по всьому світу. Ці інструменти забезпечують такі інтегровані функції, як спілкування, взаємодія та зберігання. Canvas, Blackboard, Edmodo, Moodle, Google Classroom і Microsoft Teams – деякі з цих інструментів. Для відеоконференцій використовуються такі інструменти як Zoom, Skype і Adobe Connect. Крім того, ці інструменти мають низку корисних для оцінювання функцій: миттєвий відгук, зручність редагування письмової роботи на основі відгуку викладача, простота подання/відповіді, контроль і зберігання, надання статистичних даних, потенціал для удосконалення інструментів і продуктів оцінювання, забезпечення участі та мотивації студентів, повторне використання тощо.

Миттєвий відгук. Відомо, що використання миттєвого зворотного зв'язку підвищує результативність студентів як упродовж всього навчального процесу, так і у підсумковому оцінюванні [10]. Таким чином, зворотний зв'язок відіграє вирішальну роль у підвищенні якості навчання. Серед інструментів, що використовуються в дистанційній освіті, тести з використанням завдань, які вимагають вибору (множинний вибір, вірно-хибно, відповідність), є оптимальними для отримання миттєвого зворотного зв'язку. Використовуючи миттєвий зворотний зв'язок, студенти мають знайти організувати самонавчання з урахуванням власних помилок.

Зручність редагування письмової роботи на основі відгуку викладача. Завдання, надіслане в електронному вигляді, легко перевіряти та редагувати. Студенти можуть зручно редагувати та реорганізовувати завдання відповідно до зауважень викладача. Викладач може планувати повторне подання завдань, а студенти можуть повторно подавати останню версію своєї роботи.

Простота подання/відповіді: Більшість систем управління навчанням мають інструменти тестування або доставлення, які можуть систематично й легко здійснювати відповідь і доставку продукту. Ці інструменти широко використовуються для дистанційного оцінювання. Крім того, звичайні технологічні засоби, такі як електронна пошта або прямі повідомлення, також пропонують параметри доставлення. Завантажувати або надсилати завдання до вебінструменту простіше та швидше для студентів, щоб підтримувати та подавати фізично сформований продукт.

Контроль і зберігання. Інструменти дистанційної освіти значно полегшують онлайн-зберігання, доступ і контроль тестів і оцінок. Такі відомості, як перелік зданих/пропущених завдань, дата та час подачі, автоматично зберігаються в більшості засобів дистанційного навчання. Викладач може зберігати всі тестові документи на внутрішніх пристроях зберігання (комп'ютер, портативний диск тощо) та/або отримувати до них доступ незалежно від часу та місця.

Надання статистичних даних. Платформи для онлайн навчання надають викладачу можливість відстежувати відомості про активність здобувачів освіти, зокрема час участі в онлайн заняттях, кількість пропущених занять, (не)виконаних завдань, частоту і довжину повідомлень тощо.

Потенціал для удосконалення інструментів і продуктів оцінювання. Можливість використовувати зображення, графіку, креслення, аудіо, відео та анімацію, надані новітніми технологіями, можуть урізноманітнити оцінювання шляхом зміни структури завдань [12].

Забезпечення участі та мотивації студентів. Комп'ютерні методи оцінювання, які можуть використовувати аудіо, зображення, анімацію та відео, можуть підвищити мотивацію студентів до навчання [7].

Повторне використання. Онлайн-тест або завдання, підготовлені за допомогою онлайн-інструментів, легко скопіювати або повторно використати. Як уже зазначалось, зберігання та доступ до даних необмежені, і викладачі можуть безпечно обмінюватися інструментами оцінювання один з одним.

Окрім переваг використання онлайн-інструментів для оцінювання, існують також деякі обмеження. Найбільш дискусійною темою дистанційного оцінювання є надійність тестування. Надійність онлайн оцінювання є критичною проблемою, оскільки результати такого оцінювання використовуються для прийняття важливих рішень, таких як відбір студентів, розподіл за місцем працевлаштування тощо.

Окрім традиційних методів академічної недоброчесності "copy-paste" ("вирізати та вставити"), комп'ютерного написання й редагування тексту, з'являються нові функції, такі як AutoSummary (електронне резюме) тощо. Відтак для запобігання шахрайству, копіюванню та плагіату під час оцінювання з'являються новітні технології, такі як сканування голосу та сітківки ока. Однак ці високотехнологічні рішення ще не набули широкого поширення.

З іншого боку, щоб запобігти шахрайству та підвищити безпеку тестування, можна використовувати деякі поширені та доступні способи, такі як додавання часових обмежень в онлайн-тестах, представлення тестових завдань або варіантів у випадковому порядку, створення пулу елементів і представлення випадкових запитань кожному студенту, складання іспитів за допомогою відкритої камери (прокторінг) і блокування відкриття нових вебсторінок/вкладок. Однак повна безпека тестування поки що неможлива, навіть якщо всі ці заходи передбачені.

На додаток до нових технологій і методів, зазначених вище, перевага відповідним методам і інструментам оцінювання може бути ще одним варіантом для підвищення безпеки тестування. Деякі з цих методів можна об'єднати як завдання, іспити для складання вдома, електронні портфоліо та форми самооцінювання та ін. Однак ці інструменти повинні містити завдання, які спонукають студента думати, критично аналізувати, оцінювати, створювати ідею або продукт. Завдання мають бути унікальними та створювати можливості для самостійної відповіді. В іншому випадку студенти можуть копіювати з Інтернету або з інших джерел.

Окрім обмежень щодо надійності, комп'ютерна грамотність є ще однією необхідною компетентністю для оцінювання в дистанційній освіті. Обмежена здатність або нездатність викладачів і студентів використовувати комп'ютерні технології та відповідні інструменти для онлайн навчання можуть негативно вплинути на кваліфіковане використання інструментів для онлайн оцінювання. Учасники освітнього процесу повинні мати всю технічну інфраструктуру, як-от програмне забезпечення, обладнання та підключення до Інтернету. Проблеми зі швидкістю підключення, відключення або інші технічні проблеми можуть призвести до поганих результатів, особливо під час контрольних заходів онлайн. Підходи, засновані на продуктивності, можуть зменшити негативний вплив технічних недоліків. [12].

Не можна заперечувати, що комп'ютерні технології створили інформативні, сприятливі передумови для прискорення розробки або використання методів онлайн-оцінювання. Однак слід пам'ятати, що викладачі повинні розробити дійсні та надійні засоби оцінювання. Розробники тестів повинні враховувати валідність і надійність тесту, а не тип онлайн-інструменту.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Стейкхолдерам (науково-педагогічним працівникам, управлінцям, студентам, роботодавцям) та іншим зацікавленим сторонам важливо знати, як працює система освіти в сучасних реаліях та чи покращуються з часом результати навчання студентів. Через надзвичайний перехід до онлайн-викладання та навчання викладачі та студенти стикаються з підвищеним навантаженням, оскільки їм потрібно працювати з новими системами та процедурами. У цьому дослідженні обговорювалися практики та технології для ефективного

реагування на поточні обставини. При розробці курсів для надзвичайних віддалених освітніх контекстів у майбутньому елементи, проаналізовані в дослідженні, можуть використовуватися для покращення дистанційного навчання та оцінювання. Крім того, результати дослідження також можуть стати корисною відправною точкою для розробки заходів для ясності онлайн-оцінювання.

Список використаних джерел

1. Ляска О., Чаграк Н., Стриженко Т. Оцінювання ефективності технологій викладання в умовах дистанційної освіти. *Український Педагогічний журнал*. 2021. Вип. 3. С. 106–115. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-3-106-115>
2. Наливайко О., Куцина К. Особливості оцінювання під час дистанційного навчання. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2021. Вип. 1(49). С. 35–41. URL: <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2021-49-04>
3. Al-Samiri R. A. English language teaching in Saudi Arabia in response to the COVID-19 pandemic: challenges and positive outcomes. *Arab World English J (AWEJ)*. Special Issue on Covid 19 Challenges (1). 2021. P. 147–159. URL: <https://doi.org/10.24093/awej/covid.11>
4. Bakhov I., Opolska N., Bogus M., Anishchenko V., Biryukova Y. Emergency Distance Education in the Conditions of COVID-19 Pandemic: Experience of Ukrainian Universities. *Educ. Sci.* 2021. Vol. 11. P. 364. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci11070364>
5. Biesta G. Good education in an age of measurement: On the need to reconnect with the question of purpose in education. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*. 2009. Vol. 21(1). P. 33–46. URL: <https://doi.org/10.1007/s11092-008-9064-9>
6. Boyer EL. Campus Life: In Search of Community. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990. 157 p.
7. Chen Z., Jiao J., Hu K. Formative assessment as an online instruction intervention. *International Journal of Distance Education Technologies*. 2020. Vol. 19(1). P. 1–16. URL: <https://doi.org/10.4018/ijdet.20210101.0a1>
8. Hodges C, Moore S, Lockee B, Trust T, Bond A. The difference between emergency remote teaching and online learning. *Educause Review*. URL: <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning>
9. Martin F., Sun T., Westine C.D. A systematic review of research on online teaching and learning from 2009 to 2018. *Comput. Educ.* 2020. Vol. 159. 104009
10. Nenko Y., Orendarchuk O., Rudenko L., Lytvyn A. Anti-crisis management in Higher Education institutions of Ukraine during the Covid-19 Pandemic. *Rev. Bras. Educ. Camp.* 2021. Vol. 6. e12838. URL: <http://dx.doi.org/10.20873/uft.rbec.e12838>
11. Veletsianos G., Houlden S. An analysis of flexible learning and flexibility over the last 40 years of distance education. *Distance Education*. 2019. Vol. 40(4). P. 454–468. URL: <https://doi.org/10.1080/01587919.2019.1681893>
12. Williams D. D., Howell S. L., Hricko M. Online assessment, measurement and evaluation: Emerging practices. Information Science Publishing, 2005. URL: <https://doi.org/10.4018/978-1-59140-747-8>

References

1. Liaska O., Chahrak N., Stryzhenko T. Otsiniuvannia efektyvnosti tekhnolohii vykladannia v umovakh dystantsiinoi osvity. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. 2021. Vol. 3. P. 106–115. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-3-106-115>
2. Nalyvaiko O., Kutsyna K. Osoblyvosti otsiniuvannia pid chas dystantsiinoho navchannia. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky*. 2021. Issue 1(49). P. 35–41. URL: <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2021-49-04>
3. Al-Samiri, R. A (2021). English language teaching in Saudi Arabia in response to the COVID-19 pandemic: challenges and positive outcomes. *Arab World English J (AWEJ)*. 2021. Special Issue on Covid 19 Challenges (1). P. 147–159. URL: <https://doi.org/10.24093/awej/covid.11>
4. Bakhov I., Opolska N., Bogus M., Anishchenko V., Biryukova Y. Emergency Distance Education in the Conditions of COVID-19 Pandemic: Experience of Ukrainian Universities. *Educ. Sci.* 2021. Vol. 11. P. 364. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci11070364>
5. Biesta G. Good education in an age of measurement: On the need to reconnect with the question of purpose in education. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*. 2009. Vol. 21(1). P. 33–46. URL: <https://doi.org/10.1007/s11092-008-9064-9>
6. Boyer EL. Campus Life: In Search of Community. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990. 157 p.
7. Chen Z., Jiao J., Hu K. Formative assessment as an online instruction intervention. *International Journal of Distance Education Technologies*. 2020. Vol. 19(1). P. 1–16. URL: <https://doi.org/10.4018/ijdet.20210101.0a1>
8. Hodges C, Moore S, Lockee B, Trust T, Bond A. The difference between emergency remote teaching and online learning. *Educause Review*. URL: <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning>
9. Martin F., Sun T., Westine C.D. A systematic review of research on online teaching and learning from 2009 to 2018. *Comput. Educ.* 2020. Vol. 159. 104009
10. Nenko Y., Orendarchuk O., Rudenko L., Lytvyn A. Anti-crisis management in Higher Education institutions of Ukraine during the Covid-19 Pandemic. *Rev. Bras. Educ. Camp.* 2021. Vol. 6. e12838. URL: <http://dx.doi.org/10.20873/uft.rbec.e12838>
11. Veletsianos G., Houlden S. An analysis of flexible learning and flexibility over the last 40 years of distance education. *Distance Education*. 2019. Vol. 40(4). P. 454–468. URL: <https://doi.org/10.1080/01587919.2019.1681893>
12. Williams D. D., Howell S. L., Hricko M. Online assessment, measurement and evaluation: Emerging practices. Information Science Publishing, 2005. URL: <https://doi.org/10.4018/978-1-59140-747-8>

Петриченко Л. Чинники визначення конкурентоспроможності закладу вищої освіти в умовах глобалізації ринку освітніх послуг. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 1. С. 28-34. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-005

Petrychenko L. Chynnyky vyznachennia konkurentospromozhnosti zakladu vyshchoi osvity v umovakh hlobalizatsii rynku osvitnikh posluh [Factors determining the competitiveness of an institution of higher education in the globalization of the educational services market]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2023. Vol. 11, No 1. S. 28-34. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-005

DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-005

Лариса ПЕТРИЧЕНКО

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-3250-4321>

larisa-petrichenko@ukr.net

ЧИННИКИ ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Анотація. У статті аналізуються чинники конкурентних переваг ЗВО, окреслюються напрями розвитку вітчизняних ЗВО у межах реформування системи вищої освіти в умовах глобалізації ринку освітніх послуг. Для досягнення мети використано низку теоретичних методів наукового пізнання: аналіз економічної, психолого-педагогічної і методичної літератури, систематизація, спостереження, порівняння та узагальнення. За визначених аспектів, глобалізація ринку освітніх послуг обумовлює поглиблений розвиток вищої освіти та виступає фактором розросту науково-інтелектуальних перспектив громади, а продукування конкурентної сфери на ринку освітніх послуг визначається як один із найвищих шаблів національних пріоритетів розвитку країни. Сучасний ринок освітніх послуг характеризується станом, коли пропозиції на ринку освіти значно перевищують попит, що обумовлює здійснення освітньої діяльності ЗВО в умовах наскрізної конкуренції, яка постійно підвищується через зростаючі запити до якості з боку держави та майбутніх фахівців. Представлений аналіз чинників конкурентних переваг ЗВО у межах реформування системи вищої освіти в умовах глобалізації ринку освітніх послуг засвідчив, що під конкурентоспроможністю ЗВО передбачають здатність закладу оптимальним шляхом задовольняти наявні та впливати на формування майбутніх запитів споживачів освітніх послуг через сформовані власні конкурентні переваги. Головними аспектами дефініції категорії «конкурентоспроможності ЗВО» можна визначити: порівнюваність, відкритість, динамічність, предметність, іміджевість, системність, об'єктивність чинників формування конкурентних переваг. Перспективам подальших досліджень підлягають існуючі підходи до розкриття сутності основних ознак моніторингу конкурентного середовища ЗВО; аналіз впливу системи зовнішніх і внутрішніх факторів на формування конкурентних переваг ЗВО в умовах військового стану. Уточнення потребує технологія оцінки конкурентного середовища ЗВО, що вимагає дослідження відповідного інструментарію.

Ключові слова: заклад вищої освіти; освітні послуги; конкурентоспроможність; процес формування конкурентоспроможності; система вищої освіти; фактори формування конкурентних переваг; глобалізація ринку освітніх послуг.

Larysa PETRYCHENKO

Municipal establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy»

of the Kharkiv regional council, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-3250-4321>

larisa-petrichenko@ukr.net

FACTORS DETERMINING THE COMPETITIVENESS OF AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION IN THE GLOBALIZATION OF THE EDUCATIONAL SERVICES MARKET

Abstract. The article analyzes the factors of competitive advantages of higher education institutions, outlines the directions of development of domestic higher education institutions within the framework of reforming the higher education system in the conditions of globalization of the educational services market. To achieve the goal, a number of theoretical methods of scientific knowledge were used: analysis of economic, psychological-pedagogical and methodical literature, systematization, observation, comparison and generalization. According to certain aspects, the globalization of the educational services market determines the in-depth development of higher education and acts as a factor in the growth of scientific and intellectual prospects of the community, and the production of a competitive sphere in the market of educational services is defined as one of the highest levels of the national development priorities of the country. The modern market of educational services is characterized by a state when offers on the education market significantly exceed demand, which conditions the implementation of educational activities of higher education institutions in conditions of cross-cutting competition, which is constantly increasing due to growing demands for quality from the state and future specialists. The presented analysis of the factors of the competitive advantages of higher education institutions within the framework of the reform of the higher education system in the conditions of the globalization of the educational services market testified that the competitiveness of higher educational institutions includes the ability of the institution to optimally satisfy the existing and influence the formation of future demands of consumers of educational services through its own competitive advantages. The main aspects of the definition of the category «competitiveness of higher education institutions» can be defined as: comparability, openness, dynamism, objectivity, image quality, systematicity, objectivity of the factors of formation of competitive advantages. Prospects for further research are subject to existing approaches to uncovering the essence of the main features of monitoring the competitive environment of higher education institutions; analysis of the influence of the system of external and internal factors on the formation of the competitive advantages of the ZVO in conditions of martial law. The technology for evaluating the competitive environment of higher education institutions requires clarification, which requires the study of appropriate tools.

Key words: higher education institution; educational services; competitiveness; process of competitiveness formation; higher education system; factors of competitive advantage formation; globalization of the educational services market.

Постановка проблеми. На сучасному етапі в Україні окреслюються демократичні трансформації, що впливають на відповідні зміни в соціальній, економічній, освітній політиці країни. Провідним чинником стійкого соціального та економічного піднесення країни виступає забезпечення росту інтелектуального потенціалу громади, упровадження наукових, технічних, технологічних розробок в життєдіяльність соціуму. За визначених аспектів, глобалізація ринку освітніх послуг обумовлює поглиблений розвиток вищої освіти та виступає фактором розросту науково-інтелектуальних перспектив громади, а продукування конкурентної сфери на ринку освітніх послуг визначається як один із найвищих щаблів національних пріоритетів розвитку країни. Сучасний ринок освітніх послуг характеризується станом, коли пропозиції на ринку освіти значно перевищують попит, що обумовлює здійснення освітньої діяльності закладами вищої освіти (ЗВО) в умовах наскрізної конкуренції, яка постійно підвищується через зростаючі запити до якості як з боку держави, так і майбутніх фахівців.

Таким чином, з метою забезпечення власної конкурентоспроможності ЗВО мають безперервно покращувати якість освітніх послуг, урізноманітнювати методи та форми їх надання, що позначається ступенем фахової компетентності, громадянської позиції, рівня сформованості культури та етичних цінностей професорсько-викладацького складу, здобувачів освіти та випускників. Формування конкурентоспроможності в умовах глобалізації ринку освітніх послуг вітчизняних ЗВО обумовлює необхідність аналізу чинників конкурентних переваг, окреслення напрямів розвитку системи вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти політики в сфері освіти, проблеми забезпечення якості надання освітніх послуг розкрито в наробках дослідників: В. Андрущенка, І. Бега, В. Бикова, С. Калашнікової, І. Каленюк, В. Кременя, О. Кукліна, В. Лугового, С. Ніколаєнка та інших вчених. Частково зазначені аспекти у площині державного регулювання сфери освіти та ринку освітніх послуг проаналізовано у науковців: О. Долженко, Дж. Найта, Л. Палла, В. Полонського та інших. Основні умови та фактори формування конкурентних переваг ЗВО розкрито у працях Н. Різник; В. Жмайлов схарактеризував конкурентні переваги ЗВО у межах реформування системи вищої освіти, запропонувавши класифікацію за функціональними перспективами. Дослідники Т. Чумаченко, Т. Тертичко аналізують ознаки конкурентних переваг ЗВО на ринку освітніх послуг через концепцію взаємовідношення поміж якістю освітніх послуг і запитах в фахівцях на ринку праці. О. Субіна звертає увагу у власних дослідженнях на підвищення іміджу ЗВО як змістовної конкурентної переваги на ринку освітніх послуг. Методи оцінки рівня конкурентоспроможності представлені в наукових наробках: Н.Стеблюк, Є.Копейкіна, які схарактеризували методи експертних оцінок, рейтингових оцінок, бенчмаркінг, SWOT-аналіз, SNW-аналіз, PEST-аналіз, SPACE-аналіз, матрицю BCG та Модель McKinsey у розрізі окресленої проблеми.

Виходячи з вище зазначеного, **метою статті** визначено аналіз чинників конкурентних переваг ЗВО, окреслення напрямів розвитку вітчизняних ЗВО у межах реформування системи вищої освіти в умовах глобалізації ринку освітніх послуг.

Методи дослідження. Для розв'язання схарактеризованої проблеми було застосовано наступні методи: аналіз економічної, психолого-педагогічної і методичної літератури, систематизація, спостереження, порівняння та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку науки та техніки освіта виступає вагомим чинником забезпечення економічного та соціального розвитку нашої держави. Скорочення кількості абітурієнтів, активні пошуки іноземних закладів освіти у межах міжнародних освітніх програм, залучення абітурієнтів на навчання в ЗВО за кордоном України, зростання популярності здобуття освіти за кордоном сприяє збільшенню конкурентної боротьби за абітурієнтів між ЗВО України.

На думку О. Гринькевич, становлення України упродовж останніх тридцяти років передбачає оновлення та формування системи вищої освіти, котра забезпечує захист основних громадянських свобод та відображає сучасні конструкти підготовки кадрів для ринку праці [2].

Специфічні ознаки становлення системи вищої освіти характеризуються активними пошуками управлінців та професорсько - викладацького складу інструментів пристосовування кращих міжнародних практик до вітчизняної системи освіти. Процеси реформування характерні для освітніх систем у глобальному масштабі.

Глобалізація ринку освітніх послуг характеризується ознаками, що презентовані в програмі ЮНЕСКО [14] в освітньому просторі України та узагальнені О. Юрченко, а саме [15]: збільшення об'ємів міжнародної мобільності здобувачів освіти; розробка нових глобальних моделей освітніх програм; збільшення концептів наукових продуктів; зростання участі ЗВО у наукових проектах на комерційних засадах тощо.

Дослідники І. Каленюк та О. Куклін звернули увагу на чинники трансформації системи вищої освіти при переході від командно-адміністративної економіки до ринкових економічних відносин та

інформаційного освітнього простору сучасності, що сприяють підвищенню конкурентних позицій системи вищої освіти [3]:

- глобалізація, передбачає поглиблення міжнародної співпраці, упровадження засад Болонського процесу, посилення запиту на висококваліфіковані кадри, запит на інтелектуальні продукти;

- державне регулювання, передбачає забезпечення сприятливого економічного мікроклімату, інноваційний розвиток системи вищої освіти, створення зв'язку між отриманим рівнем освіти та заробітною платою, інвестування в розвиток людських ресурсів;

- інтелектуалізація збільшення вагомості людських ресурсів, збільшення запиту на інтелектуальну діяльність, креативні технології навчання, нестандартні форми здобуття освіти, зростання вимог до кваліфікації;

- структурна трансформація, передбачає урізноманітнення рівнів та форм отримання освіти, збільшення зайнятості у сфері інтелектуальної діяльності, покращення освітньо-кваліфікаційної структури ринку освітніх послуг та праці.

До вище зазначеного додамо, що одним із чинників забезпечення конкурентоспроможності системи вищої освіти на сьогодні виступає посилення впливу рейтингових систем, результатів зовнішніх моніторингів, наявність досвіду роботи із міжнародними грантовими програмами та інституціями.

Формування конкурентоспроможності закладу вищої освіти на сьогодні відбувається в умовах вибудови демократичних інститутів та військового стану, конкуренції за наукові ресурси з державами із вищими стандартами якості життя. В таких умовах полем формування інтелектуального капіталу майбутніх фахівців виступають динамічні зміни, які передбачають зміни освітніх ландшафтів, створення конкурентного середовища поміж вітчизняних та закордонних ЗВО, розробка нових теоретичних концепцій і прикладних моделей аналізу і моніторингу сучасних запитів в сфері освіти та ринку освітніх послуг. Сучасні проблеми глобалізації ринку освітніх послуг узгоджуються із прийнятою на державному рівні Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, котра передбачає реалізацію наступних стратегічних цілей [9]: забезпечення ефективного управління в системі вищої освіти; створення засад для довіри громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності ЗВО; інтернаціоналізація системи вищої освіти держави, створення іміджу привабливості ЗВО для навчання та академічної кар'єри, забезпечення конкурентоспроможності системи вищої освіти.

Конкурентоспроможність вітчизняних ЗВО залежить від ознак, що репрезентують індивідуальний запит для конкретного споживача освітньої послуги та створюють прямий взаємозв'язок між цими поняттями. Конкурентоспроможність та якість освітніх послуг передбачають оцінку конкретних результатів, їх суспільної ваги на ринку праці в майбутньому. Загальною рисою освітньої послуги виступає сукупність та узгодженість різноманітних властивостей, котрі залежать та змінюються під впливом громадських потреб та наукового-технічного прогресу, ресурсів діджиталізації.

Слушним в аналізі основних аспектів поняття «конкурентоспроможності ЗВО» є дослідження О. Швиданенко, котрий зауважує, що критерій «конкурентоспроможність» відноситься не лише до економічної площини, а виступає загальнонауковим та характеризує різноманітні об'єкти діяльності. Якщо ми аналізуємо критерій «конкурентоспроможності» ЗВО, то необхідно відзначити їх роль для подальшого розвитку економіки країни, можливості переходу до економіки знань, підвищення валового продукту, підвищення соціального рівня громадян [11].

Виходячи з вище зазначеного, «конкурентоспроможність ЗВО» можна розглядати як спроможність здійснювати якісні освітні послуги вітчизняним і зарубіжним споживачам освітніх послуг на засадах сьогочасних концепцій підготовки майбутніх фахівців. Вагомість конкурентоспроможності ЗВО визначається на регіональному, національному, міжнародному рівнях.

Відповідно до Стратегії забезпечення конкурентоспроможності системи вищої освіти передбачається розв'язання завдань, котрі впливають на освітню діяльність кожного ЗВО держави [4]:

- упровадження принципу доступності системи вищої освіти для різних груп населення;
- сприяння розвитку національної та міжнародної академічної мобільності здобувачів вищої освіти, направлення на навчання до закладів освіти за кордоном;
- підтримка мешканців тимчасово окупованих територій, незахищених і вразливих груп населення;

- розробка особливих умов для вступників із видатними досягненнями;
- розробка особливих умов для вступників із особливими освітніми потребами;
- підтримка упровадження інноваційних технологій і новітніх засобів навчання в освітньому процесі ЗВО, розвиток інфраструктур для дослідної та експериментальної роботи;
- розробка якісної системи зовнішнього та внутрішнього моніторингу.

Зазначимо, що основні аспекти розвитку конкурентоспроможності ЗВО України, критерії якості, напрями інтеграції в європейський простір передбачають оцінювання сильних і слабких сторін ЗВО, визначення та обґрунтування стратегічних пріоритетів підвищення конкурентних позицій у глобальному просторі ринку освітніх послуг.

І. Царенко надає узагальнену характеристику конкурентоспроможності ЗВО України, котра складається з взаємопов'язаних елементів: технічних, економічних, соціальних, організаційних.

Схарактеризуємо критерії формування конкурентоспроможності ЗВО більш детально [10]:

- технічний критерій передбачає об'єм опанованої освітньо-професійної програми у годинах, освітніх компонентах, змістовних модулях, аналіз відповідності стандарту; аналіз меж використання опанованих компетентностей; кваліфікаційні документи, результати неформальної та інформальної освіти тощо;

- економічний критерій передбачає формування конкурентоспроможності у межах фінансових витрат на підготовку майбутніх фахівців;

- соціальний критерій передбачає формування конкурентоспроможності у межах розвитку соціальних інститутів для здобувачів вищої освіти за підтримки випускників, стейкхолдерів, роботодавців;

- організаційний критерій передбачає формування конкурентоспроможності у межах національних і регіональних характерних ознак освітнього процесу, підготовка здобувачів вищої освіти до майбутньої професійної діяльності.

Генерація нових моделей конкурентоспроможності системи вищої освіти та ЗВО передбачає комерціалізацію потенціалу людських, інституційних ресурсів у вигляді технологічних та інших інновацій у межах освітніх послуг, реалізація яких узагальнена у звіті щодо науково та науково-технічної діяльності в Україні у 2021 році [6]. Зупинимось детальніше на дефініції поняття «освітня послуга» та «якість освітньої послуги» як конструкту конкурентоспроможності ЗВО.

В. Штуль виокремлює наступні властивості освітніх послуг, котрі забезпечують конкурентоспроможність закладу вищої освіти [13]:

- залежність якості освітньої послуги як від виконавця, так і споживача;
- залежність якості освітньої послуги від форми застосування споживачем;
- присутність часового діапазону поміж споживанням послуги та використанням;
- необхідність систематичного оновлення змісту, форм, методів реалізації освітньої послуги;
- реалізація принципу самоосвіти у ході споживання освітньої послуги;
- реалізація сучасних освітніх технологій та концепцій у ході споживання освітньої послуги.

Дослідниця В. Шилова відмічає, що освітні послуги містять своєрідні ознаки [12]: тривалість, обов'язкове ліцензування, конкурентний характер, вартість, необхідність психологічного, педагогічного, методичного, наукового супроводу, реалізацію інтелектуальної власності, модифікації системи отримання здобувачами освіти.

Найявні підходи до дефініції поняття «якість освітньої послуги» узагальнені І. Царенко, яка відмічає невіддільність якості освітньої послуги від закладу освіти, непостійність рівня та структури якості, недовговічність, обмеженість права на володіння нею тощо.

І. Царенко схарактеризувала найбільш впливові чинники рівня конкурентоспроможності ЗВО, поміж яких: науково-освітній потенціал, матеріально-технічна база, запропоновані форми навчання, презентація освітніх послуг на ринку, конкурентоспроможність майбутніх фахівців на ринку праці.

Найменш впливовими чинниками дослідниця визначила: стрімкість реагування на зміни запитів абітурієнтів і роботодавців; престиж спеціальностей, фінансову забезпеченість та освітнє середовище, сформованість корпоративної культури [10].

Виходячи з вище зазначеного, схарактеризуємо основні аспекти процесу формування конкурентних переваг вітчизняних ЗВО в умовах глобалізації ринку освітніх послуг, визначені на основі аналізу Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [9]:

- продукування дієвої моделі конструктивної управлінської співпраці МОН, ЗВО та зовнішніх роботодавців;

- формування автономності ЗВО;

- опрацювання критеріїв узгодженості мереж регіональних ЗВО з ринком освітніх послуг, ринком праці, демографічними перспективами, галузевими ознаками регіону;

- формування ефективної системи передбачення запитів у фахівцях з вищою освітою на ринку праці;

- формування моделі ефективної співпраці пом ЗВО та ринку праці;

- формування системи державних стандартів вищої освіти на основі сучасних кваліфікаційних вимог, забезпечення відповідності змісту освітньої діяльності конкретного ЗВО операційним, тактичним та стратегічним запитам розвитку системи вищої освіти України;

- розмежування прав установ щодо здійснення ліцензування, акредитації та атестації кадрів з метою уникнення монополізації ринку освітніх послуг;
- реалізація принципів доступності і інклюзивності ЗВО;
- покращення концепції професійної орієнтації та конкурсного відбору абітурієнтів;
- формування науково-технічних кластерів, які забезпечать продукування знань і фахових компетентностей професорсько-викладацького складу ЗВО для реалізації наукових проєктів у провідних галузях держави;
- покращення системи фінансування та комерціалізації надбань академічної науки в ЗВО;
- упровадження фундаменталізації та універсалізації підготовки майбутніх фахівців через колективні проєкти ЗВО та науково-дослідних інституцій;
- реалізація підходів smart-спеціалізації та індустрії 4.0 в освітніх програмах професійної підготовки ЗВО із урахуванням специфічних ознак галузей;
- забезпечення перспектив розвитку та мотивування особистого професійного розвитку професорсько-викладацького складу ЗВО;
- реалізація концепції «навчання протягом життя» для всіх верст населення тощо.

Зазначимо, конкурентоспроможність конкретного ЗВО передбачає здатність на своєму рівні ефективно використовувати власний науковий та освітній потенціал; систематично реалізовувати наукову та освітню діяльність, впроваджувати нові освітньо - професійні програми, які корелюються із ринком праці; підвищувати кількість абітурієнтів через покращення престижності ЗВО, розробку та презентацію власного бренду на ринку освітніх послуг; участь у грантових проєктах; покращення власних рейтингових позицій.

Дослідник М. Скиба зазначає про наступні чинники в процесі формування конкурентоспроможності ЗВО [7]:

- оптимізація та зміцнення кадрового, матеріально-технічного, фінансового потенціалів;
- розробка сучасних організаційно методичних підходів до управління ЗВО;
- урахування в стратегії розвитку ЗВО кращих міжнародних практик;
- побудова взаємозв'язків з міжнародними науковими школами, міжнародними організаціями, фондами;
- розробка заходів щодо своєчасної реакції на місцеві та глобальні виклики через освіту в інтересах сталого розвитку;
- систематичне оновлення змісту освітніх програм;
- підтримка гендерної політики, врахування гендерних питань у підготовці майбутніх фахівців;
- створення сприятливих умов для отримання освіти людьми з особливими потребами;
- посилення практичної підготовки, набуття фахових компетентностей тощо.

Дослідники Н. Косар, Н. Кузьо, Т. Сулим визначають наступні критерії визначення конкурентоспроможності ЗВО [5]: ступінь якості викладання освітніх компонентів; кількість запропонованих спеціальностей та рівнів здобуття освіти за ними; ступінь діджиталізації освітнього процесу; ціна за навчання на обраній освітній програмі; відповідність структури навчальних планів та програм освітніх компонентів вимогам ринку праці; наявність сертифікації освітньої програми; якість та сучасність обраних форм презентації навчально-методичне забезпечення освітніх компонентів; рівень використання сучасних форм та методів навчання; рівень практичної та професійної підготовки професорсько-викладацького складу; умови проживання в гуртожитках; відгуки здобувачів освіти та випускників про ЗВО; презентація офіційного ЗВО; матеріально-технічне забезпечення аудиторій; місцезнаходження ЗВО; позиція у вітчизняних та міжнародних рейтингах; кількість реалізованих міжнародних наукових проєктів тощо.

Погоджуємось із науковою позицією дослідниці Я.Горинь, котра розрізняє чинники впливу формування конкурентних переваг закладів вищої освіти на зовнішні та внутрішні [1].

Схарактеризуємо внутрішні фактори формування конкурентних переваг ЗВО, котрі виступають наслідком і причиною діяльності ЗВО, передбачають зміну внутрішніх факторів та обумовлені впливом зовнішніх впливів: якість та успішність економічної діяльності, котра визначається рівнем навчально - матеріальної бази, фінансування дослідних проєктів, наявність економічних ресурсів; маркетингові стратегії, іміджеві позиції ЗВО; цінова політика освітніх послуг; якість та успішність організаційних структур, котра визначається структурою менеджменту ЗВО, розподілом прав і обов'язків; застосовуванням інноваційних методів навчання і викладання в освітньому процесі; сформованість кадрового потенціалу ЗВО, кваліфікація професорсько-викладацького складу; стиль управління, якісний рівень управлінців, їх загально - людські та професійні якості. Зазначимо, що розширення автономії ЗВО посилили вплив управлінських чинників на рейтингову позицію та конкурентоспроможність ЗВО.

Схарактеризуємо зовнішні фактори формування конкурентних переваг ЗВО, котрі за природою існування є чинниками, що працюють в критичних невизначених умовах та передбачають ряд

специфічних ознак: утворюються незалежно від діяльності ЗВО; поява нових чи зникнення старих чинників впливу обумовлюють загальні зміни стратегії формування конкурентності ЗВО; всі фактори взаємозалежні.

До зовнішніх факторів формування конкурентних переваг ЗВО відносимо: макроекономічний стан держави; рівень розвитку ринку освітніх послуг; обсяг державних видатків на освіту; ступінь залучення державних та приватних ресурсів фінансування освіти; нормативно - правове забезпечення вищої освіти; оновлені стандарти вищої освіти; політичний клімат у державі; кількість населення та загальна демографічна ситуація в країні тощо [8].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Представлений аналіз чинників конкурентних переваг ЗВО у межах реформування системи вищої освіти в умовах глобалізації ринку освітніх послуг засвідчив, що під конкурентоспроможністю ЗВО передбачають здатність закладу оптимальним шляхом задовольняти наявні та впливати на формування майбутніх запитів споживачів освітніх послуг через сформовані власні конкурентні переваги. Головними аспектами дефініції категорії «конкурентоспроможності ЗВО» можна визначити: порівнюваність, відкритість, динамічність, предметність, іміджевість, системність, об'єктивність чинників формування конкурентних переваг. Перспективам подальших досліджень підлягають існуючі підходи до розкриття сутності основних ознак моніторингу конкурентного середовища ЗВО; аналіз впливу системи зовнішніх і внутрішніх факторів на формування конкурентних переваг ЗВО в умовах військового стану. Уточнення потребує технологія оцінки конкурентного середовища ЗВО, що вимагає дослідження відповідного інструментарію.

Список використаних джерел

1. Горинь Я. О. Особливості оцінки стратегічної позиції вищого навчального закладу на ринку освітніх послуг. XIV міжнародна конференція аспірантів та студентів «Теоретичні та прикладні аспекти аналізу фінансових систем». Львів: Львівський інститут банківської справи Національного банку України, 2014. С. 536-538.
2. Гринькевич О. С. Концептуальна модель інституційного аналізу конкурентоспроможності системи вищої освіти. *Вісник Львівського університету імені Івана Франка*. 2017. № 54. С. 157-168.
3. Каленюк І. С., Куклін О. В. *Розвиток вищої освіти та економіка знань* : монографія. Київ: Знання, 2012. 343 с.
4. Конкурентоспроможність вищої освіти в умовах інформаційного суспільства: колективна монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, доц. Н. І. Холявко. Чернівці: ЧНТУ, 2020. Том II: Науково-практичні засади підвищення конкурентоспроможності національної системи вищої освіти. 2020. 192 с.
5. Косар Н. С., Кузьо Н. Є., Сулим Т. А. Дослідження конкурентоспроможності закладів вищої освіти: сутність та диференційований підхід до визначення. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. Vol. 2, No. 2, 2020. С.53-62.
6. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2021 році: науково аналітична доповідь / Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда та ін. К.: УкрІНТЕІ, 2022. 93 с.
7. Скиба М. В. Підвищення конкурентоспроможності ВНЗ України як чинника зростання рівня якості надання освітніх послуг. *Економіка*. Випуск 29, 2015. Серія 18. С.16-21.
8. Стеблюк Н.Ф., Копейкіна Є.В. Оцінка конкурентоспроможності вищих навчальних закладів для визначення стратегій їх розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 34. С. 28-32.
9. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL: https://u.to/_9V8HA
10. Царенко І.О. Конкурентоспроможність вищої освіти України у вимірі міжнародних систем ранжування. *Економіка і організація управління*. Вінниця: ДонНУ, 2016. 3(23). С. 73-81.
11. Швиданенко О. А. Сучасні підходи до гармонізації інтересів суб'єктів конкурентних відносин на глобальному рівні. *Бізнес Інформ*. 2017. № 11. С. 36-40.
12. Шилова В. І. Державне регулювання ринку освітніх послуг в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 Гуманітарний ун-т «Запорізький ін-т держ. та муніципального управління». Запоріжжя, 2007. 20 с.
13. Штуль В. П. Конкурентоспроможність освітніх послуг: роль матеріально-технічної бази. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2003. № 494. С. 258-265.
14. ЮНЕСКО. Офіційний сайт URL: <http://www.unesco.org>.
15. Юрченко О.А. Реалізація програм ЮНЕСКО в освітньому просторі України: Одеський вектор. Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри: зб. Наук. праць Між нар. Наук. конф., 26-27 квіт. 2013 р., Одеса. Одеса: БМВ, 2013. С. 425-430.

References

1. Horyn Ya. O. Osoblyvosti otsinky stratehichnoi pozytsii vyshchoho navchalnoho zakladu na rynku osvitnikh posluh. XIV mizhnarodna konferentsiia aspirantiv ta studentiv «Teoretychni ta prykladni aspekty analizu finansovykh system». Lviv: Lvivskiy instytut bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy, 2014. S. 536-538.
2. Hrynkevych O. S. Kontseptualna model instytutitsiinoho analizu konkurentospromozhnosti systemy vyshchoi osvity. *Visnyk Lvivskoho universytetu imeni Ivana Franka*. 2017. № 54. S. 157-168.
3. Kaleniuk I. S., Kuklin O. V. Rozvytok vyshchoi osvity ta ekonomika znan : monohrafiia. Kyiv: Znannia, 2012. 343 s.
4. Konkurentospromozhnist vyshchoi osvity v umovakh informatsiinoho suspilstva: kolektyvna monohrafiia / za zah. red. d-ra ekon. nauk, dots. N. I. Kholiavko. Chernihiv: ChNTU, 2020. Tom II: Naukovo-praktychni zasady pidvyshchennia konkurentospromozhnosti natsionalnoi systemy vyshchoi osvity. 2020. 192 s.

5. Kosar N. S., Kuzo N. Ye., Sulym T. A. Doslidzhennia konkurentospromozhnosti zakladiv vyshchoi osvity: sutnist ta dyferentsiiiovanyi pidkhyd do vyznachennia. *Menedzhment ta pidpriiemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku*. Vol. 2, No. 2, 2020.S.53-62.
6. Naukova ta naukovo-tekhnichna diialnist v Ukraini u 2021 rotsi: naukovo analitychna dopovid / T.V. Pysarenko, T.K. Kuranda ta in. K.: UkrINTEL, 2022. 93 s.
7. Skyba M. V. Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti VNZ Ukrainy yak chynnyka zrostannia rivnia yakosti nadannia osvitnikh posluh. *Ekonomika*. Vypusk 29, 2015. Seriia 18. S.16-21.
8. Stebliuk N.F., Kopieikina Ye.V. Otsinka konkurentospromozhnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv dlia vyznachennia stratehii yikh rozvytku. *Prychornomorski ekonomichni studii*. 2018. Vyp. 34. S. 28-32.
9. Stratehiiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky. URL: https://u.to/_9V8HA
10. Tsarenko I.O. Konkurentospromozhnist vyshchoi osvity Ukrainy u vymiri mizhnarodnykh system ranzhuvannia. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*. Vinnytsia: DonNU, 2016. 3(23). S. 73-81.
11. Shvydanenko O. A. Suchasni pidkhody do harmonizatsii interesiv subiektiv konkurentnykh vidnosyn na hlobalnomu rivni. *Biznes Inform*. 2017. № 11. S. 36-40.
12. Shylova V. I. Derzhavne rehuliuвання rynku osvitnikh posluh v Ukraini: avtoref. dys... kand. nauk z derzh. upr. : 25.00.02 Humanitarnyi un-t «Zaporizkyi in-t derzh. ta munitsypalnoho upravlinnia». Zaporizhzhia, 2007. 20 s.
13. Shtul V. P. Konkurentospromozhnist osvitnikh posluh: rol materialno-tekhnichnoi bazy. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika»*. 2003. № 494. S. 258–265.
14. IuNESKO. Ofitsiinyi sait URL: <http://www.unesco.org>.
15. Iurchenko O.A. Realizatsiia prohram YuNESKO v osvitnomu prostori Ukrainy: Odeskyi vektor. Pivden Ukrainy: etnoistorychnyi, movnyi, kulturnyi ta relihiinyi vymiry: zb. Nauk. prats Mizh nar. Nauk. konf., 26-27 kvit. 2013 r., Odesa. Odesa: VMV, 2013. S. 425-430.

Приходько В. Тези про методологічні основи теорії і практики будівництва власного здоров'я. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 1. С. 35-44. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-006

Przychodko V. Tezy pro metodologichni osnovy teorii i praktyky budivnytstva vlasnoho zdorovia [Theses on the methodological basis of the theory and practice of building your own health]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2023. Vol. 11, No 1. S. 35-44. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-006

УДК 796.035:613(945)

DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-006

Володимир ПРИХОДЬКО

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-6980-1402>

KomandaODI@ukr.net

ТЕЗИ ПРО МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ БУДІВНИЦТВА ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я

Анотація. У статті висвітлено критичний стан системи охорони здоров'я як у світі, так і на пострадянському просторі, котра побудована на виключній відповідальності держави. Мета статті полягає в обґрунтуванні методологічних основ теорії і практики будівництва власного здоров'я. На прикладі Республіки Татарстан показана слабка ефективність зусиль представників медичної галузі покращити профілактичну роботу серед населення внаслідок не готовності значної частини населення не лише брати на себе відповідальність за стан свого здоров'я, але навіть співпрацювати з лікарями. Як альтернативу запропоновано підхід, коли внаслідок залучення під час навчання у закладі вищої освіти до так званої непрофесійної фізкультурної освіти (НпФО) майбутній випускник сам починає свідомо охороняти власне здоров'я і діяльно розгортати практику будівництва власного здоров'я. Стрижнем НпФО виступає антропотехніка, як «технологічна» область, яка має надавати технології і засоби розробки і реалізації відповідних програм поведінки, тут для практики будівництва власного здоров'я. Антропотехніка це такий спосіб само зміни людей, за якого особистість виступає одночасно і суб'єктом і об'єктом цих само змін. Подані методологічні положення щодо сутності будівництва власного здоров'я і НпФО. До порядку денного щодо охорони здоров'я поставлена тема освіти, яка не вичерпується опануванням знань, а сприяє включенню людини у відповідні діяльності, у т. ч. будівництво власного здоров'я. Таким чином, здоров'я це той бажаний відповідно до актуалізованих цінностей стан людини, якого вона набуває внаслідок дійсної практики охорони власного здоров'я. Охорону здоров'я можна уявити як комплекс, що увібрав у себе різні за конструкцією і змістом механізми (ідеї, політику, медичні заклади, способи поведінки тощо), пов'язані турботою особистості про стан здоров'я, включаючи і процеси непрофесійної фізкультурної освіти. Потрібно розрізнявати НпФО (це процес, який сприяє започаткуванню оздоровчих діяльностей само визначеної людини) і фізкультурну освіченість особистості - це відповідний стан вмотивованої і діяльної людини. Мова тут про свідому охорону здоров'я, як відхід фізкультурно-освіченої і діяльної людини, яка бере на себе відповідальність за своє здоров'я, від існуючої непродуктивної практики самого лише медичного обслуговування у відповідних фахівцях і закладах.

Ключові слова: охорона здоров'я; медицина; людина; організм; організаційно-навчальна гра; дисципліна «Фізичне виховання»; непрофесійна фізкультурна освіта у закладах вищої освіти; будівництво власного здоров'я.

Volodymyr PRYKHODKO

Dnipro State Academy of Physical Culture and Sports, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-6980-1402>

KomandaODI@ukr.net

THESES ON THE METHODOLOGICAL BASIS OF THE THEORY AND PRACTICE OF BUILDING YOUR OWN HEALTH

Abstract. The article highlights the critical state of the health care system both in the world and in the post-Soviet space, which is built on the exclusive responsibility of the state. The purpose of the article is to substantiate the methodological foundations of the theory and practice of building one's own health. The example of the Republic of Tatarstan shows the weak effectiveness of the efforts of representatives of the medical industry to improve preventive work among the population due to the unwillingness of a large part of the population not only to take responsibility for their health, but even to cooperate with doctors. As an alternative, an approach is proposed, when as a result of involvement in the so-called non-professional physical education (NpFE) while studying at a higher education institution, the future graduate himself begins to consciously protect his own health and actively deploy the practice of building his own health. Anthropotechnics, as a "technological" field, is the core of the National Federal Institute of Technology, which should provide technologies and means of developing and implementing appropriate behavior programs, here for the practice of building one's own health. Anthropotechnics is a way of self-change of people, for which the individual is both the subject and the object of these self-changes. Methodological provisions regarding the essence of building one's own health and NpFE are presented. The topic of education, which is not limited to the acquisition of knowledge, but contributes to the inclusion of a person in relevant activities, including building one's own health, has been put on the health care agenda. Thus, health is the desired state of a person according to actualized values, which he acquires as a result of the actual practice of protecting his own health. Health care can be imagined as a complex that incorporates mechanisms of different design and content (ideas, policies, medical institutions, ways of behavior, etc.) related to an individual's concern for health, including the processes of non-professional physical education. It is necessary to distinguish between NpFE (this is a process that promotes the initiation of health activities of a self-determined person) and physical education of an individual - this is the corresponding state of a motivated and active person. Here we are talking about conscious health care, as the departure of a physically educated and active person who takes responsibility for his health, from the existing unproductive practice of only medical care in the appropriate specialists and institutions.

Key words: health care; medicine; person; organism; organizational and educational game; discipline «Physical education»; non-professional physical education in institutions of higher education; building one's own health.

Постановка проблеми. У останній час виникало питання методологічне за своєю суттю – від охорони здоров'я сьогодення і до охорони здоров'я майбутнього: як має змінитись медицина і участь людини у збереженні здоров'я? Адже під час пандемії COVID-19 питання здоров'я опинилося у фокусі уваги, а правильний спосіб життя, профілактика і турбота про психологічний стан закріпились у трендах суспільного життя. Якісна сфера охорони здоров'я взагалі одна з найважливіших тем для глобальної економіки. Уже зараз у ключових розвинутих країнах витрати на медицину становлять 10–11% від обсягу ВВП. Суттєво зросла середня тривалість життя: за 200 років вона збільшилась у 2,5–3 рази. Зараз середній показник у світі 70–72 роки, при цьому немає такої різниці між багатими і тими країнами, що розвиваються, яка була в середині ХХ століття. Але одночасно із тривалістю життя зросли витрати на її підтримку [14].

Дослідження показали, що витрати на додатковий рік життя за останні 50 років збільшилися в 10 разів: із \$100–200 до \$1500 і продовжують зростати. Особливо дорогим стає забезпечення здоров'я пацієнтів зі старшої вікової групи: якщо для людей віком до 50 років середні витрати на медичне обслуговування становлять менше \$1000 на рік, то для 65-річних пацієнтів уже \$2500, для 70-річних – до \$4500, а для людей у віці 80 років – до \$14 000. Навантаження на національні системи охорони здоров'я, які фактично забезпечують медичну допомогу, теж стало вищим. Витрати розвинутих країн на медицину зросли в середньому в 10 разів упродовж ХХ століття: з 0,5-1% ВВП до 10-11%. Середні витрати становлять \$1100 на пацієнта на рік. В окремих державах цей показник вищий, наприклад, у США, витрати сягають 18% ВВП. Незважаючи на таке фінансування, медицина, як і раніше, залишається недосконалою. Втрати промисловості з точки зору втрати здоров'я оцінюються у кількості невідпрацьованих років через передчасну смерть або через хворобу. За підрахунками McKinsey Health Institute, вони становлять близько 2,5 млрд людських років сумарно по світу. Серед основних причин «вимивання» працездатних років це інфекції, травми та неінфекційні захворювання, де ключову роль все більше відіграють психічні хвороби [14].

Тож, зі збільшенням середньої тривалості життя виникає системна суперечність: людина хоче (і може) жити довго, проте для існуючої системи охорони здоров'я це дороге. Вирішити конфлікт за поточного підходу медицини до теми здоров'я неможливо. Центральним об'єктом системи охорони здоров'я зараз є хвороба, а сама система побудована навколо стосунків у парі «лікар – пацієнт» і ґрунтується на усереднених стандартах лікування. Щоб така модель працювала, витрати на неї – при висхідному тренді на зростання тривалості життя – теж повинні постійно збільшуватися. Але ефективність такого підходу рано чи пізно буде вичерпано. Дослідники вважають, що поточна система охорони здоров'я досягла граничного показника корисної дії і, навіть якщо витратити на неї ще більше грошей, суттєвого впливу на тривалість життя не відбудеться. На зміну цьому підходу має прийти нова система охорони здоров'я, у центрі якої не хвороба, а людина, відповідальна за своє здоров'я. Навколо нього вишикується екосистема, заснована на принципах персоналізованої та передиктивної медицини і яка спирається на величезний обсяг даних про фізичний та психічний стан пацієнта. Така модель дозволить вийти на показник тривалості життя 100-120 років [14].

Але для такого переходу мають бути, по-перше, оцифровані не менше 25% показників життєдіяльності людини. По-друге, необхідний новий медичний стандарт, прийнятий державою, який був би заснований на предикативних даних, що дозволяють аналізувати стан людини та приймати на основі цього рішення, пов'язані з покращенням здоров'я або впливом на нього. У такій системі охорони здоров'я, прогнозує McKinsey Health Institute, братимуть участь чотири типи здоров'я: фізичне, соціальне, ментальне та духовне. Рівна увага має приділятися чотирьом групам факторів, які впливають на здоров'я: спадковість, спосіб життя, рівень медичної допомоги та надання послуг і, нарешті, довкілля. У держави ж у новій системі, заснованій на оцифруванні здоров'я, з'явиться можливість передати частину витрат та питань, пов'язаних зі здоров'ям та профілактикою, з лікаря на саму людину. Охорона здоров'я майбутнього стане персоналізованою та предикативною. Згідно з цим підходом, медицина має бути профілактичною, що знижує фактори ризику захворювань, та позитивною, з фокусом на ментальному здоров'ї людини, яка є діяльною щодо підтримки власного здоров'я і, у цей спосіб, безпосередньо впливає на здоров'я фізичне [14].

Не вирішений елемент такої концепції це партисипативність, відповідальність пацієнта за своє здоров'я та його тісне, за потреби, співробітництво з лікарем з визначення і виконання плану лікування, що навряд чи можна вирішити зусиллями лікарів. Адже, встановлено що, наприклад, у пацієнтів високий рівень некомплаєнтності: лише 30–40% дотримуються терапії та виконують призначення. А 35% не довіряє лікарям і звертається до поліклініки, якщо йдеться про екстрене лікування. Саме у цій сфері відкривається поле для реалізації проривних ідей, у тому числі у рамках розробки освітніх технологій розвитку особи, які допоможуть людині так би мовити «переписати засвоєні звички поведінки» і навчитися жити за принципом «Я відповідаю за своє здоров'я» [14].

Відділ профілактичної допомоги, про який далі йде мова, є структурним підрозділом Управління лікувальної та профілактичної допомоги Міністерства охорони здоров'я Республіки Татарстан, яке

проводить самостійну політику щодо охорони здоров'я і будівництва власного здоров'я відносно інших суб'єктів Росії і виконує такі основні функції: управління у сфері профілактики неінфекційних захворювань серед населення; управління у сфері гігієнічної освіти та виховання населення; нормативно-правове регулювання у сфері профілактики неінфекційних захворювань, гігієнічної освіти та виховання населення; контроль за реалізацією державної політики у профілактиці неінфекційних захворювань, гігієнічної освіти та виховання населення.

З метою виконання основних завдань вказаний відділ відповідає за здійснення функцій управління діяльністю медичних установ державної системи охорони здоров'я у Татарстані. А сфера профілактики неінфекційних захворювань, гігієнічної освіти та виховання населення виглядає так: система медичних установ - це суб'єкт впливу, людина, на яку вони спрямовані, - об'єкт впливу [13].

Які ж ця вже існуюча практика охорони здоров'я має здобутки? За січень-серпень 2022 р. у Татарстані серед тих, хто пройшов диспансеризацію, виявлено понад 30 тисяч хвороб. Кожна 11-та людина вперше дізналася про своє захворювання. У 7% є високий ризик серцево-судинних захворювань, а у кожного 11-го зайва вага чи ожиріння. У Татарстані з січня ведеться щотижневий аналіз смертності населення республіки, де з'ясовується, хто з померлих від хронічних захворювань проходив вчасно диспансеризацію та профілактичні огляди. З'ясовується, більшість взагалі не проходили її, а зверталися до лікаря вже на серйозній стадії. Люди старшого віку частіше за молодих проходять диспансеризацію. Молоді та працездатні пояснюють, що їм не вистачає на це часу. Диспансеризація дозволяє на ранній стадії виявити багато захворювань, особливо це важливо, що стосується онкології. Як стверджує Е. Нагуманов, головний спеціаліст-онколог МОЗ РТ, на жаль, є пацієнти, які навіть дізнавшись про підозру на рак, запліщують на це очі. «Близько 35% з тих чи інших причин відмовляються від подальшого обстеження. Ми самі не розуміємо, чому людина відмовляється. Наприклад, у рамках проекту шкірних захворювань до нас надіслали 386 листів із фото шкірних новоутворень, 86 осіб із них ми запросили, щоб обстежити їх. Але лише 49 з них приїхали», - каже Е. Нагуманов. У Татарстані, як і раніше, лідирують злоякісні утворення шкіри, колоректальний рак та рак молочної залози. Ця цільова категорія підлягає обстеженню. Але поглиблену диспансеризацію пройшли лише 50% з тих, кому вона потрібна [4]. Отже, як видно, сама лише галузь медицини, нехай вона і спрямована на широку диспансеризацію і виховання населення, успіхів у суттєвому покращенні показників зменшення захворюваності населення не має.

Як відмічається у Концепції розвитку системи громадського здоров'я, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1002-р, радянська система охорони здоров'я в Україні зберіглася майже у незмінному стані. Успадкована з радянського періоду комплексна модель М. О. Семашка, за якої вся сфера охорони здоров'я належала до державної власності та фінансувалася державою, була спрямована на утримання лікарень, характеризувалася фрагментарним управлінням, зосередженням переважно на лікуванні нетяжких гострих станів та фактичною відсутністю профілактики. Система практично ігнорувала потреби здорового населення, що не давало змоги стримувати та системно впливати на підвищення рівня неінфекційних захворювань. Тож відмічене, що існує необхідність визначення нових підходів та розроблення програм розв'язання проблем у сфері громадського здоров'я, оскільки наявна система медичної допомоги в Україні фактично не передбачає профілактичної складової частини [6].

В Україні відбуваються також ґрунтовні наукові дослідження, дотичні до теми управління здоров'ям людини. Так, І. А. Бурлакова провела дослідження соціально-психологічних основ професійного здоров'я фахівців економічної сфери. У т. ч. обґрунтовано системний програмно-цільовий проект формування та збереження професійного здоров'я фахівців економічної сфери. Після завершення діагностики професійного здоров'я фахівців економічної сфери дослідницею пропонуються заходи, необхідні для розробки і здійснення комплексного плану щодо вирішення соціально-психологічних проблем фахівців на рівні всієї організації. Це стосується таких аспектів, як: корпоративний розвиток і згуртування фахівців; розвиток високої організаційної культури та «здорової» атмосфери у колективі; професійна і адміністративна підтримка; ефективне керівництво, адекватне рівню (етапу) організаційного розвитку фірми і персоналу; стандарти формальної і неформальної поведінки в організації; корпоративна лояльність і кар'єрне зростання фахівців; справедлива політика компанії щодо кар'єрного зростання, відсутність дискримінації на основі національності/раси, статі, віку; чітка і прозора (справедлива) система штрафів і заохочень; чіткість посадових обов'язків і легітимність керівництва [1, сс. 311-312]. Але, як видно, звична для практики впливу на здоров'я людини суб'єкт - об'єктна схема взаємодії і тут зберігається.

Корнієнко В. В. присвятила дослідження вивченню соціально-психологічних основ розвитку реабілітаційного потенціалу особистості. Було виконане дослідження соціально-психологічного забезпечення ефективності процесу розвитку реабілітаційного потенціалу особистості. Подані науково-обґрунтовані програми розвитку реабілітаційного потенціалу особистості, спрямовані на підвищення продуктивності життєдіяльності через покращення фізичного і психічного стану.

Зміцнення психологічного здоров'я у напрямку розвитку реабілітаційного потенціалу особистості зводиться до розробки програм health management, stress management, що включають інформаційно-діагностичні та відновлювально-профілактичні модулі у системі суб'єкт-об'єкт. Наголошується, що значне місце у програмах health management щодо розвитку реабілітаційного потенціалу займають переважно медичні аспекти відновлення психосоматичного стану [7, с. 498].

І лише в ряді наших досліджень останніх років приділено увагу принципово іншому, за своєю суттю педагогічному підходу. А саме у наукових статтях про потребу визначення місця «Фізичного виховання» у реформі вітчизняної вищої школи у контексті компетентнісного підходу [20; 21; 25], про методологію реформування дисципліни «Фізичне виховання» в українській вищій школі [23], про обґрунтування потреби освітньої складової «Фізичного виховання» здобувачів вищої освіти [18], про потребу розрізнення рухової активності, а також звички до занять фізичною культурою і фізкультурної діяльності особи [16; 26], про особистісно орієнтований підхід до реформи дисципліни «Фізичне виховання» у вищій школі [17; 19], про тему антропотехніки і антропний принцип епімелія у медичній практиці і формуванні будівничих власного здоров'я [8; 12]. Основні напрацювання автора були узагальнені у навчальних посібниках, присвячених управлінню власним здоров'ям і будівництву власного здоров'я [2; 3; 22], а також відповідних монографіях [22; 24].

Мета статті полягає в обґрунтуванні методологічних основ теорії і практики будівництва власного здоров'я.

Методи дослідження: опрацювання наукових джерел та джерел інформаційного матеріалу; методи аналізу та синтезу, методи узагальнення, індукції та дедукції, порівняння, а також якісний аналіз результатів досліджень.

Виклад основного матеріалу. У період з 5 по 12 лютого 1990 р. у Сургуті (місто у складі Ханті-Мансійського автономного округу Тюменської області Росії) відбулась організаційно-діяльнісна гра (ОДГ) за темою «Людина в екстремальних умовах: нові підходи до охорони здоров'я» [8], яка започаткувала розробку по-справжньому нових підходів до охорони здоров'я. У даному випадку екстремальна ситуація розглядалась як існування в умовах, на які не поширюються вже засвоєні норми дій людини. Відтак вони є настільки загрозливими, що можливий стан біфуркації (біфуркація, лат. *bifurcus* роздвоєний, - якісні перебудови або метаморфози відповідних об'єктів при зміні параметрів, від яких вони залежать). За своєю суттю ОДГ - це різновид операційних ігор, використовуються у вирішенні проблемних ситуацій за допомогою моделювання когнітивної дослідницької та організації соціально-виробничої діяльності. Тут застосовується відомий феномен, що людина здатна бути творцем майбутнього, коли вона вільна, коли грає, а не працює.

У ОДГ прийняли також участь учасники так званого Дніпропетровського методологічного гуртка (ДМГ), зосереджені на питаннях освіти, виховання, у т. ч. фізичного учнів загальноосвітніх навчальних закладів і закладів вищої освіти. Учасники ДМГ у квітні 1990 р. ще раз переконались у небажанні/нездатності науковців (вони ж і лікарі-практики) докласти зусилля до формування поняття «здоров'я». Була отримана пропозиція від ректора Дніпропетровського медичного інституту провести, із залученням викладачів цього інституту, ОДГ за темою «Здоров'я студентів медичного інституту: проблеми і програми його формування». Але вже на початку четвертого дня роботи цю ОДГ її організатори були вимушені зупинити, адже учасники навідріз відмовились докладатись до формування поняття «здоров'я». Тим не менше, результати вказаної «сургутської» ОДГ, а також наступні зусилля членів ДМГ дають змогу сформулювати ряд тез щодо методологічних основ педагогічної за своєю суттю теорії і відповідної практики будівництва власного здоров'я.

1. Екстремальні умови – це цілком об'єктивні фактори впливу на людину, у т. ч. кліматичні і екологічні, які «виштовхують» за притаманні їй, комфортні межі (норми) життєдіяльності. Їх у повсякденному житті називають «не нормальними», тобто мова про перебування поза прийнятими і засвоєними нормами існування. Але якщо такі умови перестають сприйматись людиною як екстремальні, то вони можуть стати для неї новою нормою і звідси починається «нове життя». Відзначимо, що важкі умови – це життя поблизу межі припустимих норм і без шкоди для людини.

2. Відтак, екстремальність ситуації, що виникла, а радше її суб'єктивне сприйняття людиною, в значній мірі визначається станом її свідомості і готовності до дій у відповідь. Адже людина являє собою єдність інтелектуального і соматичного, а у кожного вплив цих складових на зміст життєдіяльності суттєво різний. Вартує чітко розділяти поняття «людина» і «організм», а також «середовище проживання» і «зовнішні умови». Саме та людина, яка чи то у важких, чи то в екстремальних ситуаціях цілковито залежна від збоїв у біологічному, що в ній є, як раз і стає об'єктом турботи медичних працівників. Адже історично, і це донині не подолано, медицина має справу не з людиною, а з її організмом. При цьому медицина орієнтована на хворобу, тому лікарям, аби виконувати свою роботу, потрібно аби захворювання були. Відтак, лікарі не займаються підтриманням здоров'я. Для них здоров'я виступає як фон, на тлі якого виникають захворювання.

3. Лікарі, починаючи від Гіппократа, завжди займались не здоров'ям, а лікуванням хвороб. Тому у них ніколи і не було ситуації, аби виникала потреба у формуванні поняття «здоров'я». Лікар натомість зустрічався з хворим, ставив діагноз захворювання і визначав тактику лікування. Тому і не виникала ситуація, яка б примусила лікарів поставити завдання формувати такі поняття, як «здоров'я» і «людина». Саме тому лікарі кажуть «людина», але мають на увазі її «організм», кажуть «середовище проживання», а мова йде про «зовнішні умови». Вони помилково розглядають середовище проживання незалежно від людини. З огляду на подане можна припустити, що питання про набування стану здоров'я може бути поставлене до порядку денного лише для тієї людини, яка розвивається, а це неможливо без докладання нею значних власних зусиль. Видається, також, що тут маєтись на увазі та людина, яка потрапляє у важкі і навіть екстремальні умови життя, для якої важливо без втрат для психофізичного стану їх подолати, зберігаючи і навіть підвищуючи свій життєвий потенціал. Це означає, що розуміння і розрізнення, що таке «здоров'я», «медицина», «охорона здоров'я» і «будівництво власного здоров'я» потрібні тим діяльним особистостям, для яких гострим є питання життєбудування для досягнення здорового стану. Тоді тема здоров'я виступає зрозумілим вектором забезпечення комфортності організації життєдіяльності людини.

4. Середовище проживання (середовище обитання, *рос.*) – це сукупність усіх його (життя) проявів у індивіда. Це означає, що у будь-якої людини існує своє неповторне середовище проживання. Середовище проживання можна уявити, як таке, що ніби то «затиснуте» між внутрішнім світом людини і зовнішнім. Воно утворюється за допомогою відношення людини до світу, залежить від якості та її образу життя. Можна сказати, що «стан людини» залежить від її «стану в соціумі», або ж позиції у середовищі проживання. Отже, характеристика фрагментів зовнішніх умов та їх значення для кожного суттєво різні. Це визначається внутрішнім світом людини і організацією свого життя.

5. Життєтворення (ЖТ) у життєдіяльності являє собою створення здібностей і здатностей до проживання власне людського життя за рахунок використання свого інтелектуального потенціалу, у т. ч. створюючи відповідні ідеї та онтології. Ідея має властивість надавати поштовх процесам мислення, вказуючи напрям, куди йому рухатись. Ідеї часто є результатом інтуїції, тобто розуміння, яке не спирається на існуючі у людини знання і досвід. А онтологічна схема являє собою схему об'єкта, котрій ми приписуємо статус самого об'єкта (*ontos. лат.* сутність); тоді як знання зазвичай відображають об'єкт однобоко і неадекватно. Життєбудування (ЖБ) – приєднання до створеної за рахунок життєтворення майбутнього відповідних діяльностей по втіленню цих створених онтологій у життя. Таким чином, життєтворення за своєю суттю це само програмування, а ЖБ це реалізація цих проєктів і програм. Переходячи до будівництва власного здоров'я, діяльна людина у просторі ЖТ і ЖБ формує програми життєдіяльності, а фактично, своє подальше життя, спрямоване на досягнення бажаного, уявленого стану власного здоров'я. «Підйом» людини до простору мислення про своє здоров'я, у сприйнятті ідей бути здоровим, створення необхідних онтологій («здоров'я для мене», «будівництво власного здоров'я» тощо), програм досягнення бажаного стану здоров'я та запуск їх реалізації – у цьому і полягає сенс розробленої нами концепції і педагогічної технології непрофесійної фізкультурної освіти (НпФО), як важливого аспекту вузівського «Фізичного виховання». Призначення НпФО у формуванні особи, здатної до антропотехнічних дій, у т. ч. створення сприятливого середовища проживання. Мета НпФО полягає у забезпеченні єдності мислення і діяльності у само програмуванні і проживанні здорового життя.

6. Фізична культура історично формувалась як засіб спеціально організованого штучного впливу на людину, від часів середньовіччя, а саме від початку формування особливого типу життя містян. Тобто цей тип не має ніякого відношення до традиційно влаштованого патріархального життя. Це означає, що існують питання щодо можливості у рівній мірі тотального використання фізичної культури як засобу оздоровлення населення в умовах способу життя в місті і на селі? На селі фізична культура і спорт, поза усяким сумнівом, виступають засобом *performance* через залучення мешканців до народних гулянь з елементами змагань, а також власне спортивних змагань, які виступають видовищем. Для міської ж людини рухова активність є одним з найбільш важливих засобів активізації життєвих функцій. У цьому сенсі фізична культура та опанування нею через навчальну дисципліну «Фізичне виховання» у закладах вищої освіти має бути основою забезпечення здорового стану. Адже будівництво власного здоров'я це єдино можливий і дієвий спосіб життєдіяльності урбанізованої людини, яка усвідомила цінність охорони власного здоров'я.

7. НпФО у такий спосіб виводить людину із того стану життя, як його розумів Ф. Енгельс. «Життя, - писав він у своїй праці Анти-Дюринг, - спосіб існування білкового тіла і полягає, отже, насамперед у тому, що білкове тіло в кожен момент є самим собою і в той же час - іншим і що це відбувається не внаслідок будь-якого процесу, якому воно піддається ззовні, як це буває із мертвими тілами. Навпаки, життя, обмін речовин, що відбувається шляхом харчування та виділення, є процес, що само здійснюється, внутрішньо властивий, природжений своєму носію - білку, процес, без якого білок не може існувати» [с. 83]. Але далі він зауважує: «Наша дефініція життя, зрозуміло, дуже недостатня,

оскільки вона далека від того, щоб охопити всі явища життя, а, навпаки, обмежується найзагальнішими та самими простими серед них» [с. 84]. Зауважимо, що саме так на людину, лише як на організм і дивиться медицина. Суттєво іншої думки дотримувався його колега К. Маркс: «Людське тіло від природи є смертним. Хвороби тому неминучі. Чому, однак, людина звертається до лікаря тільки тоді, коли хворіє, а не коли вона здорова? Тому що не тільки хвороба, але й лікар вже є зло. Постійна лікарська опіка перетворила б життя на зло, а людське тіло — на об'єкт вправ для медичних колегій... Що таке хвороба, як не утиснуте у своїй свободі життя?» [с. 64]. Але саме НпФО і дає потужний поштовх у частині турботи особистості про себе, до життя рукотворного, власне людського, у тих випадках коли хвороба ще не наступила і можна її попередити. Вона примітна перенесенням створених у мисленні ідеальних об'єктів у реальність.

8. Стрижнем НпФО виступає антропотехніка, як «технологічна» область, яка має надавати технології і засоби розробки і реалізації відповідних програм поведінки, тут для практики будівництва власного здоров'я. Антропотехніка це такий спосіб зміни людей, за якого особистість виступає одночасно і суб'єктом і об'єктом власних само змін. В основу пошуку придатних технік (продуманих, спланованих і виконаних дій) нею має бути покладений (запозичений від відомих будівничих власного здоров'я або ж самостійно утворений) ідеал організації життя, коли така вже само визначена, відповідальна і діяльна людина будує власне життя, починаючи з періоду юнацтва. Напрацювати техніки можна, якщо виконати рефлексію раніше створених і реалізованих проєктів і програм давно відомих і успішних будівничих власного здоров'я (М. Амосова, О. Мікуліна, В. Дікуля, Ю. Власова та ін.). У такий же спосіб, ті викладачі «Фізичного виховання», які стали викладати у навчальному процесі основи НпФО, можуть узагальнити і підказувати важливі елементи техніки.

9. Існує потреба уточнення сутнісних характеристик НпФО. По-перше, чим НпФО не є:

- звичним для вітчизняної вузівської навчальної дисципліни «Фізичне виховання» розвитком фізичних якостей, формуванням рухових вмінь та навичок;

- передачею знань про здоров'я людини, на що спрямована валеологія як область наукових знань, а також невдалі спроби уведення відповідної дисципліни до змісту освіти в загальноосвітніх навчальних закладах. У НпФО знання з таких областей як анатомія, фізіологія, лікарський контроль тощо на відміну від теоретичного розділу «Фізичного виховання» подаються не як таке, що треба запам'ятати, але як те, що потрібно використовувати у процесі будівництва власного здоров'я;

- залученням до масових стартів, чим переймається рух «Спорт для всіх».

По-друге, покажемо чим НпФО є, якими є претензії цієї області «Фізичного виховання»:

- орієнтацією особистості на ідею охорони здоров'я, на відміну від медичного обслуговування;

- спрямованістю на формування рефлексії, розуміння і мислення у темі здоров'я людини;

- передбачає визначення і засвоєння принципів досягнення людиною свого здорового стану;

- створенням і використанням ідей, понять і онтологій за темою здорового образу життя;

- на цій підставі заохоченням і допомогою з боку викладача до створення особою фізкультурно-оздоровчих програм і, ширше, програм будівництва власного здоров'я, їх реалізації та забезпечення дієвим самоконтролем;

- а коли так, передбачає спочатку «штучне проживання» у навчальному процесі створених фізкультурно-оздоровчих програм і програм будівництва власного здоров'я, а вже потім, після переконання у їхній високій якості, здійснення безпечної їх реалізації у своїй життєдіяльності.

Відтак, НпФО – це сучасний педагогічний процес, який слід розглядати як неодмінну складову частину дисципліни «Фізичне виховання» у вищій освіті, яка є реальним відображенням ідей дієвої охорони здоров'я. У вказаний спосіб НпФО сприяє поширенню здорового способу життя сучасного, різнобічно освіченого випускника закладу вищої освіти.

10. Зрозуміло, що в цій проблемі варто розглядати форми організації здорового життя, починаючи зі Спарти. Відтак, не зовсім зрозуміло у її практичному втіленні є теперішня назва медичної галузі, а саме охорона здоров'я. Представники медичної галузі на практиці супроводжують людину усе життя, вони прагнуть виявити захворювання на ранніх стадіях та його лікувати. Адже представники медичної галузі поняття «здоров'я людини» не отримали під час навчання і не формують, відтак тих, хто б займався власне охороною здоров'я серед них немає. Згадаймо лише те визначення здоров'я людини, яке використовує Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ): здоров'я є станом повного фізичного, душевного та соціального добробуту, а не лише відсутністю хвороб та фізичних дефектів. З визначення очевидно, що здоров'я і відсутність захворювань - це не тотожні стани людини. Не потребує також якогось доведення той факт, що поняття «хвороба» як відхилення від норми існує, тоді як визнаного поняття «здоров'я» немає. Це підтвердив П. І. Калью, який розглянув 79 визначень здоров'я, сформульованих у різних країнах представниками різних наукових дисциплін. Відсутність поняття, доки не доведеться, заміняє подане вище визначення ВООЗ. Але для тієї людини, що розвивається, поняття про здоров'я і охорону здоров'я є важливими, як життя з ідеєю про досягнення здорового стану. Засоби антропотехніки, як напрацювань уявлень і образів про

своє індивідуальне здоров'я та середовище проживання важливі для програмування і реалізації потрібного цій людині такого способу життя, який забезпечить здоровий стан.

11. Отже, крок розвитку людини забезпечується переходом від одної якості життя до іншої, зазвичай внаслідок її освіти. Якість життя визначається тими цінностями, які в неї «вкладаються» (може бути, наприклад, споживацькою, альтруїстичною, громадянською, творчою тощо). В умовах плюралізму думок і дій образ життя може змінюватись, але це не завжди розвиток особи, інколи це так би мовити «мавпування», тобто слідування моді, людині, на яку хочеться бути схожим. При цьому лише сама мисле діяльність (МД) людини спрямовує її свідомі і сталі дії на змінення образу життя і забезпечує нову якість її життєдіяльності, а відтак МД виступає надійним засобом зміни життєдіяльності (ЖД). Таким чином, власне життя людське, не зведене до підтримки самого лише біологічного існування, існує лише тоді, коли людина будує себе сама, у тому числі своє власне здоров'я, а для цього їй потрібні мислення і розуміння. Зрозуміло, що окремим поширеним образам життя не притаманні мислення і розуміння як такі (не плутати з «думанням», яке є у кожного).

12. Якість життя сучасної людини можна розглядати як своєрідний еталон, згідно з яким діяльна людина будує образ свого життя, для неї життя це вже не «потік, що несе». А образ життя – діяльність людини в орієнтації на якийсь еталон якості життя. Відтак, образ життя це за суттю своєю сукупність усіх її характерних проявів у житті індивіда. Життя людини характеризують: якість життя, образ життя, а також середовище проживання, у якому образ життя реалізують.

13. Образ життя - це особлива одиниця його організації, яка задає відповідну індивідуальну програму життєдіяльності. Він діє «подібно магніту», що спрямовує у свій бік і тягне до себе металеву тирсу. Виходячи з цього, образ життя це сукупність усіх залучених його проявів у індивіда.

14. Можна виділити особливості вікових періодів у формуванні особи молоді людини як будівничого власного здоров'я, кожен з яких важливий: початкова школа – головна увага до рухливості, середня школа – до відповідальності, вища школа – до свідомості обраних дій. Відтак, основний критерій якості і образу життя – це життя тієї людини, яка здатна його осмислювати. А отже, аби людина гідно прожила своє життя, вона має опанувати проєктну систему його організації.

15. Зауважимо, що систем як таких не існує, а може бути системне уявлення якихось об'єктів. Тобто те, що ми уявляємо як систему, цей об'єкт ми й вважаємо системою. Відповідна інтерпретація являє собою наше розуміння, яке здійснюється усвідомлено і забезпечується у рефлексії сутності досліджуваного об'єкта (тут, здоров'я). Важливо, що використання категорії системи дозволяє науковій області суттєво просуватись вперед. Виходимо з того, що система це багато (інколи, безліч) відносно незалежних елементів, пов'язаних між собою у цілісність. Як, наприклад, складання в ціле шматочків дзеркала, прагнучі залишити мінімальні розриви між ними. Коли окремі часточки зібрані, то одна пов'язана з іншими частками одиниця розглядається як елемент, який забезпечує відповідну функцію. Функція це властивість елемента, яка задає як його особливе місце в усій системі, так і ті зв'язки, які існують в цій системі. Аналіз і синтез утворюють виконану операцію, якщо внаслідок цього система перетворюється на те, чим вона була спочатку. Образно кажучи, якщо якийсь механізм розбирається і збирається – це і є цілим; якщо ж під час збірки щось виявляється зайвим, це означає, що воно не входить до змісту системи, а отже було долучено до неї неправомірно, помилково. Відповідно такою цілісністю, системою (як здоров'я) може бути уявлене людиною ціле.

16. А це означає, що людина, разом з її інтелектуальною сферою і організмом, це штучно-природне утворення. Відтак, необхідно мають бути педагогічні проєкти сприяння формуванню діяльнісного відношення, бажано ще молоді людини, до організації власної життєдіяльності. Хоча треба розуміти, людина, у якої на її думку допоки все влаштовано як треба, не буде замислюватись про зміну образу свого життя. В іншому ж випадку вона ладна щось змінювати у своєму житті, але вибір має бути зроблений особистістю відповідально, у т. ч. з урахуванням традиції, прийнятої її народом. Для цього бажано і потрібно співвідносити плани щодо індивідуальних програм з програмами більшого масштабу (тут можна уявити державні зусилля, на кшталт започаткованих у Татарстані), з зусиллями по будівництву власного здоров'я. Але, допоки тяга до змін не увійшла до актуальних уявлень особи про вектор її бажаного життя, програмувати його вона ще не може.

Висновки. До порядку денного щодо охорони здоров'я як такої поставлена тема освіти, яка не вичерпується опануванням знань, а сприяє включенню людини у відповідні діяльності, у т. ч. будівництво власного здоров'я. Таким чином, здоров'я це той бажаний згідно актуалізованих цінностей стан людини, якого вона набуває внаслідок так би мовити «охорони власного здоров'я». Охорону здоров'я можна уявити як комплекс, що увібрав у себе різні за конструкцією і змістом механізми (ідеї, політику, медичні заклади, способи поведінки), пов'язані турботою особистості про стан здоров'я, включаючи і процеси непрофесійної фізкультурної освіти. Потрібно розрізнявати НпФО (це процес, який сприяє започаткуванню оздоровчих діяльностей само визначеної людини) і фізкультурну освіченість особистості - це відповідний стан вмотивованої і діяльної людини. Мова тут про свідому охорону здоров'я, тобто відхід фізкультурно-освіченої і діяльної людини, яка бере на себе

відповідальність за своє здоров'я, від непродуктивної практики самого лише медичного обслуговування у відповідних фахівців і медичних закладах.

Життя духовне, тобто власне людське, примітне діяльностями по переведенню створених у мисленні ідеальних об'єктів (уявлень, ідей, проєктів і програм) в реальність. А воно можливе у контексті само програмування. Передбачає шлях від «природного» стану життєдії, тобто звичних зусиль з підтримання повсякденного життя, до стану «штучного», а саме нового для особистості процесу будівництва власного здоров'я. І, після його прийняття, знову йде до вже іншого, свідомо зміненого «природного» стану. Як бачимо, існує тісний зв'язок між охороною здоров'я, до чого має бути залучена зацікавлена і відповідним чином освічена особистість, і будівництвом власного здоров'я. Адже досягти здоров'я неможливо без відповідної організації життя в орієнтації на зрозумілий особі образ життя. Але розуміти все подане вище це одне, і з цим навряд чи будуть проблеми у здобувачів вищої освіти. А зрозуміти і почати це проживати – суттєво інше. Помічено, що нерідко люди бояться щось зрозуміти, адже зрозумівши, вони повинні будуть відповідне робити.

У такий спосіб поняття і практика будівництва власного здоров'я проблематизують, ставлять під сумнів існуюче до сих пір розуміння парадигматики охорони здоров'я, медицини і педагогіки. А отже являються одним з найбільш перспективних щодо освіти і підготовки як лікарів, так і викладачів «Фізичного виховання» для вищої школи нового типу. Розроблена нами концепція і технологія непрофесійної фізкультурної освіти (НпФО), будучи новою складовою «Фізичного виховання» у вищій школі, і здатна перевести особистість у стан будівничого власного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Бурлакова І. А. Соціально-психологічні основи професійного здоров'я фахівців економічної сфери : дис. ...д-ра псих. н. : 19.00.05. Северодонецьк, 2018. 435 с.
2. Вілянський В. М., Висоцька О. Є., Приходько В. В. Будівництво власного здоров'я: від філософії до практики : навч. посібник ; заг. ред. О. Є Висоцької. Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2011. 196 с.
3. Вілянський В. М., Приходько В. В., Чернігівська С. А. Управління власним здоров'ям (в аспекті непрофесійної фізкультурної освіти) : навч. посібник. Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2012. 124 с.
4. В Татарстане ведется анализ, кто из умерших проходил диспансеризацию. URL : <https://chelny-izvest.ru/news/health/v-tatarstane-vedetsya-analiz-kto-iz-umershih-prokhodil-dispanserizatsiyu>
5. Калью П. И. Современные проблемы управления здравоохранением. Москва : Медицина, 1975. 248 с.
6. Концепція розвитку системи громадського здоров'я. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1002-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/249618799>
7. Корнієнко В. В. Соціально-психологічні основи розвитку реабілітаційного потенціалу особистості : дис. ...д-ра псих. н. : 19.00.05. Северодонецьк, 2021. 563 с.
8. Іпатов А. В., Приходько В. В., Чернігівська С. А., Канюка Є. В. Антропний принцип ерімії у медичній практиці і формуванні будівничих власного здоров'я. *Український вісник медико-соціальної експертизи* : наук. журнал. Дніпро, 2018. № 1 (29). С. 3-10.
9. Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2 изд., т. 1. Москва : Изд-во политич. литературы, 1955. 698 с. URL : <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/t01.pdf>
10. Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2 изд., т. 20. Москва : Изд-во политич. литературы, 1961. 827 с. URL : <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/t20.pdf>
11. Марченко О. Ю., Приходько В. В., Малий В. В. Креативна валеологія. *Концепція і педагогічна технологія формування студентів як будівничих власного здоров'я* : навч. посібник. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. 251 с.
12. Москаленко Н., Пічурін В., Приходько В. Антропний принцип ерімії і проблема мотивації у фізичному вихованні студентів. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2019, № 4. С. 149-159. doi.org/10.32540/2071-1476-2019-4-160
13. Отдел профилактической помощи и здравоохранения. URL : https://minzdrav.tatarstan.ru/structure/list.htm?department_id=187
14. От здравоохранения к здравоохранению: как изменится медицина? URL : <https://www.skolkovo.ru/expert-opinions/ot-zdravooxraneniya-k-zdravostroitelstvu-kak-izmenitsya-medicina/>
15. Приходько В. В. До визначення наскрізної мети занять молоді фізичною культурою. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2016. № 3. С. 178-183.
16. Приходько В. В. Рухова активність. Звичка до занять фізичною культурою. Фізкультурна діяльність особи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2016. № 1 (55). С. 293-305.
17. Приходько В. В., Дзюбенко М. І. Особистісно орієнтований підхід до реформи дисципліни «Фізичне виховання» у вищій школі. *Адаптивні можливості дітей і молоді* : матер. XI Міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 вересня 2016 р. Одеса, 2016. С. 70-73.
18. Приходько В. В., Дзюбенко М. І., Чернігівська С. А. Обґрунтування потреби освітньої складової «Фізичного виховання» здобувачів вищої освіти (історичний аспект). *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2022. № 6(11). С. 309-318. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-69\(11\)-309-318](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-69(11)-309-318)
19. Приходько В., Долбишева Н., Афанасьєв С. Формування фізичної культури особи як умова поштовху розвитку спорту в об'єднаних територіальних громадах. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2020. № 1. С. 381-391. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2019-1-392>

20. Приходько В. В., Луковська О. Л., Чернігівська С. А. Обґрунтування вимог до обсягу спеціальних компетентностей бакалаврів з фізичного виховання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (Фізична культура і спорт)*. Київ, 2019. Вип. 7(115) 19. С. 71-77.
21. Приходько В. В., Луковська О. Л., Чернігівська С. А. Підвалини реформи дисципліни «Фізичне виховання» у контексті вимог компетентнісного підходу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (Фізична культура і спорт)*. Київ, 2019. Вип. 7(115) 19. С. 65-71.
22. Приходько В., Салов В., Чернігівська С., Вілянський В., Кравченко К. Реформа фізичного виховання майбутніх бакалаврів у вітчизняній вищій школі (компетентнісний підхід) : монографія ; вид. друге виправлене та доп. Дніпро : Інновація, 2021. 350 с.
23. Приходько В. В., Тимофєєв О. В., Чернігівська С. А. До методології реформування дисципліни «Фізичне виховання» в українській вищій школі. *Гілея : наук. вісник* : зб. наукових праць. Київ, 2018. Вип. 136(№ 9). С. 226-232.
24. Приходько В., Томенко О., Чернігівська С. Освітні ефекти фізичної культури : монографія. Дніпро : Інновація, 2022. 528 с.
25. Приходько В., Чернігівська С. Про потребу визначення місця «Фізичного виховання» у реформі вітчизняної вищої школи у контексті компетентнісного підходу. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2016. № 1. С. 215-220.
26. Приходько В. В., Черниговская С. А., Дзюбенко Н. И. Физкультурная деятельность как главный результат занятия физической культурой. *Физическая культура и спорт в современном мире. К 70-летию факультета физического воспитания*. Гомель: Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины. 2019. С. 146-149.
27. Щедровицкий Г. П. Организационно-деятельностная игра как новая форма организации коллективной мыследеятельности. URL : <https://www.fondgp.ru/publications/организационно-деятельностная-игра-6/>

References

1. Burlakova I. A. *Sotsialno-psykholohichni osnovy profesiinoho zdorovia fakhivtsiv ekonomichnoi sfery*. Dysertatsiya. Sievierodonetsk. 2018. 435 s.
2. Vilianskyi V. M., Vysotska O. Ye., Prykhodko V. V. *Budivnytstvo vlasnoho zdorovia: vid filosofii do praktyky : navch. posibnyk ; zah. red. O. Ye. Vysotskoi*. Dnipropetrovsk : Natsionalnyi hirnychiy universytet, 2011. 196 s.
3. Vilianskyi V. M., Prykhodko V. V., Chernihivska S. A. *Upravlinnia vlasnym zdoroviam (v aspekti neprofesiinoy fizkulturnoy osvity) : navch. posibnyk*. Dnipropetrovsk : Natsionalnyi hirnychiy universytet, 2012. 124 s.
4. V Tatarstane vedetsya analiz. kto iz umershikh prokhodil dispanserizatsiyu. URL : <https://chelny-izvest.ru/news/health/v-tatarstane-vedetsya-analiz-kto-iz-umershikh-prokhodil-dispanserizatsiyu>
5. Kalyu P. I. *Sovremennyye problemy upravleniya zdavookhraneniym*. Moskva : Meditsina. 1975. 248 s.
6. *Kontsepsiia rozvytku systemy hromadskoho zdorovia*. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 lystopada 2016 r. № 1002-r. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/249618799>
7. Korniienko V. V. *Sotsialno-psykholohichni osnovy rozvytku reabilitatsiinoho potentsialu osobystosti*. Dysertatsiya. Sievierodonetsk, 2021. 563 s.
8. Ipatov A. V., Prykhodko V. V., Chernihivska S. A., Kaniuka Ye. V. *Antropnyi pryntsyep epimelia u medychnii praktytsi i formuvanni budivnychkh vlasnoho zdorovia*. *Ukrainskyi visnyk medyko-sotsialnoi ekspertyzy* : nauk. zhurnal. Dnipro, 2018. № 1 (29). S. 3-10.
9. Marks K., Engels F. *Soch. 2 izd. t. 1*. Moskva : Izd-vo politich. literatury. 1955. 698 s. URL : <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/t01.pdf>
10. Marks K., Engels F. *Soch. 2 izd. t. 20*. Moskva : Izd-vo politich. literatury. 1961. 827 s. URL : <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/t20.pdf>
11. Marchenko O. Yu., Prykhodko V. V., Maliy V. V. *Kreatyvna valeolohiia. Kontsepsiia i pedahohichna tekhnolohiia formuvannia studentiv yak budivnychkh vlasnoho zdorovia* : navch. posibnyk. Poltava : RVV PUET, 2011. 251 s.
12. Moskalenko N., Pichurin V., Prykhodko V. *Antropnyi pryntsyep epimelia i problema motyvatsii u fizychnomu vykhovanni studentiv*. *Sportyvnyi visnyk Prydniprovia*. 2019, № 4. S. 149-159. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2019-4-160>
13. Otdel profilakticheskoy pomoshchi i zdavostroitelstva. URL : https://minzdrav.tatarstan.ru/structure/list.htm?department_id=187
14. Ot zdavookhraneniya k zdavostroitelstvu: kak izmenitsya meditsina? URL : <https://www.skolkovo.ru/expert-opinions/ot-zdavookhraneniya-k-zdavostroitelstvu-kak-izmenitsya-medicina/>
15. Prykhodko V. V. *Do vyznachennia naskriznoi mety zaniat molodi fizychnoiu kulturoiu*. *Sportyvnyi visnyk Prydniprovia*. 2016. № 3. S. 178-183.
16. Prykhodko V. V. *Rukhova aktyvnist. Zvychka do zaniat fizychnoiu kulturoiu*. *Fizkulturna diialnist osoby. Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii* : nauk. zhurnal. Sumy : SumDPU imeni A. S. Makarenka. 2016. № 1 (55). S. 293-305.
17. Prykhodko V. V., Dziubenko M. I. *Osobystisno oriientovanyi pidkhyd do reformy dystsypliny «Fizychno vykhovannia» u vyshchii shkoli*. *Adaptyvni mozhlyvosti ditei i molodi* : mater. Khl Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 15-16 veresnia 2016 r. Odesa, 2016. S. 70-73.
18. Prykhodko V. V., Dziubenko M. I., Chernihivska S. A. *Obgruntuvannia potreby osvitnoi skladovoi «Fizychnoho vykhovannia» zdobuvachiv vyshchoi osvity (istorychnyi aspekt)*. *Perspektyvy ta innovatsii nauky. Seriia «Pedahohika», Seriia «Psykholohiia», Seriia «Medytsyna»*. 2022. № 6(11). S. 309-318. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-69\(11\)-309-318](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-69(11)-309-318)

19. Prykhodko V., Dolbysheva N., Afanasiev S. Formuvannia fizychnoi kultury osoby yak umova poshtovkhu rozvytku sportu v obiednanykh terytorialnykh hromadakh. *Sportyvnyi visnyk Prydniprov'ia*. 2020. № 1. S. 381-391. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2019-1-392>.
20. Prykhodko V. V., Lukovska O. L., Chernihivska S. A. Obgruntuvannia vymoh do obsiahu spetsialnykh kompetentnostei bakalavriv z fizychnoho vykhovannia. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 15 Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (Fizychna kultura i sport)*. Kyiv, 2019. Vyp. 7(115) 19. S. 71-77.
21. Prykhodko V. V., Lukovska O. L., Chernihivska S. A. Pidvalyny reformy dystsypliny «Fizychne vykhovannia» u konteksti vymoh kompetentnisnoho pidkhodu. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 15 Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (Fizychna kultura i sport)*. Kyiv, 2019. Vyp. 7(115) 19. S. 65-71.
22. Prykhodko V., Salov V., Chernihivska S., Vilianskyi V., Kravchenko K. Reforma fizychnoho vykhovannia maibutnikh bakalavriv u vitchyzniani vyshchii shkoli (kompetentnisnyi pidkhid) : monohrafiia ; vyd. druge vypravlene ta dop. Dnipro : Innovatsiia, 2021. 350 s.
23. Prykhodko V. V., Tymofieiev O. V., Chernihivska S. A. Do metodolohii reformuvannia dystsypliny «Fizychne vykhovannia» v ukrainskii vyshchii shkoli. *Hileia : nauk. visnyk : zb. naukovykh prats*. Kyiv, 2018. Vyp. 136(№ 9). S. 226-232.
24. Prykhodko V., Tomenko O., Chernihivska S. Osvitni efekty fizychnoi kultury : monohrafiia. Dnipro : Innovatsiia, 2022. 528 s.
25. Prykhodko V., Chernihivska S. Pro potrebu vyznachennia mistsia «Fizychnoho vykhovannia» u reformi vitchyzniano vyshchoi shkoly u konteksti kompetentnisnoho pidkhodu. *Sportyvnyi visnyk Prydniprov'ia*. 2016. № 1. S. 215-220.
26. Prykhodko V. V., Chernyhovskaia S. A., Dziubenko N. Y. Fyzkulturaia deiatelnost kak glavnyi rezultat zaniaty fizycheskoi kulturoi. *Fyzicheskaia kultura y sport v sovremennom myre. K 70-letyiu fakulteta fizycheskoho vospytanyia*. Homel: Gomelskiy gosudarstvennyi universitet imeni Frantsiska Skoriny. 2019. S. 146-149.
27. Shchedrovitskiy G. P. Organizatsionno-deyatelnostnaya igra kak novaya forma organizatsii kollektivnoy mysledeyatelnosti. URL : <https://www.fondgp.ru/publications/организационно-деятельностная-игра-6/>

”

Собченко Т., Кін О. Аналіз досвіду роботи використання потенціалу соціальних мереж у реалізації концепції національно-патріотичного виховання. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 1. С. 45-49. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-007

Sobchenko T., Kin O. Analiz dosvidu roboty vykorystannia potentsialu sotsialnykh merezh u realizatsii kontseptsii natsionalno-patriotichnoho vykhovannia [Analysis of the work experience of using the potential of social networks in the implementation of the concept of national patriotic education]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2023. Vol. 11, No 1. S. 45-49. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-007

УДК 378.015.31:172.15

DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-007

Тетяна СОБЧЕНКО

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-9213-5556>sobchenkotetyana79@gmail.com**Олена КІН**

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-1935-6483>kin_f@ukr.net

АНАЛІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. У статті акцентовано увагу на то, що в сучасних умовах протистояння російської агресії, боротьби за територіальну цілісність, національний суверенітет нашої держави особливої актуальності набувають питання посилення національно-патріотичного виховання молодого покоління, формування громадянина та патріота, який зможе обстоювати національні інтереси та цінності та ефективно діяти та працювати в міжнародному ціннісному просторі. Представлено та проаналізовано основні ідеї Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України.

Авторами з'ясовано, що в сучасних умовах пріоритетності форматів онлайн-комунікацій серед молоді, важливим засобом інформаційного забезпечення здійснення національно-патріотичного виховання є Інтернет-ресурси, зокрема соціальні мережі.

У статті репрезентовано досвід роботи викладачів кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди щодо здійснення національно-патріотичного виховання студентської молоді засобами інтернет-ресурсів. Зокрема, представлено зміст та особливості проведення заходів до Дня науки, який було присвячено 300-річчю від дня народження відомого філософа Г. С. Сковороди: бінарної лекції на тему «Цифрова компетентність майбутнього фахівця», яка супроводжувалася виконанням творчих завдань для здобувачів: «Діджиталізація Г. С. Сковороди» (створення блогу або сторінки Г. С. Сковороди у соціальних мережах Facebook або Instagram). У статті проаналізовано виховне значення проведеного заходу, який сприяв: прояву креативності, творчості, неординарності, талантів здобувачів; імплементації європейських та національних цінностей; заохоченню здобувачів до вивчення творчості Г. С. Сковороди; переосмисленню філософської, творчої спадщини Г. С. Сковороди, його ідей та світогляду.

Авторами було доведено, що використання засобів інтернет-комунікації, зокрема соціальних мереж має досить потужний потенціал реалізації завдань національно-патріотичного виховання, формування у здобувачів національних почуттів, інтересів та цінностей.

Ключові слова: заклади вищої освіти; здобувачі; національно-патріотичне виховання; соціальні мережі.

Tatyana SOBCHENKO

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-9213-5556>sobchenkotetyana79@gmail.com**Olena KIN**

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-1935-6483>kin_f@ukr.net

ANALYSIS OF THE WORK EXPERIENCE OF USING THE POTENTIAL OF SOCIAL NETWORKS IN THE IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT OF NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION

Abstract. The article focuses on the fact that in the context of confrontation with Russian aggression, the struggle for territorial integrity, the national sovereignty of our state, the issues of strengthening the national-patriotic education of the younger generation are of particular relevance. Of particular importance are the tasks of forming a citizen and a patriot who will be able to defend national interests and values, act effectively and communicate in the space of European values. The main ideas of the Concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine are presented and analyzed.

The authors proved that in modern conditions of the priority of online communication formats among young people, Internet resources, in particular social networks, are an important means of information support for national-patriotic education.

The article presents the experience of teachers in the implementation of the national-patriotic education of students by means of Internet resources. In particular, the content and features of holding events for the Day of Science, which in the 2021-2022 academic year was dedicated to the 300th anniversary of the birth of the famous philosopher G.S. Skovoroda, are described. A lecture was held on the topic "Digital Competence of a Future Specialist", which was accompanied by the performance of creative tasks for students "Digitalization of G.S. Skovoroda" (creation of a blog or page of G.S. Skovoroda on Facebook or Instagram social networks).

The article analyzes the educational value of the event, which contributed to: the manifestation of creativity, originality, talents of students, the implementation of European and national values, encouraging students to study the work of G. S. Skovoroda, rethinking the philosophical, creative heritage of G. S. Skovoroda, his ideas and worldview.

The authors proved that the use of Internet communication tools, in particular social networks, has a sufficiently powerful potential for the implementation of the tasks of national-patriotic education, the formation of national feelings, interests and values among students. The organization and conduct of educational work using Internet resources is carried out in a format that is close and familiar to students and therefore has good results.

Key words: higher education institutions; students; national-patriotic education; social networks.

Постановка проблеми. Інтеграційні перспективи Української держави, її цивілізаційний вибір демократичних цінностей трансформувалися в площину боротьби за збереження української державності, територіальної цілісності, національного суверенітету, самого існування української нації. Особливої актуальності в сучасних реаліях набувають питання національно-патріотичного виховання, вирішення завдань формування національного світогляду особистості. У відповідності до сучасних викликів було розроблено Концепцію національно-патріотичного виховання (2022 р.), у якій визначено нову стратегію виховання, як багатокомпонентну та багатовекторну систему, яка великою мірою формує майбутній розвиток української держави [5].

Одним із складових інформаційного забезпечення національно-патріотичного-виховання здобувачів на основі європейських цінностей є використання Інтернет ресурсів, зокрема соціальних мереж, які є важливим засобом комунікації у дистанційному форматі навчання. Тому затребуваною проблемою, яка вимагає негайного розв'язання є питання використання потенціалу соціальних мереж для формування виховних взірців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що окреслена проблема висвітлена сучасними науковцями в таких окремих аспектах, як от:

- позитивні й негативні аспекти взаємодії сучасної молоді в соціальних мережах (К.Варивода) [1];
- соціальні мережі як ефективний засіб громадської самоорганізації, громадських ініціатив (Л.Чуприна, А.Руденко) [9; 12];
- формування національної самосвідомості здобувачів закладів вищої освіти (О.Кін) [3;4];
- створення освітнього середовища в умовах цифровізації вищої освіти (Т.Собченко) [10; 11].

Аналіз останніх джерел та публікацій свідчить про дефіцит інформації щодо досвіду використання потенціалу соціальних мереж у процесі виховання, пропозицій конкретних методів та форм роботи із здобувачами в мідіа-просторі.

Мета дослідження: проаналізувати та репрезентувати досвід роботи викладачів кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди щодо використання потенціалу соціальних мереж при здійсненні національно-патріотичного виховання студентської молоді.

Методи дослідження: аналізу та синтезу, узагальнення та порівняння наукових ідей щодо можливостей використання соціальних мереж в освітньому процесі вишів.

Виклад основного матеріалу досліджень. У період російсько-української війни виникає нагальна необхідність переосмислення науково-теоретичних та практичних здобутків і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді, формування особистості патріота та громадянина, здатного успішно діяти на основі національних та європейських цінностей. Особлива увага концентрується на формуванні особистості як носія принципово нової національної ментальності та світогляду.

Так у ХНПУ імені Г. С. Сковороди виховна робота проводиться у відповідності до плану виховної роботи закладу освіти [5] та згідно з основними нормативно-правовими документами, законами України. Слід зазначити, що 6 червня 2022 року МОН України було підписано наказ №527, яким затвердило нову Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України [8].

У документі визначено, що метою національно-патріотичного виховання є «становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності» [8].

Зазначимо, що серед представленого широкого спектру інформаційного забезпечення національно-патріотичного виховання є затребуваним використання Інтернет-ресурсів, зокрема соціальних мереж.

Слід зауважити, що соціальні мережі розглядаються як інформаційні та комунікаційні канали, які виступають аналоговим простором для соціальної, професійної діяльності та спілкування особистості [2; 6; 7].

У сучасних умовах соціальні мережі виступають популярним засобом комунікації, це обумовлено рядом причин:

- зручність та доступність у користуванні;
- широкий діапазон можливостей: платформ, сервісів, засобів;
- отримання психологічної підтримки, соціального захисту;
- доступ до інформації, актуальної та затребуваної для користувача;
- здійснення соціалізації особистості, актуалізація його соціального статусу та особистісної значущості, задоволення запиту на соціальне схвалення, позитивну оцінку з боку референтної групи;
- задоволення потреб в спілкуванні, взаємодії з однодумцями;
- реалізація творчого потенціалу особистості, можливості прояву його здібностей, нахилів, інтересів [7; 13].

У науковій літературі обґрунтовано представлено позицію щодо ефективності застосування можливостей соціальних мереж в освітньому процесі. Соціальні мережі в умовах змішаного навчання набули статусу дієвого інструменту неформальних освітніх практик, стали невід'ємної складової освітнього середовища вишів [2; 6; 7].

Отже, сьогодні складно вже уявити собі сучасне життя без цифрових онлайн застосунків, сервісів, платформ, соціальних мереж. В епоху стрімкого розвитку інформаційно-цифрових технологій, діджиталізації усіх сфер, дистанційне та змішане навчання вже третій рік поспіль є провідними формами організації навчального та виховного процесів у всіх закладах освіти України, їх використання спонукає до оволодіння інформаційно-цифровою компетентністю усіх учасників освітнього процесу [10; 11].

На думку науковців, використання потенціалу соціальних мереж в освітній практиці вишів сприяє успішному розв'язанню комплексу пріоритетних завдань:

- формуванню критичного мислення;
- формуванню професійного світогляду;
- реалізації творчих можливостей, здібностей;
- засвоєнню соціального досвіду;
- розвитку пізнавальних можливостей, пізнавальної активності;
- розвитку самостійності, ініціативності [2; 6; 7].

Отже, сьогодні інтернет-простір набуває статусу нового культурного феномену, потужного соціального інституту, соціальні мережі виступають фактором вторинної соціалізації особистості, формують нові гуманітарні стандарти суспільства, транслюють культурні, моральні, духовні цінності.

Виховне значення соціальних мереж можна розглядати з трьох ракурсів:

1. Як простору для спілкування, соціалізації особистості, що сприяє засвоєнню ним певного духовного, соціо-культурного досвіду.

2. Як джерело інформації, що має історичну, духовну, культурну, інтелектуальну цінність та значущість для молоді.

3. Як можливості для самореалізації особистості в ролі автора, активного учасника створення цінного соціокультурного контенту. Так, оскільки відбувається активна діджиталізація суспільства, майбутнім фахівцям необхідно вміти використовувати всі можливості цифрового світу.

У той же час, свої корективи на організацію та реалізацію освітнього процесу вишів внесли складні умови сьогодення, а саме воєнний стан в Україні. Одним з найважливіших напрямів роботи із здобувачами вищої освіти стала робота в медіапросторі. Комунікація в онлайн просторі вивела соціальні медіа на перше місце.

Так, у новому форматі пройшли традиційні заходи ХНПУ імені Г. С. Сковороди до Дня науки. У 2022 році проведення Дня науки, було присвячено 300-річчю від дня народження Г. С. Сковороди, відомого просвітителя, філософа не лише в українській історії, але й в західноєвропейській. Здобувачам було проведено бінарну лекцію викладачами кафедри освітології та інноваційної педагогіки на тему «Цифрова компетентність майбутнього фахівця». Попередньо здобувачі отримали творче завдання «Діджиталізація Г. С. Сковороди», що полягало у створенні блогу або сторінки Г. С. Сковороди у соціальних мережах Facebook або Instagram.

Слід відмітити, що майбутні педагоги проявили максимум фантазії та креативності і створили неймовірно цікаві проекти. Сучасний Григорій Савич в уяві студентів міг бути і коучем, і фотографом-мандрівником, і порадиником, і мотиватором, і, навіть, трішки стилістом. У соціальній мережі Instagram було створено сторінки за такими нікнеймами, як от: @savych_today, @gregor.style, @skovoroda.life, @gregorius_skovoroda, @skovorodaxxl. Ці сторінки мережі Instagram містять досить цікавий та різноманітний контент, Instagram-сторіс, публікації, які веде та наповнює віртуальний Г. С. Сковорода. Також кожна сторінка має своїх зацікавлених активних підписників, котрі пишуть коментарі, висловлюють своє бачення проблеми, дають відповіді на поставлені питання, проходять тести, дискутують тощо.

На рис. 1 представлено публікації на сторінці @savych_today у соціальній мережі Instagram, на якій Г. С. Сковорода знайомить з цікавими фактами свого життя.

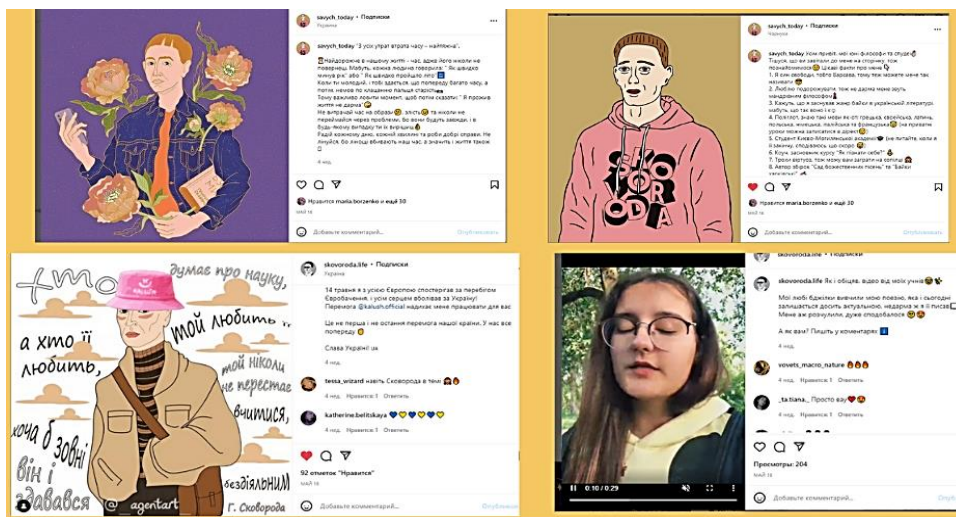

Рис. 1. Публікація на сторінці @savych_today у соціальній мережі Instagram

У контексті свята Дня незалежності України та Дня державного прапора здобувачі взяли участь у віртуальному вернісажі «Візуалізація омірного прапора України», а також підбили підсумки флешмобу «З Україною в серці», що представлено на рис. 2.

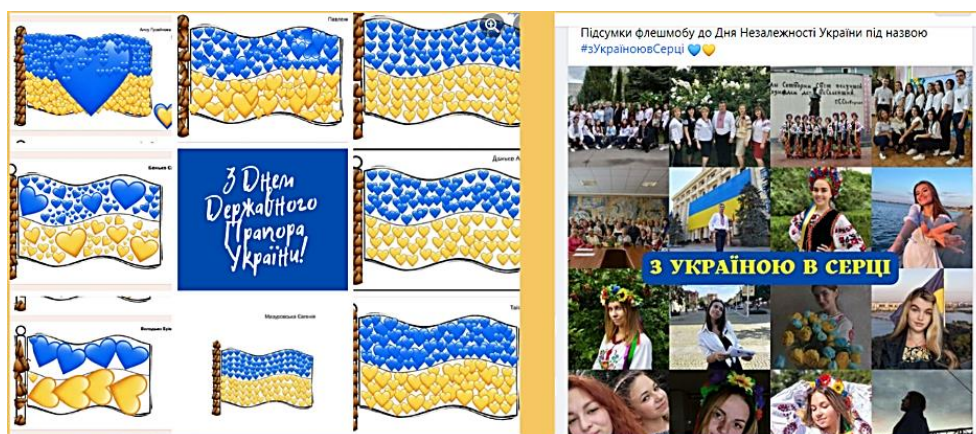

Рис. 2. Публікація на сторінці <https://www.facebook.com/umlf.hnpu/> у соціальній мережі Facebook

У рамках національно-патріотичного та громадянського виховання у закладі вищої педагогічної освіти впродовж запровадження воєнного стану в Україні було проведено ще низку заходів у дистанційному форматі, зокрема, відеоконкурс «Що я зроблю коли закінчиться війна», челенжі, флешмоби, конкурси тощо [11].

Такі сучасні види комунікації між здобувачами педагогічного закладу вищої освіти (майбутніми педагогами, філологами тощо) у соціальних мережах сприяли: прояву креативності, творчості, неординарності, талантів здобувачів; імплементації європейських та національних цінностей; переосмисленню філософської, творчої спадщини Г. С. Сковороди, його ідей в педагогічному просторі тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, здійснивши аналіз досвіду роботи на факультетах ХНПУ імені Г. С. Сковороди у використанні потенціалу соціальних мереж, можна зробити висновок про те, що соціальні мережі мають досить потужний потенціал для формування виховних взірців, для формування нового українця, сприяють розкриттю творчих здібностей особистості, дозволяють репрезентувати кожному з них власне бачення проблеми, осмислити та усвідомити цінний досвід вітчизняної культури, науки, здобутки національно-духовної спадщини. Перспективами подальших досліджень вбачаємо поширення тематики заходів національно-патріотичного виховання з використанням можливостей інтернет-ресурсів.

Список використаних джерел

1. Варивода К. С. Позитивні й негативні аспекти взаємодії сучасної молоді в соціальних мережах. *Науковий огляд*. 2015. №7 (17). <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/549/0>

2. Гордійчук Г. Б. Використання інформаційного освітнього середовища в навчальному процесі педагогічного вищого закладу. *Освітнє середовище для підготовки майбутніх педагогів засобами ІКТ*: монографія. Вінниця: ФОП Рогальська І. О. 2011. С. 46–97.
3. Кін О.М. Витоки проблеми формування національної самосвідомості особистості. *Інноватика у вихованні*. 2021. Вип. 13. Том 1. С. 163–173.
4. Кін Олена. Квінтесенція національної самосвідомості особистості. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених*. 2021. Вип. № 38. С. 120–125.
5. Концепція виховної роботи на 2021-2025 рр.. (2021) ХНПУ імені Г.С.Сковороди. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Pol/Koncepcia_vyhovnoi_robotu.pdf
6. Лясота Л. Соціальні мережі та неформальні практики у політичному дизайні пострадянських суспільств. *Політичний менеджмент*. 2006. N 4. С. 65–79.
7. Морикіт Т. Соціальні мережі як чинник формування громадянського суспільства. *Вісник Прикарпатського університету*. 2018. Вип. 12. С. 274–278.
8. Наказ МОН України (2022). Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/06/08/nakaz-mon-vid-06-06-2022-527-pro-deiaki-pytannia-natsional-no-patriotichnoho-vykhovannia-v-zakladakh-osvity-ukrainy-ta-vyznannia-takym-shcho-vtratyv-chynnist-nakazu-ministerstva-osvity-i-nauky-ukrainy/>
9. Руденко А.Ф. Соціальні мережі як ефективний засіб громадської самоорганізації в сучасній Україні. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2018-05/Rudenko-52ea7.pdf>
10. Собченко Т. М. Сучасні вимоги до підготовки майбутніх філологів у закладах вищої освіти в умовах цифровізації. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2021. Вип. 8 (346). Ч. II. С.157-167. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-8\(346\)-2-157-166](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-8(346)-2-157-166)
11. Собченко Т.М., Ворожбіт-Горбатюк В.В., Бондаренко Є.О. Основні вектори виховної роботи педагогічного закладу вищої освіти в умовах воєнного стану. *Освіта дорослих*. 2022. Вип.1 (21). С. 97-105. [https://doi.org/10.35387/od.1\(21\).97-105](https://doi.org/10.35387/od.1(21).97-105)
12. Чуприна Л. Соціальні мережі як інструмент реалізації громадських ініціатив. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1085:sotsialni-merezhi-yak-instrumentrealizatsiji-gromadskikh-initsiativ&catid=127&Itemid=460
13. Яцишин А. Застосування віртуальних соціальних мереж для потреб загальної середньої освіти. *Інформаційні технології в освіті*. 2014. N 19. С. 119–126.

References.

1. Varyvoda K.S. Poztyvni y nehatyvi aspekty vzaemodii suchasnoi molodi v sotsialnykh merezhakh. *Naukovyi ohliad*. №7 (17). 2015. <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/549/0>
2. Hordiichuk H. B. Vykorystannia informatsiinoho osvitnoho seredovyscha v navchalnomu protsesi pedahohichnoho vyshchoho zakladu. *Osvitnie seredovyshe dlia pidhotovky maibutnikh pedahohiv zasobamy IKT: monohrafiia*. Vinnytsia: FOP Rohalska I. O. 2011. S. 46–97.
3. Kin O.M. Vytoky problemy formuvannia natsionalnoi samosvidomosti osobystosti. *Innovatyka u vykhovanni*. 2021. Vyp. 13. Tom 1. S. 163-173.
4. Kin Olena. Kvintesentsiia natsionalnoi samosvidomosti osobystosti. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuz. zb. nauk. pr. molodykh vchenykh*. 2021. Vyp. № 38. S. 120–125.
5. Kontseptsiiia vykhovnoi roboty na 2021-2025 rr.. (2021) KhNPU imeni H.S.Skovorody. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Pol/Koncepcia_vyhovnoi_robotu.pdf
6. Liasota L. Sotsialni merezhi ta neformalni praktyky u politychnomu dyzaini postradianskykh suspilstv. *Politychnyi menedzhment*. 2006. N 4. S. 65–79.
7. Morykit T. Sotsialni merezhi yak chynnyk formuvannia hromadianskoho suspilstva. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu*. 2018. Vyp. 12. S. 274–278.
8. Nakaz MON Ukrainy (2022). Kontseptsiiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/06/08/nakaz-mon-vid-06-06-2022-527-pro-deiaki-pytannia-natsional-no-patriotichnoho-vykhovannia-v-zakladakh-osvity-ukrainy-ta-vyznannia-takym-shcho-vtratyv-chynnist-nakazu-ministerstva-osvity-i-nauky-ukrainy/>
9. Rudenko A.F. Sotsialni merezhi yak efektyvnyi zasib hromadskoi samoorganizatsii v suchasni Ukraini. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2018-05/Rudenko-52ea7.pdf>
10. Sobchenko T. M. Suchasni vymohy do pidhotovky maibutnikh filolohiv u zakladakh vyshchoi osvity v umovakh tsyfrovizatsii. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*. Vyp. 8 (346). Ch. II. 2021. S.157-167. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-8\(346\)-2-157-166](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-8(346)-2-157-166)
11. Sobchenko T.M., Vorozhbit-Horbatyuk V.V., Bondarenko Ye.O. Osnovni vektory vykhovnoi roboty pedahohichnoho zakladu vyshchoi osvity v umovakh voiennoho stanu. *Osvita doroslykh*. Vyp.1 (21). 2022. S. 97-105. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(21\).2022.97-105](https://doi.org/10.35387/od.1(21).2022.97-105)
12. Chupryna L. Sotsialni merezhi yak instrument realizatsii hromadskykh initsiatyv. Tsentroslidzhen sotsialnykh komunikatsii NBUV. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1085:sotsialni-merezhi-yak-instrumentrealizatsiji-gromadskikh-initsiativ&catid=127&Itemid=460
13. Iatsyshyn A. Zastosuvannia virtualnykh sotsialnykh merezh dlia potreb zahalnoi serednoi osvity. *Informatsiini tekhnolohii v osviti*. 2014. N 19. С. 119–126.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК

БАСЮК Н.	11	МАЗУР І.-С.	16
БЕНЕДИСЮК М.	11	НЕНЬКО Ю.	22
ВАСИЛЬЧЕНКО Л.	6	ПЕТРИЧЕНКО Л.	28
ВЕРБІВСЬКИЙ Д.	11	ПРИХОДЬКО В.	35
ГРЕБІНЬ С.	6	СОБЧЕНКО Т.	45
ІВАЩЕНКО О.	22	ФРАНКО Ю.	16
КІН О.	45	ФРОЛОВ Д.	6

Наукове видання

Освіта. Інноватика. Практика

Науковий журнал

Key title: Education. Innovation. Practice

Abbreviated key title: Ed.Innov.Pr.

Том 11, № 1

2023

Друкується в авторській редакції
Матеріали подані мовою оригіналу

Відповідальний за випуск
О. В. Семеніхіна

oip-journal.org

Кафедра інформатики
СумДПУ імені А. С. Макаренка
вул. Роменська, 87
м. Суми, 40002
тел. (0542) 68 59 72